

ΑΠΛΗ ΚΑΤΗΧΗΣΗ

«Μορφώστε τόν λαό ἐν σιωπῇ. Αὐτός θάναί ὁ μοναχικός σας ἄθλος.
Γιατί αὐτός ὁ λαός εἶναι θεοφόρος» (Ντοστογιέφσκυ, ἀπό τίς διδασχές τοῦ στάρετς Ζωσιμά)

Ἰανουάριος 2007 – Ἄριθμ. 1

Συντάκτης: Ἐπίσκοπος Ἱερεμίας Φούντας, Μητροπολίτης Ἱ. Μ. Γόρτυνος καί Μεγαλοπόλεως
Δημητσάνα Τ.Κ. 220 07 ἢ Μεγαλόπολη Τ.Κ. 222 00

ΧΕΙΡΟΤΟΝΗΤΗΡΙΟΣ ΛΟΓΟΣ

(Κατά τήν εἰς Ἐπίσκοπον χειροτονία μου τήν 14η Ὀκτωβρίου 2006
εἰς τόν Μητροπολιτικό Ναό τῆς Ἱ. Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν)

Μακαριώτατε Πάτερ καί Δέσποτα,
Σεβασμία τῶν Ἱεραρχῶν χορεία,
Συμπρεσβύτεροι ἀδελφοί καί διάκονοι
καί εὐλογημένε λαέ τοῦ Θεοῦ,

1. Τήν ὥρα αὐτή, κατά τήν ὁποία καλοῦμαι νά λάβω τόν τρίτο βαθμό τῆς Ἱερωσύνης, τήν Ἀρχιερωσύνη, ὀλόκληρο τό «εἶναι» μου συνταράσσεται καί ἡ ἀδύνατη γλώσσα μου δέν μπορεῖ νά ἐκφράσει τό περιεχόμενο τῆς καρδιάς μου. Εὐκαιρον νά πῶ τόν μονόλογο τοῦ προφήτου Ἱερεμίου: «Ἡ καρδιά μου σπαράσσεται μέσα μου, ὅλα τά κόκκαλά μου τρέμουν. Εἶμαι ὡς ἕνας μεθυσμένος, ἀπό τό κρασί κυριευμένος, πρό τοῦ Γιαχβέ, πρό τῶν ἁγίων λόγων του» (Ἱερ. 23,9).

Τί εἶναι αὐτό, ἀδελφοί χριστιανοί, πού πρόκειται νά μοῦ συμβεῖ; Ἰδού διά τῶν Χειρῶν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Πατρός αὐτή τήν φορά «πάλιν ἐπ' ἐμέ Χρῆσμα καί Πνεῦμα». Καί ἐγώ, «χαίρων τε καί τρέμων ἅμα, τοῦ Πυρός μεταλαμβάνω χόρτος ὢν καί ξένον θαῦμα»! Γνωρίζω τό ὕψος τῆς Ἀρχιερωσύνης καί γνωρίζω ἀκόμη τήν ἁμαρτωλότητά μου, ἀλλά παρά ταῦτα, ὁμολογῶ μέ εἰλικρίνεια ὅτι, ἐδῶ καί εἴκοσι χρόνια περίπου, ἐπιθυμοῦσα τήν Ἀρχιερωσύνη καί ἰκέτευα μάλιστα στήν προσευχή μου τήν Κυρία Θεοτόκο νά ἀξιωθῶ κάποτε τῆς Χάριτος αὐτῆς.

2. Ἐδῶ καί εἴκοσι χρόνια, Μακαριώτατε Πάτερ καί Δέσποτα, ἦταν πού ὑπηρετήσα ἐπί πενταετία στήν Ἱερά Μητρόπολη Πειραιῶς καί Φαλήρου, ὑπό τήν ἐμπνευσμένη πράγματι ποιμαντορία τοῦ Πολυσεβάστου Γέροντος, Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου τότε αὐτῆς κ. ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΥ. Ἐνθυμοῦμαι δέ ὅτι, γιά κάποιον προκῦψαν τότε ἐκκλησιολογικό θέμα, μοῦ ἀνέθεσε ὁ Γέροντας ὡς διακόνημα νά κάμω ἀπό τά κείμενα μία θεολογική ἔρευνα περί τῆς θέσεως τοῦ Ἐπισκόπου στήν Ἐκκλησία. Ὁμολογῶ δέ ὅτι ἦταν ἡ πρώτη φορά τότε πού ἀπό τήν ἔρευνα τῶν κειμένων ἀνεκάλυπτα τό ὕψος καί τήν θειότητα τοῦ Ἐπισκοπικοῦ ἀξιώματος καί ὅτι δέν ὑπάρχει τίποτε ἄλλο ἀνώτερο ἀπό αὐτό. Καί ὁ ἀπλός βέβαια χριστιανός πρέπει νά καυχᾶται γιατί ἀνήκει στήν Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, ἀλλά αὐτός πρέπει νά γνωρίζει ὅτι ἀπό κάποιον ἱερέα βαπτίστηκε γιά νά εἶναι χριστιανός· καί αὐτόν τόν ἱερέα κάποιος Ἐπίσκοπος τόν ἐχειροτόνησε γιά νά βαπτίζει καί νά ποιεῖ τέκνα τοῦ Θεοῦ καί μέλη τῆς Ἐκκλησίας. Ἔτσι, τό πᾶν στήν Ἐκκλησία εἶναι ὁ Ἐπίσκοπος καί, ὅπως τό λέγει καθαρά ὁ ἅγιος Ἰγνάτιος ὁ θεοφόρος, «ἀνευ τούτων – τῶν Ἐπισκόπων δηλαδή – Ἐκκλησία οὐ καλεῖται»!

Ἔκτοτε, Μακαριώτατε Πάτερ καί Σεβασμία τῶν Ἱεραρχῶν χορεία, μετά ἀπό τήν μαθητεία μου αὐτή στά ἱερά κείμενα, συνετριβόμην πράγματι ὅταν ἔβλεπα Ἀρχιερέα Χριστοῦ καί ἐδεόμην καί γιά τόν ἑαυτό μου ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, διά πρεσβειῶν τῆς Παναχράντου

αυτοῦ Μητροῦς, νά παρίδει τά ἁμαρτήματά μου, ὡς αὐτά νά μή ἔγιναν, καί νά μέ ἐλεήσει κάποτε νά λάβω τήν Χάρι τῆς Ἀρχιερωσύνης. Καί τώρα, γιά νά ἐνθυμηθῶ τό χαριέστατο βιβλίον Ἑσθῆρ *Ἔσθηρ τῶν Ἀσμάτων*, «*ἰδοῦ ὁ χειμῶν παρῆλθεν, ὁ ὑετός ἀπῆλθεν, ἐπορεύθη ἑαυτῶ, τά ἄνθη ὠφθη ἐν τῇ γῆ, καιρός τῆς τομῆς ἔφθακε, φωνή τῆς τρυγόνος ἠκούσθη*» (2,11-12) καί ἡ Σεπτῆ τῶν Ἱεραρχῶν χορεία ἐπέβλεψε στό ταπεινό μου πρόσωπο καί μέ ἐψήφισε Ἐπίσκοπο, Ποιμένα διά τήν Ἱερά Μητρόπολη Γόρτυνος καί Μεγαλοπόλεως.

3. Κατά τήν φοβερή αὐτή ὥρα δι' ἐμέ, Μακαριώτατε Πάτερ, πού θά μέ καταστήσετε Ἀρχιερέα Θεοῦ, Ἐπίσκοπο τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, ἐπιθυμῶ δι' ὀλίγων νά καταθέσω τόν τρόπο πολιτείας μου, ὅπως τόν ἐπιθυμῶ νά εἶναι. Καί τό κάνω αὐτό, γιά νά δεσμευθῶ τρόπον τινά ἀπέναντί Σας καί νά φιλοτιμοῦμαι νά ἀνταποκρίνομαι στίς ὑποσχέσεις μου:

(α) Ἀφοῦ τώρα ἡ Ἐκκλησία μου δίδει ποιμνιο, θέλω ἡ νέα μου ζωή νά διακατέχεται ἀπό τήν ἀγωνία γιά τήν σωτηρία τοῦ ποιμνίου αὐτοῦ. Ἐπειδή δέ γιά τήν σωτηρία μας μόνο μία ὁδός ὑπάρχει, ἡ ὁδός τῆς μετανοίας, θέλω, Μακαριώτατε Δέσποτα, ὡς Ἐπίσκοπος τῆς Μητροπόλεως στήν ὁποία ἡ Ἐκκλησία μέ καθιστᾷ, ὡς καλύτερο τρόπο ποιμαντικῆς, νά εἶμαι πρῶτον ἐγώ διά τῆς βιοτῆς μου *ἠγούμενος μετανοίας* τοῦ λαοῦ καί μέ τό θεῖο κήρυγμα νά διδάσκω στόν λαό ἀπό τά ἱερά μας κείμενα τούς *τρόπους μετανοίας*.

(β) Πιστεύω πολύ, Μακαριώτατε Πάτερ, στήν δύναμη τοῦ θεοῦ κηρύγματος, τό ὁποῖο εὐλογήθηκα ἀπό τόν Θεό, ὡς κληρικός, συμπληρωμένα τώρα 35 χρόνια, νά κηρύττω καί σέ πόλεις καί σέ χωριά. Εὐχαριστῶ δέ τόν Θεό γιά τό ὅτι, παρ' ὅτι ἐδοκίμασα ἀπογοητεύσεις καί σκληρή πολεμική στήν κηρυκτική μου διακονία, ὅμως ὁ Κύριος μου διατηρεῖ τόν ζῆλο καί μου δίδει ὁρμή γιά τό κήρυγμα μέ ἰδιαίτερη μάλιστα στροφή πρὸς τήν ἐπαρχία μέ τά εὐλογημένα της χωριά. Χαίρω δέ, γιατί ἡ λαχοῦσα μοι Ἐπισκοπή, ἡ ἱστορική Μητρόπολις Γόρτυνος καί Μεγαλοπόλεως, εἶναι ἐπαρχία ἀποτελουμένη ὅλη σχεδόν ἀπό χωριά καί μάλιστα ἀπό μικροχώρια καί λαχταρῶ πραγματικά πότε νά ἔλθει ἡ εὐλογημένη ὥρα νά ἐμφανισθῶ σ' αὐτήν γιά νά τήν περιοδεύσω καί νά κηρύξω σ' αὐτήν τό Εὐαγγέλιο: Ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ σαρκώθηκε καί ἦλθε ἀνάμεσά μας γιά νά κάνει τήν Οἰκογένειά Του, δηλαδή τήν Ἐκκλησία Του, πού θέλω, Μακαριώτατε, νά τήν κηρύττω ὡς «ἀγκαλιά τοῦ Θεοῦ», μέσα στήν ὁποία χωρᾶμε ὅλοι ἡμεῖς τά παιδιά Του. Τό δέ κήρυμά μου, περισσότερο τώρα ὡς Ἐπίσκοπος, θέλω νά εἶναι κήρυγμα ἐρμηνευτικό ἐπὶ τῆς Ἁγίας Γραφῆς καί νά εἶναι κήρυγμα ἀπό τήν θεολογία τῶν ἁγίων μας Πατέρων. Πόσο δέ θά τό ἤθελα μέ τοιοῦτο κήρυγμα, ὅπως παλαιά στήν Φωκίδα, νά δώσω στόν λαό τῆς ἐπαρχίας πού θά ποιμάνω ἀγάπη στά ἀθάνατα ἱερά κείμενα τῆς πίστεώς μας, πού δίνουν τόν σωστό Θεό, ἕνα Θεό πού οἱ ἅγιοι Πατέρες μας τόν λέγουν «ἔρωτα», καί πού ἔκανε ἀπό παλαιά τόν προφήτη Ἱερεμία νά πεῖ: «*Μέ μάγεψες, Θεέ μου, καί ἄφησα τόν ἑαυτό μου νά μαγευθεῖ*» (20,7)! Ὡ Θεολογία, ἱερή Ἐπιστήμη, Σοφία Θεοῦ, μέ τά ὠραῖα σου κείμενα, «*μέ μάγευσες καί ἄφησα τόν ἑαυτό μου νά μαγευθεῖ*»!

(γ) Γνωρίζω, Μακαριώτατε Πάτερ καί Δέσποτα, σέ ποιά χρόνια μέ χειροτονεῖτε Ἐπίσκοπο. Σέ χρόνια πού ἡ ἁμαρτία εἶναι *πλεονάζουσα*, ὡς κατακλυσμαῖο ὕδωρ κατά τόν προφήτη Ὡση (4,2), ἀλλά καί σέ χρόνια πού καί στόν θρησκευτικό κόσμο ἀκόμη δέν ὑπάρχει ἐνότητα. Νοσησαρχία στήν θεολογία ἀφ' ἑνός, πού δημιουργεῖ τόν φιλελεύθερο τύπο, καί ἰουδαϊκή στενοκαρδία ἀφ' ἑτέρου, πού κατεργάζεται τόν δεισιδαίμονα καί δύστροπο τύπο τοῦ χριστιανοῦ μέ τήν νοσηρά του θρησκευτικότητα. Οἱ δέ «*ὑπέρ λίαν ὀρθόδοξοι*» ἀπό τήν ἄλλη πλευρά, χάριν τῆς Ὁρθοδοξίας λέγουν κακοδοξίες καί δημιουργοῦν μερισμούς καί σχίσματα. Ὁραία εἶναι ἐν προκειμένῳ ἡ θρηνωδία τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ, ὅτι διαμοιράσαμε τόν Χριστό ἡμεῖς οἱ πολύ φιλόθεοι καί φιλόχριστοι καί χάριν τῆς ἀληθείας λέγομε ψέματα καί χάριν τῆς ἀγάπης σπείρουμε τό μῖσος.¹

Ἐν τῷ μεταξὺ χάνονται πολύτιμες ψυχές, ὑπέρ ὧν Χριστός ἀπέθανε.

Σ' αὐτήν τήν ταραχώδη ἐποχή μας, Μακαριώτατε Πάτερ, ἀσφαλῶς ὁ Ἐπίσκοπος τῆς

1. «*Διειλόμεθα τόν Χριστόν οἱ λίαν φιλόθεοι καί φιλόχριστοι – λέγει ἐπὶ λέξει ὁ θεολόγος πατήρ – καί ὑπέρ τῆς ἀληθείας ἀλλήλων κατεψευσάμεθα καί διά τήν ἀγάπην μῖσος ἐμελετήσαμεν*» (Λόγος 6ος, §3).

Ἐκκλησίας μαζί με τόν καθαρὸ του βίου πρέπει νά ἔχει καί λόγο δυνατὸ, ἀκόμη δέ καί ἀγωνιστικό λόγο, ὅπως Σεῖς· καί ἐγὼ δηλώνω ὅτι θέλω νά εἶμαι ἀγωνιστής, γιατί ἔτσι ἔμαθα παρὰ τῶν πατέρων μου. Ἀλλά πάλι δηλώνω ὅτι δέν θέλω νά ἔχω ἀγωνιστικότητα πού φέρει μερισμούς καί σχίσματα καί θραύει τήν ἀγάπη· γιατί γνωρίζω ἀπό τά ἱερά μας κείμενα, ὅτι τό πᾶν στήν Ἐκκλησία εἶναι ἡ ἐνότητα, καί λοιπόν, κατά τόν ὠραῖο λόγο τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, «πανταχοῦ τῇ Ἐκκλησίᾳ μετὰ ἀκριβείας ἐπάμεθα, τήν ἀγάπην καί τήν εἰρήνην προτιμῶντες ἀπάντων»! Ἀκόμη φθάνει ὁ ἱερός πατήρ νά πει ὅτι καί σφάλμα ἀκόμη ἂν κάνει ἡ Ἐκκλησία σέ κάποιο τυπικό θέμα – «εἰ γάρ καί ἐσφάλλετο ἡ Ἐκκλησία» – λέγει – νά ἀκολουθοῦμε, ναι!, νά ἀκολουθοῦμε τό σφάλμα, καί ὄχι νά διχοστατοῦμε, ἀμάρτημα πού ὁ ἱερός πατήρ τό χαρακτηρίζει ὡς «ἔγκλημα».² Γιά νά μήν ἀμαρτάνω, λοιπόν, σ' αὐτό, τό περισσότερο πάντων σοβαρό, δηλώνω, Μακαριώτατε Δέσποτα καί ἅγιοι Πατέρες Ἱεράρχαι, ὅτι θέλω νά εἶμαι ἐνωμένος καρδιακά μέ ὅλο τό ἱερό Σῶμα τῆς Ἱεραρχίας καί νά ἀκολουθῶ – ὡς νεώτερο μάλιστα μέλος Αὐτῆς – νά ἀκολουθῶ, λέγω, τήν γραμμή τοῦ πλήθους τῶν Ἱεραρχῶν καί μάλιστα τήν γραμμή τοῦ Πρώτου Αὐτῆς, τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου, γιατί, κατά τόν ἅγιο Συμεών τόν Θεσσαλονίκης, «τὴν γνώμη τοῦ Ἀρχιεπισκόπου πρέπει νά δεχόμεθα ὡς θεῖο κληρο».³

(δ) Γιά τόν τρόπο πολιτείας μου ὡς Ποιμένος, Μακαριώτατε Πάτερ, θέλω νά ἐμπνέομαι ἀπό αὐτή τήν σχετική περικοπή τοῦ προφήτου Ζαχαρίου. Ὁ Θεός εἶπε στόν προφήτη:

«Λάβε τό ἀξίωμα τοῦ ποιμένος τῶν προβάτων!

Ποίμινε τά πρόβατα τῆς σφαγῆς,

πού σφάττουν οἱ ἀγοραστῆς χωρὶς νά ἐννοοῦν τί κάνουν.

Καί ἐγὼ – εἶπε ὁ προφήτης – ἔλαβα δύο ράβδους (γιά τήν διαποίμανση).

Τὴν μία ἐκάλεσα “χάρη” καί τὴν ἄλλη ἐκάλεσα “δεσμούς”.

Καί ἐποίμιναι τά πρόβατα» (11,4-5.7).

Τὴν διαποίμανση τοῦ ποιμνίου, πού μοῦ ἀναθέτετε, Μακαριώτατε, θέλω νά τὴν κάνω μέ «χάρη», μέ ἀγάπη δηλαδή καί συμπάθεια, ὅπως ἔτσι εἶναι τό ὄνομα τῆς πρώτης ράβδου, «no'am» κατά τό Ἑβραϊκό. Καί ἡ μέ αὐτό τόν τρόπο διαποίμανση θά ἀποβλέπει στό νά δημιουργηθοῦν δεσμοί, σχέση στενή δηλαδή μεταξύ τοῦ Θεοῦ καί τοῦ ποιμνίου, ὅπως ἔτσι τό λέγει τό ὄνομα τῆς δευτέρας ράβδου, «δεσμοί», «hobelim», κατά τό πρωτότυπο κείμενο.

4. Τὴν μεγάλη καί ἱερά αὐτή στιγμή δι' ἐμέ, Μακαριώτατε Πάτερ καί Δέσποτα καί Σεβασμιώτατοι Πατέρες Ἀρχιερεῖς, θέλω, μέ εὐγνώμονα καρδιά, νά ἀναφερθῶ σέ πρόσωπα, τά ὅποια ἐπέδρασαν ἐπάνω μου καί βοήθησαν γιά τὴν πρόοδό μου καί γιά τὴν χαρὰ κατὰ τὴν σημερινή ἡμέρα.

(α) Κατὰ πρῶτον, μέ πολλή συγκίνηση, μνημονεύω τὴν μακαριστὴ βασανισμένη Μητέρα μου ΙΩΑΝΝΑ, ἡ ὅποια ἀπὸ τὴν μικρὴ μου ἡλικία μοῦ ἐφύτευσε τὴν ἀγάπη στόν Χριστό καί τὴν Ὑπεραγία Θεοτόκο καί μοῦ ἔβαλε στήν καρδιά τόν πόθο νά ὑπηρετήσω τὴν ἀγία τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία. Στέκομαι στά πόδια μου ἀπὸ τίς προσευχῆς τῆς Μάνας μου καί ζητῶ περισσότερο τώρα τὴν προσευχή της καί τὴν εὐχή της γιά τὴν νέα μου αὐτὴ διακονία στήν Ἐκκλησία, τὴν ὅποια καί αὐτὴ θερμὰ ἐπιθυμοῦσε. – Πρὸς τὴν Μητέρα μου εἶμαι ἀκόμη εὐγνώμων, γιατί ἀπὸ τὴν μικρὴ μου ἡλικία μέ συνέδεσε μέ φωτισμένο πνευματικὸ καθοδηγὸ, τόν Ἀρχιμανδρίτη πατέρα Ἀρσένιο Κομπούγια, τόν ὁποῖο θερμῶς εὐχαριστῶ γιά τοὺς κόπους του ὑπὲρ ἐμοῦ.

(β) Γιά τόν μακαριστὸ πατέρα μου δέν ἔχω νά πῶ τίποτε, γιατί δέν τόν ἐγνώρισα, ἐπειδὴ ἐγὼ ἤμουν κλαυθμηρίζον νήπιο δέκα ἡμερῶν, ὅταν αὐτός, εἴκοσι πέντε ἐτῶν, ἀπέθνησκε ἥρωικῶς γιά τὴν ἐνδοξη πατρίδα μας στὰ ὕψη τοῦ Τεπελενίου. Μέ καύχημά μου λέγω ὅτι εἶμαι τέκνον ἥρωος Ἀλβανικῶν ὀρέων, γι' αὐτό καί μέ συγκινεῖ ιδιαίτερα τό πατριωτικὸ αἶσθημα.

(γ) Μέ ιδιαίτερη συγκίνηση καί δυνατὸ σκίσημα καρδιάς μνημονεύω ἔπειτα, Μακα-

2. Εἰς Ἐπαντα Ἁγίων Πατέρων, Ἰωάννου Χρυσοστόμου ἔργα, 4,615ADE.

3. Συμεών, Ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης τὰ Ἐπαντα, Ἐκδόσεις Β. Ρηγοπούλου, σελ. 175.

ριώτατε, τόν μακαριστό πεφημισμένο πανεπιστημιακό Διδάσκαλο Βασίλειο Βέλλα, τοῦ ὁποίου τά θελκτικά μαθήματα μοῦ ἀναψαν τόν ἔρωτα πρὸς τὴν Παλαιὰ Διαθήκη καὶ τόν πόθο νά ἀφιερωθῶ στὴν ἐρμηνεία της. Ἐπάλλετο ἡ ἔδρα ἀπὸ ἱερό ἐνθουσιασμό, ὅταν ὁ Βέλλας ἀνήρχετο σ' αὐτήν, ἄν καὶ ἀσθενεῖς ἦσαν οἱ δυνάμεις του καὶ μέ κόπο συνεκράτει τό ἀσθενικό σαρκίον του!

(δ) Μέ εὐγνωμοσύνη, πάλι, μνημονεύω τόν Σεβασμιώτατο πρῶην Μητροπολίτη Φλωρίνης πατέρα Αὐγουστῖνο, ἀπὸ τά χέρια τοῦ ὁποίου ἔλαβα τὴν Μοναχική μου κουρά καὶ τόν πρῶτο βαθμὸ ἱερωσύνης· ἄς μέ συγχωρεῖ δέ ὁ πολίος Γέροντας καὶ προφήτης αὐτός τῆς ἐποχῆς μας, γιατί δέν εἶχα τὴν δύναμη νά τόν ἀκολουθῶ σέ ὅλα τά ἱλιγγιώδη του πετάγματα. Θά ἐνθυμοῦμαι ὅμως πάντοτε τόν λόγο τοῦ πατρός Αὐγουστίνου πρὸς ἐμέ, ὅτι, ἄν τό καλέσουν οἱ καιροί, νά εἶμαι πρόθυμος καὶ τό αἷμα μου νά χύσω γιὰ τὴν πίστη, ὅπως ὁ πατέρας μου τό ἔχυσε γιὰ τὴν πατρίδα.

(ε) Πρὸς τόν πολυσέβαστο Γέροντα, πρῶην Μητροπολίτη Πειραιῶς καὶ Φαλήρου κ. Καλλίνικο, εἶμαι βαθύτατα εὐγνώμων γιὰ τὴν πνευματική του φροντίδα ὑπὲρ ἐμοῦ καὶ εὐχαριστῶ τόν Θεό γιὰ τό ὅτι ἐπὶ μία πενταετία ἐμαθήτευσα πλησίον του, ὡς ἱεροκήρυξ τῆς Ἱερᾶς του Μητροπόλεως. Κατὰ τὴν διακονία μου πλησίον του ἐγνώρισα τόν Ἱεράρχην αὐτόν ὡς ἐνάρετο καὶ ἐναγώνιο Ποιμένα γιὰ τὴν πρόοδο τοῦ ποιμνίου του, ὡς ἀκάματο ἱεραπόστολο μέ δυνατὸ τόν πόθο γιὰ τὴν ἐξάπλωση τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ καὶ ὡς στοργικό πατέρα φροντίζοντα ὄχι μόνο γιὰ τίς πνευματικές, ἀλλὰ καὶ γιὰ τίς ὑλικές ἀνάγκες τοῦ ποιμνίου του.

(ς) Ἐπίσης, εὐχαριστῶ τόν Θεό γιὰ τὴν διακονία μου στὴν Ἱερά Μητρόπολη Μεγάρων καὶ Σαλαμίνος καὶ γιὰ τίς ἀρετές καὶ ἰκανότητες πού εἶδα στὸν ποιμενάρχη Μητροπολίτη αὐτῆς κ. Βαρθολομαῖο. Τόν εὐχαριστῶ διὰ πολλά.

(ζ) Ἡ πρόσληψή μου στό Πανεπιστήμιο τῶν Ἀθηνῶν μέ ἔφερε στὴν πρωτεύουσα καὶ εὐχαριστῶ, Μακαριώτατε Πάτερ, διότι μέ προσελάβατε ὡς ἱεροκήρυκα τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν. Πλησίον Σας, Μακαριώτατε, εἶδα περισσότερο τόν πόνο Σας γιὰ τά προβλήματα τοῦ λαοῦ καὶ εἶδα δυνατὸ τόν πόθο Σας γιὰ τόν εὐαγγελισμό του, μέ ἰδιαίτερη μάλιστα στοργή στὴν χρυσή μας νεολαία, γιὰ νά ζεῖ στὴν ἀγκαλιά τοῦ Θεοῦ, στὴν ἀγία τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία. Σᾶς ζοῦμε καὶ Σᾶς ἀπολαμβάνουμε, Μακαριώτατε, ὡς ἕνα ἰσχυρὸ ἐκκλησιαστικὸ ἄνδρα μέ ὠραῖα ὁράματα γιὰ τὴν δόξα τῆς Ἑλλαδικῆς μας Ἐκκλησίας· ὁράματα, πού ὁ δυναμισμός Σας μέ τόν ἰσχυρὸ Σας νοῦ, τόν ἰκανόν εἰς τό νά εὐρίσκει τέχνες, τά κάμνει σύντομα πραγματικότητα καὶ μάλιστα μέ παραδοσιακό, ἀλλὰ καὶ μέ σύγχρονο, ἐλεύθερο τρόπο, γιατί, ὅπως τό λέγει ἕνα πατερικό λόγιό, «ὁ τοῦ Χριστοῦ δοῦλος» – ὅπως εἶναι τό ὄνομά Σας – «ὄντως ἀπελεύθερος ἐστίν»! Ἀπὸ τά πράγματα, Μακαριώτατε Δέσποτα, τό βλέπουμε ὅτι οἱ κόποι Σας – ὄχι μόνο τῆς ἡμέρας ἀλλὰ καὶ τῆς νυκτός οἱ κόποι Σας – εὐλογοῦνται πλούσια ἀπὸ τόν Θεό, παρὰ τίς ἀντιρρήσεις τῶν μάταια λαλούντων.

Γιὰ τὴν ἐπίβλεψή Σας, Μακαριώτατε Πάτερ, στό ταπεινὸ μου πρόσωπο πρὸς ἀνάδειξή μου εἰς Ἀρχιερέα Χριστοῦ καὶ Ποιμένα τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Γόρτυνος καὶ Μεγαλοπόλεως θά Σᾶς εἶμαι βαθύτατα εὐγνώμων· θά Σᾶς εἶμαι διὰ βίου εὐγνώμων καὶ ὑπόσχομαι ὅτι μέ τὴν Χάρη τοῦ Θεοῦ, διὰ τῶν Εὐχῶν Σας καὶ διὰ τῶν Εὐχῶν ὅλων τῶν Ἀρχιερέων πατέρων, θά ἀγωνίζομαι νά εἶμαι καλὸς ποιμὴν: Νά εἶμαι δηλαδή εὐλαβῆς, ταπεινός καὶ ζηλωτής, μέ θεολογικές πάντοτε βάσεις.

(η) Μαζί μέ Σᾶς, Μακαριώτατε, κατὰ τὴν διακονία μου στὴν Ἱερά Ἀρχιεπισκοπή Ἀθηνῶν, θέλω νά εὐχαριστήσω μέ ὅλη μου τὴν καρδιά καὶ τούς ἐκλεκτούς συνεργάτες Σας, διὰ τῶν ὁποίων ἐπιτελεῖται τό θαυμαστὸ ἔργο Σας, καὶ μάλιστα νά εὐχαριστήσω τόν Πρωτοσύγκελλο τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν, Πρωτοπρεσβύτερο κ. Θωμᾶ Συνοδινό, διὰ τὴν καλωσύνη καὶ εὐγένεια πού ἐδείκνυε πρὸς ἐμέ, ὅπως, γιὰ τόν ἴδιο λόγο, θέλω νά εὐχαριστήσω καὶ τόν ἐπόπτη τοῦ πνευματικοῦ ἔργου τῆς περιοχῆς στὴν ὁποία ἰδιαίτερα ἐκινούμην ὡς ἱεροκήρυξ, Ἀρχιμ. κ. Πατρίκιον Καλεῶδη.

(θ) Πρὸς τούς ἐκλεκτούς Συναδέλφους Καθηγητὰς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Τμήματος Κοινωνικῆς Θεολογίας, οἱ ὅποιοι μάλιστα, χθές ἀκριβῶς, κατό-

πιν αὐστηρᾶς κρίσεως, μέ ἐτίμησαν μέ τήν ψῆφο τους καί μέ ἐξέλεξαν παμψηφεί τακτικό Καθηγητή τοῦ Πανεπιστημίου, ἐκφράζω τήν βαθειά μου εὐγνωμοσύνη καί πολλή μου ἐκτίμηση καί ἀγάπη μου καί τήν χαρά μου πού βρέθηκα στήν οἰκογένειά τους. Τούς διαβεβαιώνω ὅτι δέν θά ξεχάσω ποτέ τίς ὡραίες στιγμές πού ζήσαμε μαζί καί τά πολύτιμα διδάγματα πού πῆρα ἀπό αὐτούς.

(ι) Ἀνάγκη πάλι αἰσθάνομαι νά εὐχαριστήσω καί τόν λαό τοῦ Θεοῦ πού διηκόνησα κατά τά ἱερατικά μου ἔτη, γιά τήν ἀγάπη τους καί ἐμπιστοσύνη μέ τήν ὁποία μέ περιέβαλαν, καί νά τούς ζητήσω εἰλικρινῶς συγγνώμη δι' ὅσα τούς ἐλύπησα ἢ ἔσκανδάλισα.

5. (α) Τέλος, κλίνω μέ εὐλάβεια γόνυ καρδίας στήν ἀγία μορφή τοῦ Μακαριστοῦ Μητροπολίτου Γόρτυνος καί Μεγαλοπόλεως κυροῦ Θεοφίλου. Τόν εὐχαριστῶ δέ γιά τήν ἐγκάρδια Εὐχή του, πού αὐθόρμητα μόνος του μοῦ τήν ἔδωσε, νά γίνω διάδοχός του καί γιά τίς πολύτιμες συμβουλές του ἀπό τήν κλίνη τοῦ πόνου του.

(β) Ἀπό τά νεώτερα ἱερά βλαστήματα τῆς ἀγιασμένης γῆς πού θά ποιμάνω μνημονεύω μέ βαθύ σεβασμό καί θαυμασμό τόν γίγαντα τῆς θεολογίας, μακαριστό Καθηγητή Πανεπιστημίου Παναγιώτη Τρεμπέλα, μέγα βιβλικό καί πατερικό θεολόγο, καταγόμενο ἀπό τήν Στεμνίτσα Γορτυνίας· ἰδιαίτερα ὁμως σήμερα 14 Ὀκτωβρίου, ἑορτή τοῦ ἁγίου Γερβασίου, ἐνθυμοῦμαι τόν μακαριστό μαθητή τοῦ Ἁγίου Νεκταρίου, πατέρα Γερβάσιο Παρασκευόπουλο, καταγόμενον ἀπό τό χωρίο Νυμφασία τῆς Γορτυνίας. Θεωρῶ δέ ὡς ἰδιαίτερη εὐλογία τό ὅτι χειροτονοῦμαι τήν ἡμέρα ἑορτῆς τοῦ ἁγίου αὐτοῦ πατρός, τόν ὁποῖο εὐλαβοῦμαι ἀπό τά πρῶτα ἱερατικά μου ἔτη. Ἐπικαλοῦμαι τήν ἀγία του Εὐχή γιά τήν ποιμαντική μου στήν πατρίδα του, τήν εὐλογημένη Ἱερά Μητρόπολη Γόρτυνος καί Μεγαλοπόλεως.

ΕΝΘΡΟΝΙΣΗ ΕΙΣ ΔΗΜΗΤΣΑΝΑ

(τὴν 25ῃ Νοεμβρίου 2006)

ΑΝΤΙΦΩΝΗΣΗ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΗ ΤΟΥ κ. ΔΗΜΑΡΧΟΥ

Ἐντιμότητα κύριε Δήμαρχε,

Σᾶς εὐχαριστῶ γιά τήν λαμπρή ὑποδοχή, μέ τήν ὁποία μέ ἐτιμήσατε. Καί ἐγώ χαίρομαι καί συγκινοῦμαι πολύ καθὼς εἰσέρχομαι στά ὄρια τῆς Μητροπολιτικῆς μου περιφέρειας καί ἤδη εὐρίσκομαι στήν ἔδρα αὐτῆς, τήν ἱστορική Δημητσάνα. Γνωρίζω τήν ἱερότητα καί ἱστορικότητα τῆς ἐπαρχίας αὐτῆς, ἔχω ἀκούσει καί ἔχω διαβάσει γιά τήν εὐσέβεια καί τήν ἀρχοντιά τῶν κατοίκων της καί εὐχαριστῶ, πραγματικά, τόν Θεό γιατί σέ τέτοια ἱστορική γῆ καί σέ τοιοῦτο λαό μέ ἔφερε Ποιμένα.

Γνωρίζω ἐπίσης ὅτι ὀλίγος εἶναι ὁ πληθυσμός στόν τόπο τοῦτο, ἀλλ' αὐτό δέν μέ πειράζει, ἀντίθετα μέ διευκολύνει ποιμαντικά, γιατί διαβάζω στήν Παλαιά Διαθήκη γιά τήν ἑξατομική κευση τῆς θρησκείας, τήν ἐντολή δηλαδή τοῦ Θεοῦ στούς προφῆτες νά ἀπευθύνονται καί σέ ἕνα ἕκαστο ἄνθρωπο χωριστά· καί στήν Καινή Διαθήκη διαβάζουμε γιά τόν Κύριό μας ὅτι σέ μία γυναίκα, τήν Σαμαρείτιδα, εἶπε τήν μεγάλη ἀλήθεια τί εἶναι ὁ Θεός· καί σέ ἕναν ἄνδρα πάλι, τόν Νικόδημο, ὁμίλησε γιά τήν ἄλλη μεγάλη ἀλήθεια ὅτι πρέπει νά ἀναγεννηθοῦμε πνευματικά γιά νά εἰσέλθουμε στήν Βασιλεία τοῦ Θεοῦ.

Θεωρῶ τήν Δημητσάνα ὡς μόνιμη ἔδρα τῆς Μητροπόλεώς μου καί θά ἐργάζομαι σ' αὐτήν καί τήν περιφέρειά της, ὄχι μόνο τήν θερινή, ἀλλά καί τήν χειμερινή περίοδο.

Εἶμαι δικός Σας πιά, ἀγαπητοί μου, καί δηλῶ ὅτι μέ τήν Χάρη τοῦ Θεοῦ θά προσφερθῶ ὀλόκαρδα γιά τήν πνευματική πρόοδο τοῦ λαοῦ τῆς Μητροπολιτικῆς μου ἐπαρχίας.

Παρακαλῶ, κύριε Δήμαρχε, νά ἔχω τήν πολύτιμη βοήθειά Σας στήν ἄσκηση τοῦ πνευματικοῦ καί κοινωνικοῦ ποιμαντικοῦ μου ἔργου, ὅπως καί Σεῖς θά ἔχετε τήν ἰδική μου, γιατί καί οἱ δύο ἀγαποῦμε τόν λαό καί τήν πρόοδο αὐτοῦ ἔχουμε ταχθεῖ νά ὑπηρετήσουμε.

Σᾶς εὐχαριστῶ!

ΕΝΘΡΟΝΙΣΤΗΡΙΟΣ ΛΟΓΟΣ ΕΙΣ ΔΗΜΗΤΣΑΝΑ

(Εἰς Ἱ. Ν. Ἁγ. Κυριακῆς τήν 25ῃ Νοεμβρίου 2006)

Μακαριώτατε Ἀρχιεπίσκοπε Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος

Κύριε, Κύριε Χριστόδουλε,

Σεβασμιώτατοι ἅγιοι Πατέρες,

Ἐντιμώτατοι Ἄρχοντες, πολιτικοί, δημοτικοί καί στρατιωτικοί,

Εὐλαβέστατοι Ἱερεῖς καί Διάκονοι

καί Περιούσιε Λαέ τοῦ Θεοῦ τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Γόρτυνος καί Μεγαλοπόλεως,

1. Εὐχαριστῶ τόν ἐν Τριάδι Θεόν, τόν Πατέρα, τόν Υἱό καί τό Ἅγιο Πνεῦμα καί τήν Ὑπεραγία Θεοτόκο, γιατί τούτη τήν ὥρα, ἀπεσταλμένος ἀπό τήν Ἐκκλησία, ἐνθρονίζομαι στήν εὐλογημένη Ἱερᾶ Μητρόπολη Γόρτυνος καί Μεγαλοπόλεως ὡς Ἐπίσκοπος Ποιμενάρχης αὐτῆς καί ἤδη εὐρίσκομαι στήν ἔδρα τῆς Μητροπόλεως, τήν ξακουστή Δημητσάνα. Ὡ Δημητσάνα, γῆ ἱερή, πατρίδα ἁγίων καί ἡρώων, πατρίδα τοῦ ἁγίου ἐνδόξου Ἐθνομάρτυρος Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε΄, ὁ ὁποῖος ἀπαγχονιζόμενος σέ χαιρέτησε ἀπό μακρυνά λέγοντας «χαῖρε, Δημητσάνα, γῆ τῆς γεννήσεώς μου!»! Δημητσάνα, πού σέ εἶπαν τό Ἅγιον Ὄρος τῆς Πελοποννήσου, πού καί οἱ Ὀθωμανοί ἀκόμη σέ θεωροῦσαν πόλη ἱερή καί οἱ χριστιανοί σέ ἔλεγαν νέα Ἱερουσαλήμ!

Θεωρῶ, ἀγαπητοί μου, ὡς ἰδιαίτερα τιμή καί εὐλογία ἀπό τόν Θεό, πού μέ κατέστησε Ποιμένα τῆς Ἱερᾶ ταύτης Μητροπόλεως, μικρᾶς μέν κατά τόν πληθυσμό της, ἀλλά μεγάλης καί λαμπρᾶς κατά τήν ἱστορία της καί τήν προσφορά της στήν Ἐκκλησία καί τό Ἔθνος. Εὐχαριστῶ ἐκ μέσης καρδίας μου γι' αὐτό τόν Μακαριώτατο Ἀρχιεπίσκοπο Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος Κύριόν μοι Κύριον Χριστόδουλον, γιατί ἐπέβλεψε στήν ταπεινότητά μου καί μέ τούς ἐκλέξαντάς με Ἀρχιερεῖς μέ ἔθεσαν στόν λύχνο τῆς τοπικῆς αὐτῆς Ἐκκλησίας· αἰσθάνομαι δέ βαρύν τόν χρέος μου ἐναντι Αὐτῶν, πού μοῦ ἐνεπιστεύθησαν αὐτή τήν ὑψηλή ἀποστολή, καί θέλω, μέ τήν Χάρη τοῦ Θεοῦ καί γιά τήν δόξα τοῦ Θεοῦ, νά φιλοτιμηθῶ νά ἀνταποκριθῶ στήν ἐμπιστοσύνη πού ἔδειξαν στό πρόσωπό μου.

Δέν λησμονῶ ὅτι στήν ποιμαντορία μου διαδέχομαι ἕναν ἅγιο Ποιμενάρχη, τόν Μακαριστό Θεόφιλο Καναβό, πού μέ τήν ἀγάπη του καί τήν ἀπλότητά του κατέκτησε τίς καρδιές τοῦ ποιμνίου του. Εἶη αἰωνία ἡ μνήμη τοῦ ἀοιδίμου αὐτοῦ προκατόχου μου, θά ἐπικαλοῦμαι δέ πάντοτε τίς ἅγιες εὐχές του διά τήν ἐπιτυχή ποιμαντορία μου διαδεχόμενος αὐτόν.

Εὐχαριστῶ ἐκ βάθους καρδίας τόν Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Μονεμβασίας καί Σπάρτης κ. Εὐστάθιο γιά τήν ἄριστη – ὅπως ὁμολογεῖται παρὰ πάντων, κληρικῶν καί λαϊκῶν – ποιμαντορία του ἐπί τῆς Μητροπόλεως αὐτῆς κατά τό μακρὺ διάστημα τῆς τοποτηρητείας του καί ἰδιαίτερος τόν εὐχαριστῶ ἐπίσης γιά τόν ἐξαντλητικό του κόπο τόν καιρό αὐτό διά τήν ἄφογο προετοιμασία τῆς ἐνθρονίσεώς μου. Θά ἐπικαλοῦμαι δέ πάντοτε τήν πολύτιμο βοήθεια καί συμβολή τοῦ ἱκανωτάτου καί συνετοῦ αὐτοῦ Ἱεράρχου εἰς τήν ἄσκηση τοῦ ποιμαντικοῦ μου ἔργου.

2. Ἀπευθυνόμενος ιδιαίτερα στόν λαό τῆς Ποίμνης μου αὐτῆς λέγω: Ἐπειδή, ὃ εὐλογημένο Ποίμνιο τοῦ Χριστοῦ, λαέ τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Γόρτυνος καί Μεγαλοπόλεως, ἐπειδή Σᾶς εἶμαι ἄγνωστος, ἤθελα κατά πρῶτον νά μέ ἀνεχθεῖτε νά παρουσιάσω δι' ὀλίγων τόν ἑαυτό μου: Ὡς πρός τήν καταγωγή μου ἔχω νά πῶ ὅτι εἶμαι τέκνο ἥρωος Ἀλβανικῶν ὀρέων, διότι ὅταν ἐγώ ἐγεννήθηκα, τόν Φεβρουάριο τοῦ 1941, τόν ἴδιο ἀκριβῶς μήνα ὁ πατέρας μου, σέ ἡλικία 25 ἐτῶν, ἀπέθνησκε ἥρωικῶς γιά τήν πατρίδα στά ὕψη τοῦ Τεπελενίου. Καί ἡ μητέρα μου, 22 ἐτῶν χήρα, ἔγινε ξενοδουλεύτρα, ἔγινε καθαρίστρια, γιά νά ἀναθρέψει καί σπουδάσει ἐμένα, τό ὄρφανό της. Μέ καύχημά μου λέγω ὅτι εἶμαι παιδί ἥρωος τῆς πατρίδος μας καί υἱός μιᾶς καθαρίστριας. Γι' αὐτό καί ἀποκαλύπτοντας τήν καρδιά μου Σᾶς λέγω ὅτι ἐνθουσιάζομαι λίαν ἀπό τήν ἥρωική ἱστορία τῆς ἐνδόξου πατρίδος μας, ὅπως, γιά τόν ἴδιο λόγο πάλι, συγκινοῦμαι ἀπό τούς πονεμένους καί βασανισμένους ἀνθρώπους, τίς χῆρες καί τά ὄρφανά καί τούς ἐργαζόμενους σέ ταπεινωτικές ἐργασίες ἀνθρώπους, γιατί ἀπό τέτοιες ταπεινωτικές ἐργασίες τῆς μητέρας μου μεγάλωσα καί σπούδασα ἐγώ.

Ὡς κληρικός ὑπηρετήσα σέ διάφορες Μητροπόλεις, ιδιαίτερα δέ ἀγαποῦσα νά περιοδεύω, ὄχι μόνο τό καλοκαίρι ἀλλά καί τόν χειμῶνα, νά περιοδεύω, λέγω, τά χωριά καί μάλιστα τά χωριά ἐκεῖνα πού δέν εἶχαν ἱερέα, γιά νά τούς λειτουργῶ καί νά τούς κηρύττω τόν λόγο τοῦ Θεοῦ. Ἔχω κοπιάσει, ἀδελφοί μου, γιά τό Εὐαγγέλιο καί ἔρχομαι «ψημένος», ἄς τό πῶ ἔτσι, ἀνάμεσά σας. Δέν ἀγάπησα οὔτε θέλω νά ἀγαπήσω τόν ἄνετο καί τρυφηλό βίο· σύνθημά μου ὡς κληρικός ἔχω τόν λόγο τοῦ ἀποστόλου Παύλου πρός τόν μαθητή του Τιμόθεο «*κακοπάθησον, ἔργον ποιήσον εὐαγγελιστοῦ*» (Β' Τιμ. 4,5). Περιπάτησα χωριά, λασπώθηκα, «ἔφαγα» κρύα καί βροχές τοῦ χειμῶνα καί λιοπύρια τοῦ καλοκαριοῦ, σάν νά μέ ἐτοίμαζε ὁ Θεός γιά τήν Μητρόπολη αὐτή, στήν ὁποία πραγματικά χρειάζεται κακοπάθεια γιά τήν διαποίμανσή της, γιατί ἔχει πολλά χωριά, εἶναι ὄλη σχεδόν γεμάτη ἀπό χωριά καί μικροχώρια, πολλά ἀπό τά ὁποία στεροῦνται ἱερέως. Οἱ περιοδεῖες μου δέ ἐπί ἔτη στά χωριά ὡς ἱεροκήρυκος μοῦ πρόσφεραν καί αὐτό τό καλό γιά τήν πρόδοδό μου: Τά δύσκολα, ἀλλά ὠραῖα θεολογικά μαθήματα πού διάβαζα κατά μόνας, μοῦ ἀναβαν τήν ἐπιθυμία νά τά προσφέρω καί στούς ἀκροατές μου, γιατί πιστεύω, καλοί μου, ὅτι ὁ ἄμβωνας, τό κήρυγμα, πρέπει νά ἔχει θεολογία καί νά μὴν εἶναι ξηρή ἠθικολογία καί καλλολογία καί νά δημιουργεῖ τόν πόθο γιά περισσότερη μάθηση καί γιά τήν σπουδή τῆς ἱερᾶς ἐπιστήμης· ἀλλά πῶς νά γινόταν αὐτό, τό νά προσφέρω δηλαδή τά βαθειά θεολογικά μαθήματα, ἀφοῦ τό ἀκροατήριό μου ἦταν ἀπλό, ἀφοῦ ἦταν χωρικοί καί λαός τῆς ὑπαίθρου; Ἐμαθα, λοιπόν, Μακαριώτατε Πάτερ, ἀπό τήν συνεχῆ ἐξάσκηση, νά ζυμώνω καί νά ἀπλοποιῶ τήν θεολογία τῶν ἁγίων Πατέρων μας, γιά νά γίνεται αὐτή δεκτὴ καί κατανοητὴ καί στόν λαό τῶν χωρίων μας. Ἔτσι, ἔρχομαι ἔτοιμος, ὡς διδαγμένος καί πεπαιδευμένος, οὕτως εἰπεῖν, γιά τήν μέ ἀπλότητα προσφορά θεολογικοῦ λόγου στόν λαό τῆς ἐπαρχίας αὐτῆς.

3. Καί τώρα, Μακαριώτατε Πάτερ καί Δέσποτα, Σεβασμιώτατοι Πατέρες, ἐντιμότετοι ἄρχοντες καί ἐκλεκτέ λαέ τοῦ Θεοῦ, θέλω μέ σύντομο λόγο νά ἐκθέσω ἐνώπιόν Σας τό ποιμαντικό μου ἔργο, ἔτσι ὅπως τό φαντάζομαι, ὅπως τό θέλω νά εἶναι:

(α) Ἔρχομαι, ἀδελφοί μου χριστιανοί, κάτοικοι τῆς ἐπαρχίας αὐτῆς, ἔρχομαι ὡς Ἐπίσκοπος Σας γιά νά Σᾶς μιλήσω γιά τόν Θεό, γιά νά Σᾶς ἐνώσω ὡς νυμφαγωγός μαζί Του. Αὐτό θεωρῶ καί αὐτό πράγματι εἶναι τό κύριο ἔργο τοῦ Ποιμένου Ἐπισκόπου. Σᾶς παρακαλῶ δέ, καλοί μου, μὴ θεωρεῖτε μάταιο τόν λόγο γιά τόν Θεό, γιατί ἔχουμε γίνει γι' Αὐτόν. Ὅπως τό ψάρι ἔγινε γιά τό νερό, ὅπως τό πουλάκι ἔγινε γιά νά πετάει, ἔτσι καί ἡμεῖς γενήκαμε γιά τόν Θεό. Καί θά λέγω ἀκόμη διά πολλῶν καί θά σᾶς ἀποδεικνύω ἀπό τά πράγματα ὅτι εἶναι ὠραία ἡ ζωὴ μέ τόν Θεό, ἐνῶ μακριά ἀπό τόν Θεό δέν εἶναι καθόλου ὠραία ἡ ζωὴ.

Τό κήρυγμα τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ, ἀγαπητοί μου, στήν δύναμη τοῦ ὁποίου πιστεύω ἀπόλυτα, τό θεωρῶ ὡς τήν σοβαρὴ καί κύρια διακονία μου καί θά προσπαθῶ νά διαχέεται πλοῦσια στήν Μητροπολιτική μου περιφέρεια ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, ὄχι μόνο προφορικῶς, ἀλλά καί γραπτῶς σέ τύπο ἀπλῶν κατηχητικῶν φυλλαδιῶν· ἀκόμη θέλω νά δημιουργήσω συντροφίεσ –

«Συνάξεις» λέγονται αυτές – για μιά βαθύτερη μελέτη της Ἁγίας Γραφῆς καί τῆς θεολογίας τῶν ἁγίων μας Πατέρων. Πιστεύω δέ ὅτι καί στά δύο τμήματα τῆς Μητροπόλεώς μου, καί τήν Γορτυνία καί τήν Μεγαλόπολη, θά εὑρεθοῦν χριστιανοί μέ τέτοια ἐνδιαφέροντα, ἢ ἄν δέν ὑπάρχουν, θέλω, μέ τήν Χάρη τοῦ Θεοῦ, νά δημιουργήσω τοιαῦτα ἐνδιαφέροντα βαθυτέρας σπουδῆς καί μελέτης τῆς Ἁγίας Γραφῆς.

Ἐπιθυμῶ κατά τίς Κυριακές, ὅπου τελεῖται ἡ Θεία Λειτουργία, νά ἀκούεται καί ἕνα ἀπλό καί σύντομο θεῖο κήρυγμα. Ἐκεῖ ὅπου ὁ ἱερεὺς δέν θά ἔχει τήν δυνατότητα νά κηρύξει, θά ἐφαρμόσω τήν πρό διείας Ἐντολή τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου μας, τήν ὁποία ὁμως Ἐντολή, μέ λύπη μου λέγω ὅτι δέν ἐξετίμησαν μερικοί, γιατί δέν κατενόησαν τόν πόνο καί τόν πόθο τῆς ποιμαντικῆς καρδιάς, ἢ ὁποία τήν ἐξέδωσε. Ὅπου, λέγω, ὁ ἱερεὺς στήν ἐπαρχία μου δέν θά δύναται νά κηρύττει – καί γνωρίζω ὅτι ὑπάρχουν πολλές τέτοιες περιπτώσεις – ἀντί θεοῦ κηρύγματος, περί τό τέλος τῆς Θείας Λειτουργίας, ὅπου θά εἶναι συγκεντρωμένο ὅλο τό ἐκκλησίασμα, θά διαβάξει ἀπό μετάφραση τό ἕνα ἔτος τό ἀποστολικό ἀνάγνωσμα καί τό ἄλλο ἔτος τό εὐαγγελικό ἀνάγνωσμα. Καί αὐτό θά εἶναι τό καλύτερο κήρυγμα, τό νά ἀκούει ὁ λαός μέ ἀπλᾶ λόγια τό νόημα τῶν ἱερῶν ἀναγνωσμάτων.

Ἀκόμη ὑπέρ τοῦ Εὐαγγελίου θά ἐκμεταλλευθῶ καί τόν ξένο τουρισμό τῆς περιοχῆς καί τῆς πόλεως Δημητσάνας ἰδιαίτερα: γιά τοὺς ἄλλοδαπούς, λοιπόν, πού θά ἔρχονται ἐδῶ, γιά νά θαυμάσουν τά ὠραῖα καί ἱστορικά τοῦ τόπου, θά κυκλοφορῶ ἰδιαίτερο φυλλάδιο, τό Orthodox Life, τό ὁποῖο, στήν Ἀγγλική ἢ Γαλλική καί Γερμανική γλῶσσα, θά λέγει σ' αὐτούς γιά τήν ὀρθόδοξη πίστη μας.

(β) Ἰδιαίτερα τό ἐνδιαφέρον μου καί τόν λόγο μου ὡς Ποιμένας θά τόν στρέψω στά νέα παιδιά, μικρότερα καί μεγαλύτερα, ὅσα ἀπέμειναν στήν ἐπαρχία αὐτή. Θά τά βρῶ στά σχολεῖα τους, στό δρόμο, στά παιχνίδια τους, στίς καφετέριες. Ὡ παιδιά, χρυσά παιδιά, ἢ ἀγάπη τῆς μητέρας σας καί ἡ ἀγωνία τοῦ πατέρα σας! Γιατί τρέχετε νά γεμίσετε τήν ὁμορφη ψυχή σας μέ πράγματα πού δέν γεμίζουν; Ἀκούστε τί σᾶς λέγει ἀπό παλαιά ὁ προφήτης Ἡσαΐας:

*«Ἐ, σεῖς πού διψᾶτε, ἐλᾶτε νά πιεῖτε
καί σεῖς πού πεινᾶτε, ἐλᾶτε νά φᾶτε.
Ἐλᾶτε καί ἀγοράσατε χωρίς χρήματα,
δωρεάν ἢ διδασκαλία μου.
Γιατί πληρώνετε χρήματα
γιά πράγματα πού δέν σᾶς χορταίνουν;
Ἀκούσατέ με καί θά φάγετε ἀγαθά
καί ἡ ψυχή σας θά κολυμπήσει στήν χαρά» (55,1-2).*

Ὡ παιδιά, τῆς Ἐκκλησίας μας καί τῆς πατρίδος μας χρυσά παιδιά! Ἀγαπήστε τόν Χριστό καί σᾶς τό ὑπόσχομαι ὅτι θά νοιώσετε τά πιό ὠραῖα χτυποκάρδια καί θά χαρεῖτε μιά ὁμορφη ζωή. Ἐχω δέ, παιδιά, ἕνα δυνατό ἐπιχείρημα γι' αὐτό πού λέγω: Δέν θά μοῦ βρεῖτε οὔτε ἕνα οὔτε μία, οὔτε ἕνα οὔτε μία, ἐπαναλαμβάνω, πού νά ἀγάπησαν τόν Χριστό καί νά τό μετάνοιωσαν ἔπειτα. Θά σᾶς βρῶ ὁμως ἐγώ πάρα πολλά παραδείγματα ἀνθρώπων, πού ἀπό τήν νεαρά τους ἡλικία πῆραν δρόμο μακρῶ ἀπό τόν Θεό καί τό πλήρωσαν αὐτό στήν ζωή τους μέ μουσκεμένα μαντήλια.

Ζωηρά μου ἐπιθυμία, ἀγαπητοί μου, εἶναι νά δημιουργήσω μέ τά παιδιά καί μέ τοὺς νέους, ὅσους ὑπάρχουν στόν τόπο μας, ἐπαναλαμβάνω, νά δημιουργήσω, λέγω, τμήματα κατηχήσεως καί χορωδίες μέ ἐκκλησιαστικά ἄσματα καί δημοτικά τραγούδια, ὅπως θέλω νά δημιουργήσω καί χορευτικά τμήματα παραδοσιακῶν χορῶν, πού θυμίζουν τήν ἱστορία καί τήν λεβεντιά τῆς ἐνδόξου φυλῆς μας.

(γ) Ἄλλος ζωτικός τομέας, στόν ὁποῖο θέλω νά στρέψω ἰδιαίτερα πάλι τό ἐνδιαφέρον μου, εἶναι ἡ οἰκογένεια. Πάει καλά ἡ κοινωνία, ἀγαπητοί μου, ἄν ἡ οἰκογένεια πάει καλά. Καί

ὁμως!.. Ὅπως τό βλέπουμε ἀπό τά πράγματα, ὅπως τό ἀκούουμε καί ὅπως τό μαθαίνουμε ἀπό τά μέσα ἐνημερώσεως, ἡ οἰκογένεια στήν χώρα μας δέν πηγαίνει καθόλου καλά. Τό πράγμα, καλοί μου, εἶναι ἄξιο πολλῶν θρήνων. Γιά ἕνα παρατηρούμενο παρόμοιο κακό τοῦ τόπου του ὁ προφήτης Μιχαίας ἔλεγε: *«Θέλω νά θρηνήσω, θέλω γυμνόπους νά βαδίσω, θέλω σέ θρῆνο σάν τά τσακάλια νά ἀναλυθῶ καί σέ κοπετό σάν τάς στρουθοκαμήλους»* (1,8). Κατά τήν γνώμη μου, φταίει τό ὅτι στά ἀνδρόγυνα σήμερα λείπει ἡ θεολογία τοῦ γάμου καί αὐτή τήν θεολογία θέλω νά δώσω μέ ἀπλότητα καί μέ προφορικό καί μέ γραπτό λόγο. Θέλω νά λέγω συνεχῶς καί νά τονίζω ὅτι ἡ εὐτυχία στήν οἰκογένεια εἶναι ἡ ἀγάπη τοῦ ἀνδρογύνου, καί ὅτι αὐτή τήν ἀγάπη τήν ὑποσχέθηκαν καί τήν ὀρκίστηκαν οἱ σύζυγοι κατά τό ἱερό μυστήριο τοῦ γάμου τους. Καί μόνο μέ τόν ἥλιο τῆς ἀγάπης, μόνο σ' αὐτή τήν ὠραία ἀτμόσφαιρα μεγαλώνουν σωστά καί ἀναπτύσσονται ὠραία τά μυρωδάτα λουλούδια μας, τά παιδιά. Θέματα ἀφορῶντα στήν οἰκογένεια θά τά ἐπιλαμβάνομαι προσωπικῶς ὁ ἴδιος, θά ἀποτελεῖ δέ ἰδιαίτερο αἴτημα τῆς προσευχῆς μου ἡ εἰρήνη τῶν οἰκογενειῶν τῆς Μητροπολιτικῆς μου περιφέρειας. Σ' αὐτό θά ἀπευθύνομαι καί σέ ἁγίους ἄνδρας νά προσεύχονται.

(δ) Εἰδικώτερο καί κύριο ἔργο τοῦ Ἐπισκόπου, ἀδελφοί, εἶναι νά τελεῖ τήν Θεία Λειτουργία καί νά φροντίζει νά εἶναι συναγμένοι ὅλοι οἱ πιστοί σ' αὐτήν. Τό κακό ὁμως, εἰδικά γιά τήν ἐδῶ ἱερά αὐτή Μητρόπολη, περισσότερο ἀπό κάθε ἄλλη Μητρόπολη τῆς Μητροῦς Ἑλλαδικῆς Ἐκκλησίας, εἶναι τά πολλά ἐφημεριακά της κενά: τό ὅτι δηλαδή σέ πάρα πολλά χωριά τῆς Μητροπόλεως Γόρτυνος καί Μεγαλοπόλεως τήν Κυριακή ἡμέρα δέν χτυπᾶ ἡ καμπάνα καί δέν λειτουργοῦνται σ' αὐτά οἱ χριστιανοί. Τό θέμα, ἀγαπητοί μου, εἶναι σοβαρό, ἄν σκεφθεῖ κανεῖς ὅτι γι' αὐτό τό θέμα, τό νά μή μένουν δηλαδή ἀλειτούργητοι οἱ χριστιανοί τῆς ὑπαίθρου, ὅπως μαρτυροῦν τά θεολογικά μας κείμενα, ἔπαυσε ἐκεῖνο τό παλαιό, τό νά τελεῖ μόνο ὁ Ἀρχιερεὺς τήν Θεία Λειτουργία, καί παραχωρήθηκε καί στό κολλέγιό του, τοὺς πρεσβυτέρους, νά τελοῦν καί αὐτοὶ τήν Θεία Εὐχαριστία καί ἀπεστάλησαν στήν ὑπαίθρο γιά τοὺς ἐκεῖ χριστιανούς.

Λύση σ' αὐτό τό σοβαρό πρόβλημα γιά τήν Μητρόπολή μου ἐγώ δέν ἔχω νά δώσω, παρὰ μόνο νά παρακαλέσω τοὺς ἱερεῖς ἄλλων Μητροπόλεων καί ἰδιαίτερα τοὺς ἱερεῖς τοὺς καταγομένους ἀπό τά μέρη αὐτά, μέ τήν ἄδεια τοῦ Ἐπισκόπου τους καί ὅταν ἔχουν εὐχέρεια στήν ἐνορία τους, νά ἔρχονται κάποια Κυριακή καί στήν Μητρόπολη αὐτή, σέ κάποια ὀρφανή ἐνορία καί νά προσφέρουν σ' αὐτή τό πᾶν, δηλαδή τήν Θεία Λειτουργία.

Ἀλλά αὐτό δέν εἶναι λύση, γιατί ἡ κάθε ἐνορία θέλει τόν μόνιμο ἱερέα ποιμένα της. Γι' αὐτό καί εὐχομαι ἀπό τήν ἁγιοτόκο καί ἥρωική αὐτή γῆ νά εὐρεθοῦν νέα παιδιά, πού νά θελήσουν νά γίνουν ἱερεῖς καί νά λειτουργήσουν στά πανάγια Θυσιαστήρια καί νά βοηθοῦν τόν λαό στήν πορεία του πρὸς τόν Θεό. ὦ παιδιά, φορέστε τό τίμιο ράσο! Στάζει αἵματα μαρτύρων καί δάκρυα μετανοούντων! Ἐνα κομμάτι ἀπό ράσο καί ἕνα κομμάτι ἀπό φουστανέλλα αὐτή ἦταν ἡ πρώτη ἑλληνική σημαία! Εἶναι ὠραῖο καί πολύ ὑψηλό καί τιμητικό, ἀγαπητοί μου νέοι, τό νά ἀφιερωθεῖ κανεῖς στήν Ἐκκλησία καί νά ὑπηρετήσῃ τόν Χριστό. Καί εἶναι τό περισσότερο ἀναγκαῖο στήν πατρίδα μας κατά τά χρόνια αὐτά ἰδιαίτερα. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι στήν πατρίδα μας ἔχουμε ἀνάγκη καί διδασκάλων καί ἰατρῶν καί μηχανικῶν καί παντός εἶδους ἐπιστημόνων καί τεχνιτῶν, ἀλλά πρὸ παντός τήν σημερινή ἐποχή ἔχουμε ἀνάγκη ἱερέων εὐλαβῶν, μορφωμένων καί πτερωτῶν κατά τόν ζῆλο, πού, κατά τόν Ἡσαΐα, *«πτεροφυήσουσιν ὡς ἀετοί, δραμοῦνται καί οὐ κοπιάσουσι, βαδιοῦνται καί οὐ πεινάσουσιν»* (40,31). Ζητοῦμε τήν εὐχή Σας, Μακαριώτατε Δέσποτα, καί τήν Ἰδική Σας, Σεβασμιώτατοι Πατέρες, νά δημιουργηθοῦν καί στὸν τόπο αὐτό ἱερατικές κλίσεις καί νά ἔρθῃ εὐλογημένη ἡμέρα πού ὅλες οἱ ἐνορίες τῆς Μητροπόλεως αὐτῆς θά ἔχουν τόν ἰδικό τους λειτουργό ἱερέα καί πνευματικό πατέρα.

(ε) Καύχημα τῆς Ἱερᾶ ταύτης Μητροπόλεως εἶναι τά ὁμορφα καί ἱστορικά Μοναστήρια της. Σ' αὐτά τά ἀγαπητά σκηνώματα τοῦ Κυρίου μόνασαν καί μονάζουν ἀφιερωμένες στὸν Κύριο ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστὸ ψυχές καί τά ἅγιασαν. Ὑποκλίνομαι ἐνώπιόν τους καί φιλῶ τά

χέρια τους. Ίδιαιτέρως ὑποβάλλω τά σεβάσματά μου στόν ἅγιο Γέροντα τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Προδρόμου, τόν ἐνενήκοντα καί ὀκτώ ἐτῶν στήν ἡλικία, Ἀρχιμ. πατέρα Θεόκτιστο.

Ὅμως λύπη καί ὀδύνη μεγάλη συνέχει πάλι τήν καρδιά μου ὡς Ἐπισκόπου γνωρίζοντας ὅτι ὑπάρχουν Μοναστήρια στήν Μητρόπολη αὐτή, μέ παλαιά ἱστορία καί δόξα, πού ὅμως τώρα εἶναι ἐρειπωμένα ἤ πού ἔχουν ἓνα Μοναχό ἤ μία μόνο Μοναχή. Ἡ ἐπιθυμία μου θά εἶναι νά γεμίσουν ὅλα τά Μοναστήρια, γιατί, ἀγαπητοί μου, ἔχουμε ἀνάγκη ἀπό τούς Μοναχοὺς νά προσεύχονται γιά μᾶς, νά διαφυλάττουν τήν παράδοση τῆς πίστεώς μας, νά μᾶς διδάσκουν καί νά διαμαρτύρονται σιωπηλά μέ τήν ἁγία βιοτή τους γιά τό κακό τοῦ κόσμου. Σᾶς παρακαλῶ, ἀγαπητοί μου, νά ἔχετε σωστή καί καλή γνώμη περί τοῦ Μοναχισμοῦ. Ὁ Μοναχισμός εἶναι θεῖο χάρισμα καί λοιπόν εἶναι βλασφημία κατά τοῦ Ἁγίου Πνεύματος τό νά πολεμοῦμε τά θεῖα χαρίσματα.

(ς) Ίδιαιτέρως συγκινοῦμαι ἀπό τό ὅτι ἐδῶ ἡ Δημητσάνα εἶναι ἡ πατρίδα τοῦ ἁγίου Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε΄, τοῦ ἀπαγχονισθέντος. Εὐλαβοῦμαι ἰδιαίτερα τόν ἅγιο αὐτό ἐθνομάρτυρα Ἱεράρχη, τόν ὁποῖο τόσο ὠραῖα παρουσίασε σέ σύγγραμμά του ὁ γλαφυρός κάλαμος τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου μας κ. Χριστοδούλου. Καί θά μνημονεύω συνεχῶς στά κηρύγματά μου τόν ἥρωα αὐτόν Πατριάρχη, θά ἐπισκέπτομαι τακτικά τήν κατακόμβη του γιά νά προσεύχομαι καί νά ἐμπνέομαι ἀπό τήν ἁγία του μορφή.

Παρακαλῶ, Μακαριώτατε, νά εὐλογήσετε τήν ἐπιθυμία μου, τήν ὁποία καί δι' ἐγκυκλίου μου θά ἐκφράσω στούς ἱερεῖς, νά ψάλλεται σέ κάθε Λειτουργία, καθ' ἅπασαν τήν ἱεράν αὐτήν Μητρόπολιν, τό Ἀπολυτίκιο τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε΄, γιά νά δηλώνουμε μέ αὐτό ὄχι μόνο τήν τιμή μας πρός τό ἅγιο πρόσωπό του, ἀλλά καί τήν εὐγνωμοσύνη μας πρός αὐτόν γιά τά ὅσα ἀγαθά, ὅπως μαρτυρεῖ ἡ ἱστορία, ἔπραξε ὑπέρ τοῦ τόπου τούτου ὡς Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως.

Ἀλλά, ἐνῶ ἡ γῆ αὐτή ἔχει γεννήσει αὐτόν τόν μεγάλο ἅγιο Ἱεράρχη, ὅμως δέν ὑπάρχει σ' αὐτήν Ναός τιμώμενος στήν μνήμη του. Γι' αὐτό καί ζωνθρά εἶναι ἡ ἐπιθυμία μου καί θά εἶναι ἡ πρώτη μου φροντίδα, μέ τήν βοήθεια τῶν τιμίων ἀρχόντων καί τοῦ εὐσεβοῦς λαοῦ, νά κτίσουμε Ναό τιμώμενο στήν μνήμη τοῦ Πατριάρχου ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Ε΄, τοῦ ἐκ Δημητσάνης καταγομένου. Καί σ' αὐτόν τόν Ναό, μέ τήν ἄδεια τῆς Ἱερᾶς Συνόδου καί τήν συμφωνία τῶν τοπικῶν ἀρχόντων, νά μεταφερθοῦν τά ἱερά ὀστᾶ τοῦ ἄλλου μεγάλου Ἱεράρχου καί ἐθνικοῦ ἥρωος, τοῦ ἐκ Δημητσάνης, πάλι, καταγομένου, Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανοῦ. Εὐχνηθεῖτε, ἀγαπητοί μου συμπολίτες, νά εἶναι γρήγορη ἡ ἡμέρα, πού ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπός μας θά εἶναι πάλι ἐδῶ γιά νά θέσει θεμέλιο λίθο τοῦ Ναοῦ αὐτοῦ, πού πιστεύω ὅτι θά θερμάνει καί θά ἀνάψει καί τό θρησκευτικό καί τό πατριωτικό αἶσθημα τοῦ τόπου.

(ς) Ἀλλά ἡ Ἐκκλησία, ἀδελφοί, βλέπει τόν ἄνθρωπο ψυχοσωματικά, καί ὡς ψυχή καί ὡς σῶμα· γι' αὐτό καί δέν εἶναι ἀδιάφορη καί στόν σωματικό του πόνο καί στίς ἀνάγκες του. Τό κλάμα τοῦ λαοῦ γιά τήν Ἐκκλησία δέν εἶναι τρίξιμο μηχανῶν, ἀλλά ἡ πονετική κραυγή τῶν παιδιῶν τῆς, τό κλάμα τῶν παιδιῶν τοῦ Θεοῦ, γι' αὐτό καί εἶναι κοντά στήν θλιμμένη χήρα καί στό πονεμένο ὀρφανό καί στό βογγυτό τοῦ ἀρρώστου. Ἔτσι ἡ Ἐκκλησία ἔχει τά φιλόπτωχα ταμεῖα τῆς γιά τήν θεραπεία τῶν ἀναγκῶν τοῦ λαοῦ τῆς καί ξεχύνεται μέ τά ἰδρύματά τῆς σέ κοινωνικό ἔργο.

Στήν ἄσκηση τοιοῦτου κοινωνικοῦ ἔργου, ἀγαπητοί μου, ἔχω μαθητευθεῖ, ὅταν ὑπηρετοῦσα στήν Ἱερά Μητρόπολη Πειραιῶς ὑπό τήν ἐμπνευσμένη καθοδήγηση τοῦ δραστηρίου καί σοφοῦ καί ἐναρέτου Μητροπολίτου τότε αὐτῆς, Σεβασμιωτάτου Γέροντος κ. Καλλινίκου, ἐκεῖ πού ὄλοι οἱ πεινασμένοι στήν μεγαλόπολη τοῦ Πειραιᾶ εἶχαν τήν καθημερινή τους τροφή καί ὄλοι οἱ ἄρρωστοι εἶχαν τό φάρμακό τους. Ἔτσι καί ἐδῶ. Δέν θέλω νά ὑπάρχει στήν Μητρόπόλῃ μου πεινασμένος καί γιαγιά πού νά μὴν ἔχει τά φάρμακά τῆς. Εὐχαριστοῦμε δέ ἐκ μέσης καρδίας τόν Μακαριώτατο Ἀρχιεπίσκοπο Ἀθηνῶν Κύριον Κύριον ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΝ καί τόν Διευθυντή τοῦ ἔργου τῆς Ἀλληλεγγύης τῆς Ἐκκλησίας, τόν εὐσεβέστατο χριστιανό καί δρα-

στήριο άνδρα κύριο Δημήτριο Φουρλεμάδη, διότι αξιοποίησαν τό έργο λαμπρών πολιτών της έπαρχίας μας και απέκτησε ή έπαρχία μας, στην κωμόπολη Τρόπαια, σύγχρονο Γηροκομείο.

Δηλώ ότι για τίς ανάγκες των ανθρώπων της Μητροπόλεώς μου θά πρωτοστατήσω και για την αξιοποίηση και άλλων τοιούτων κτηρίων και για την ανέγερση και άλλων τοιούτων ιδρυμάτων. Και για την πραγματοποίηση αυτών των έργων θά χτυπήσω πόρτες ύψηλων γραφείων ζητιανεύοντας βοήθεια, θά πορευθώ δέ ακόμη για συλλογή χρημάτων και έξω από την Έλλάδα, για νά συναντήσω και τά εκεί ευγενή τέκνα της γης αυτής.

4. Αυτά ήθελα νά πώ, αγαπητοί μου, σάν ένα γενικό πλάνο των διακονιών μου ως Ποιμενάρχου Έπισκόπου της έπαρχίας αυτής. Για την πραγματοποίησή τους γνωρίζω ότι πρέπει νά είμαι δυνατός και ή δύναμη έρχεται μέ την Χάρη του Θεού. Σας παρακαλώ, άδελφοί μου, νά προσεύχεστε για μένα τόν Έπίσκοπό Σας, για νά είμαι καθαρός στην καρδιά, ώστε νά μου δίνει ό Χριστός την Χάρη Του και νά είναι εύλογημένα τά έργα της ποιμαντορίας μου, όπως και έγώ, Σας τό υπόσχομαι, θά προσεύχομαι για Σας και τίς οικογένειές Σας. Έκτός όμως από αυτό, πού είναι τό πιο σοβαρό, θέλω την συνεργασία Σας και την βοήθειά Σας. Σας προσφέρωμαι όλόκληρος, δώστε μου και Σεις τά χέρια σας. Δώστε μου τά χέρια Σας και πάρτε την καρδιά μου!

Είμαι πιά δικός Σας. Ό Έπίσκοπος σαρκώνει την ποιμήνη του, ενώνεται μαζί της, όπως ό νυμφίος μέ την νύμφη. Έτσι και έγώ: Όπου πηγαίνω θά φέρω μαζί μου έσας, θά εκπροσωπώ Σας. Λησμονείται πιά και τό όνομά μου και θά καλοῦμαι μέ τό δικό σας όνομα: Ό Γόρτυνος, ό Μεγαλοπόλεως.

Δέν έχω πατέρα, δέν έχω μητέρα, δέν έχω αδέλφια και συγγενείς. Έχω έσας. Η προσευχή μου, πού πρέπει νά είναι και ή έναγώνια μέριμνά μου, θά είναι: Κύριε, σῶσε με μέ τό ποιμνιό μου. Άμποτες, αγαπητοί μου άδελφοί χριστιανοί, ευγενή βλαστήματα της Μητροπόλεως αυτής, άμποτες λέγω, διά των Ευχών του Μακαριωτάτου Άρχιεπισκόπου μας και των άλλων Σεβασμιωτάτων Άρχιερέων μας, ή ποιμαντορία μου στην Μητρόπολη αυτή, πού ξεκινά από σήμερα, νά έχει ως κατάληξη την σωτηρία μου και την σωτηρία του ποιμνίου μου, γιατί σ' αυτό πρέπει νά αποβλέπουν όλα: Στην Βασιλεία του Θεού, στην σωτηρία μας, στον ποθητό Παράδεισο.

ΕΝΘΡΟΝΙΣΗ ΕΙΣ ΜΕΓΑΛΟΠΟΛΗ

(τήν 2α Δεκεμβρίου 2006)

ΑΝΤΙΦΩΝΗΣΗ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΗ ΤΟΥ κ. ΔΗΜΑΡΧΟΥ

Έντιμότητα κύριε Δήμαρχε,

1. Ευχαριστώ για την θερμή ύποδοχή πού μου κάνετε μαζί μέ τόν λαό σας και τά καλά λόγια πού είπατε για την ταπεινότητά μου. Και έγώ μέ την σειρά μου σας λέγω ότι χαιρόμαι και συγκινοῦμαι πού εισέρχομαι στην ιστορική και άρχοντική Μεγαλόπολη μέ την ήρωική της έπαρχία.

2. Η πόλη αυτή έδω έχει πολύ και καλό λαό και προσφέρει γι' αυτό έδαφος προς ποιμαντική εργασία και δηλώ γι' αυτό, κ. Δήμαρχε και αγαπητοί μου άδελφοί χριστιανοί, ότι θά προσφερθώ ιδιαίτερα στην πόλη αυτή προς ποιμαντορία ως Έπίσκοπος, όχι μόνο τόν χειμώνα αλλά καθ' όλο τό έτος, χειμώνα και καλοκαίρι, γιατί αξίζει πράγματι ή Μεγαλόπολη καθ' όλο τό έτος νά έχει τόν Έπίσκοπό της κινούμενον σ' αυτήν.

3. Μέ έστειλε έδω σέ σας, αγαπητοί μου, ή Έκκλησία για νά σας μιλή για τόν Θεό και για νά ζήσουμε όλοι μαζί τά θεία Μυστήρια, ως άδελφοί αγαπημένοι, ως παιδιά του Ίδιου Πατέρα του Θεού.

Εἶναι ὠραία, ἀδελφοί μου, ἡ ζωὴ μέ τόν Θεό, ἔτσι ἀπλᾶ, ἀλλά ζωντανά, ὅπως τήν ἔζησαν οἱ πατέρες μας καί οἱ μητέρες μας καί μᾶς τήν κληροδότησαν ὡς προίκα ἱερή καί θεία παρακαταθήκη, πού πρέπει μέ ἀγώνα καί ἀγωνία νά τήν διαφυλάξουμε καί νά τήν παραδώσουμε ὡς ἱερή παράδοση καί στήν νέα γενεά πού ἔρχεται στόν κόσμο.

Μέ αὐτή τήν παράδοση δημιουργεῖται μία ὁμορφή καί τέλεια κοινωνία. Μία κοινωνία ἡ ὁποία θά βασιζέται στήν ἀγάπη καί τήν δικαιοσύνη, πού εἶναι ἡ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ μας.

Ἡ ἀνθρωπότητα θά πάει μπροστά, ἀδελφοί, ἂν ἡ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ, πού κορυφώνεται στό «ἀγαπᾶτε ἀλλήλους», μπεῖ σέ ὅλα τά σπίτια καί σέ ὅλες τίς καρδιές καί κυβερνήσει καί γίνεῖ βίωμα τῶν ἀνθρώπων. Νά καταλάβουμε, δηλαδή, οἱ ἄνθρωποι ὅτι δέν εἴμαστε ξένοι ὁ ἓνας μέ τόν ἄλλο, ἀλλά ὅτι εἴμαστε ἀδελφοί καί ὅτι ὅλοι ἔχουμε τά ἴδια δικαιώματα σ' αὐτόν τόν κόσμο πού ἤρθαμε.

4. Ζητῶ, κύριε Δήμαρχε καί λοιποὶ ἄρχοντες τοῦ τόπου, ζητῶ τήν βοήθειά σας γιά τό πνευματικό ἔργο τῆς ποιμαντορίας μου, πού θέλω νά ἀγκαλιᾶσει καί κοινωνικούς τομεῖς. Ὁμοίως καί ἐγώ δηλώνω ὅτι σᾶς παραδίδομαι καί εἶμαι δικός σας. Ἡ χαρά σας χαρά μου καί ὁ πόνος σας καί δικός μου πόνος. Θέλω νά εἶμαι κοντά στήν χήρα καί τό ὀρφανό, τόν ἄρρωστο καί τόν πονεμένο, τόν γέροντα παπποῦ καί τήν γερόντισσα γιαγιά.

Ἰδιαιτέρα δέ θέλω νά εἶμαι κοντά στά νέα παιδιά, στίς ἀγωνίες καί τά προβλήματά τους, γιατί παρά τήν κακότητα τῶν καιρῶν, ὅμως πιστεύω ὅτι ἔχουμε καλά παιδιά, φιλότιμα καί ἰδανικά παιδιά, γιά τά ὁποία ἀξίζει κανεῖς, καί μάλιστα ὁ Ἐπίσκοπος, νά προσφερθεῖ καί νά θυσιασθεῖ.

Ἐδῶ, ἀγαπητά παιδιά, στά μέρη αὐτά, τά ἐνδοξα καί ἱερά, μετά τήν ἀπελευθέρωση κήρυττε ἓνας ἀπλός ἀλλά ἅγιος μοναχός, ὁ Χριστόφορος Παναγιωτόπουλος, πού ὁ λαός τόν ἔλεγε ἀπλᾶ Παπουλάκο. Στόν Μωριά τόν ἀθάνατο καί τήν Γορτυνία, ὅπου περνοῦσε καί ὅπου ἐκήρυττε, ἔβαζε φωτιά στίς καρδιές τό κήρυγμά του. Αὐτός λοιπόν ὁ κήρυκας ἔλεγε ἓνα ὠραῖο δίστιχο, σάν κήρυγμά του πρὸς τήν νεολαία. Ἔλεγε: «Δός στήν Παναγιά νειᾶτα καί ὁμορφιά, δῶσε στόν Χριστό ὅλη τήν καρδιά»!

«Δός στήν Παναγιά νειᾶτα καί ὁμορφιά, δῶσε στόν Χριστό ὅλη τήν καρδιά»!

Χαίρετε, χριστιανοί μου, λαμπροί καί ἀρχοντικοί ἄνθρωποι τῆς Μεγαλοπόλεως καί τῶν περιχώρων τῆς! Σᾶς εὐχομαι πλούσια νά ἔλθει στίς οἰκογένειές σας καί στόν καθένα ἀπό σᾶς χωριστά ἡ εὐλογία τοῦ Θεοῦ. Ἄν τόν ἀγαπήσουμε, ἂν κάνουμε τόν Χριστό καί τήν Παναγία μας τήν πρώτη μας ἀγάπη, τότε θά νοιώσουμε τά ὠραιότερα χτυποκάρδια καί θά εἶναι ὁμορφή καί νόστιμη ἡ ζωὴ μας καί θά κάνουμε παράδεισο τήν γῆ μας.

Ἡ Χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ μας καί ἡ Εὐχὴ τῆς Κυρίας Θεοτόκου εἶη μετά πάντων Ὑμῶν, ἀδελφοί. ΑΜΗΝ.

ΕΝΘΡΟΝΙΣΤΗΡΙΟΣ ΛΟΓΟΣ ΕΙΣ ΜΕΓΑΛΟΠΟΛΗ

(Εἰς Ἱ. Ν. Ἁγ. Νικολάου τήν 2α Δεκεμβρίου 2006)

Σεβασμιώτατε Μητροπολίτα τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Μονεμβασίας καί Σπάρτης

Κύριε Κύριε Εὐστάθιε, Τοποτηρητά τῆς Ἱερᾶς ταύτης Μητροπόλεως,

Σεβασμιώτατοι ἅγιοι Πατέρες,

Ἐντιμότατοι Ἄρχοντες, πολιτικοί, δημοτικοί καί στρατιωτικοί,

Εὐλαβέστατοι Ἱερεῖς καί Διάκονοι

καί Περιούσιε Λαέ τοῦ Θεοῦ τῆς ἐπαρχίας Μεγαλοπόλεως,

1. Εὐχαριστῶ τόν Τριαδικό Θεό, τόν Πατέρα, τόν Υἱό καί τό Ἅγιο Πνεῦμα, καί τήν Ὑπεραγία Θεοτόκο, γιατί τήν ὥρα αὐτή εὐρίσκομαι στό ἄλλο τμήμα τῆς Μητροπολιτικῆς μου περιφέρειας, τήν Μεγαλόπολη.

Ἐκφράζω τὴν βαθυτάτη μου προσκύνηση καὶ τὸν σεβασμὸ καὶ τὴν ἐκ μέσης καρδίας μου εὐγνωμοσύνη πρὸς τὸν Μακαριώτατο Ἀρχιεπίσκοπο Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος Κον Κον ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΝ καὶ τοὺς ἄλλους ἐκλέξαντάς με Ἀρχιερεῖς, διότι ἐπέβλεψαν σὸ ταπεινὸ μου πρόσωπο καὶ μέ κατέστησαν Ἐπίσκοπο Ποιμένα τῆς Μητροπόλεως αὐτῆς.

(α) Γνωρίζω ὅτι καὶ ἡ περιφέρεια Μεγαλοπόλεως, ὅπως καὶ τῆς Γορτυνίας, εἶναι ἱστορική καὶ ὅτι οἱ κάτοικοί της διακρίνονται ἀπὸ παλαιὰ γιὰ τὴν εὐγένειά τους καὶ τὴν καλωσύνη τους. Καὶ γι' αὐτὸν τὸν εὐγενῆ λαὸ τῆς Μεγαλοπόλεως ἀξίζει κάθε θυσία· καὶ δηλῶ ὅτι θὰ προσφερθῶ μέ ὅλη τὴν καρδιά μου στὴν διαποίμανση τοῦ λαοῦ αὐτοῦ μέ ἰδιαίτερη μάλιστα στροφή καὶ φροντίδα πρὸς τὰ νέα παιδιά, στὴν νεολαία, ἡ ὁποία εἶναι ἀρκετὴ στὴν περιοχὴ αὐτή. Ἐπίσης δηλῶ ὅτι στὴν πόλη τῆς Μεγαλοπόλεως θὰ ἐργάζομαι ποιμαντικά καὶ τὸν χειμῶνα, ὡς χειμερινή ἔδρα, ἀλλὰ καὶ τὴν θερινή περίοδο, γιατί γιὰ ὅλο τὸ ἔτος ἔχει ἔδαφος καλὸ καὶ πρόσφορο πρὸς ἱεραποστολή ἢ Μεγαλόπολη μέ τὴν ἐπαρχία της.

(β) Εὐχαριστῶ τὸν Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Μονεμβασίας καὶ Σπάρτης Κύριο Κύριο Εὐστάθιο, τὸν ἐπὶ δεκάμηνο, ὄχι ἀπλῶς τοποτηρητή, ἀλλὰ στὴν πραγματικότητα Μητροπολίτη καὶ Ποιμενάρχη τῆς Μητροπόλεως Γόρτυνος καὶ Μεγαλοπόλεως· τὸν εὐχαριστῶ λέγω γιὰ τὴν ἐπιτυχή καὶ λαμπρὰ του ποιμαντορία ἐπὶ τῆς Μητροπόλεως αὐτῆς, ἡ ὁποία μοῦ χαράσσει γραμμὲς δράσεως καὶ ποιμαντικῆς τακτικῆς. Ὅπως εἶπα καὶ κατὰ τὴν ἐνθρόνισή μου στὴν Δημητσάνα, λέγω καὶ ἐδῶ ὅτι εἰς τὴν ἀσκηση τῆς ποιμαντορίας μου θὰ ἐπικαλοῦμαι πάντοτε τὴν συμβουλή καὶ τὴν βοήθεια τοῦ Σεβασμιωτάτου ἁγίου Σπάρτης κ. Εὐσταθίου, τοῦ ἐναρέτου καὶ δραστηρίου καὶ συνετοῦ αὐτοῦ Ἐπισκόπου τῆς Ἐκκλησίας μας. Ὅπως δέ κάθε ἔτος θὰ ἔρθῃ καὶ ἐφέτος μετ' ἄλλων Ἀρχιερέων στὴν λαμπρὰ ἐδῶ ἑορτὴ τοῦ ἁγίου Νικολάου, γιατί ἐδῶ καὶ ἔτη ἔχει συνδεθεῖ ἡ ἑορτὴ τοῦ πολιοῦχου ἁγίου τῆς Μεγαλοπόλεως μέ τὴν παρουσία τοῦ ἁγίου Σπάρτης.

(γ) Ὅμοίως θὰ ἐνθυμοῦμαι πάντοτε τίς ἀρετές καὶ τὴν δράση τοῦ ἁγίου προκατόχου μου, Μακαριστοῦ Ἀρχιερέως κυροῦ Θεοφίλου, καὶ θὰ ἐπικαλοῦμαι τίς εὐχὲς Του στὶς δυσκολίες τοῦ ποιμαντικοῦ μου ἔργου.

2. (α) Δέν γνωρίζομαστε, ἀγαπητοί μου κάτοικοι τῆς ἐπαρχίας αὐτῆς, ἀλλὰ ὅλα τὰ παιδιά τοῦ Θεοῦ, τὰ βαπτισμένα στὴν ἅγια Κολυμβήθρα καὶ μυρωμένα, ἀποτελοῦμε μία Οἰκογένεια, ἱερὴ καὶ ἅγια Οἰκογένεια, πού λέγεται Ἐκκλησία. Ἐπομένως οἱ χριστιανοί, ὅπως εἶπε κάποιος, γνωρίζομαστε καὶ ἀγαπιόμαστε καὶ προτοῦ ἀκόμη νά συναντηθοῦμε, γιατί ἔχουμε ὅλοι τὸν Ἰδιο Πατέρα, τὸν Θεό, καὶ τὴν Ἰδια Μητέρα, τὴν Παναγία· καὶ ἀνήκουμε ὅλοι στὴν Ἰδια ἀγκαλιά τοῦ Θεοῦ, τὴν ἅγια Ἐκκλησία.

(β) Ἡ Ἐκκλησία, ἀγαπητοί μου, εἶναι ΜΙΑ καὶ περιλαμβάνει ὅλα τὰ παιδιά τοῦ Θεοῦ, πού εἶναι σέ ὅλα τὰ μήκη καὶ τὰ πλάτη τῆς γῆς, γι' αὐτὸ καὶ τὴν λέμε ΚΑΘΟΛΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ. Ἀλλὰ κάθε τόπος, ἐνωμένος μέ τὴν μία καθολικὴ Ἐκκλησία, ἔχει τὴν δική του τοπικὴ Ἐκκλησία, μέ τὸν Ἐπίσκοπό της καὶ τοὺς γύρω ἀπὸ αὐτὸν ἱερεῖς, καὶ ἡ Ἐκκλησία αὐτὴ προσλαμβάνει τὸ ὄνομά της ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ τόπου. Ἔτσι καὶ ἡ εὐλογημένη αὐτὴ ἐπαρχία ἔχει τὴν δική της τοπικὴ Ἐκκλησία, τὴν Ἱερά Μητρόπολη Γόρτυνος καὶ Μεγαλοπόλεως καὶ στά παιδιά αὐτῆς τῆς Μητροπόλεως, ἀγαπητοί μου, ἀπεστάλην ἀπὸ τὴν Μητέρα ἐλλαδικὴ Ἐκκλησία γιὰ Ἐπίσκοπος, Ποιμένας καὶ διδάσκαλος.

3. Τὸ ἔργο μου σέ Σᾶς, ἀγαπητοί μου, θὰ εἶναι – παρακαλῶ τὸν Χριστό καὶ τὴν Παναγία μας νά εἶναι – αὐτὸ τὸ ἔργο πού ἔχει ταχθεῖ ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ Χριστό νά κάνει ἡ Ἐκκλησία, γιατί τὴν Ἐκκλησία ἐκφράζει ὁ Ἐπίσκοπος. Καὶ ἐκθέτω δι' ὀλίγων τὸ ἔργο αὐτὸ σὸ ὅποιο θέλω νά ἀφιερωθῶ:

(α) Ἀφοῦ ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἡ οἰκογένεια τῶν παιδιῶν τοῦ Θεοῦ, ὅπως εἶπα, τὸ χαρακτηριστικὸ τῶν μελῶν μιᾶς οἰκογένειας εἶναι ἡ ἀγάπη καὶ ἡ ἐνότητα. Αὐτὸ θέλω, ἀγαπητοί μου, νά εἶναι τὸ πρῶτο ἔργο μου ὡς Ποιμενάρχου τῆς Μητροπόλεως αὐτῆς: Νά φροντίζω γιὰ τὴν

ἀγάπη καὶ τὴν ἐνότητα τῶν ἱερέων καὶ τῶν χριστιανῶν τῆς ἐπαρχίας μου. Αὐτό δέ εἶναι ἐντολή τοῦ Θεοῦ σέ μᾶς τά παιδιά Του, τούς χριστιανούς. Τρεῖς εἶναι οἱ ἐντολές του Θεοῦ γιά τίς ὁποῖες θά μιλήσω στήν συνέχεια. Καί πρώτη ἐντολή εἶναι ἡ ἀγάπη. Ὁ Κύριός μας εἶπε: «*Αὕτη ἐστίν ἡ ἐντολή ἡ ἐμὴ, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους*» (Ἰωάν. 15,12).¹ Τὴν Ἐκκλησία, καὶ τὴν τοπικὴ Ἐκκλησία εἰδικότερα, τὴν χαρακτηρίζει καὶ τὴν ἐκφράζει αὕτη ἡ ἐνότητα καὶ ἡ ἀγάπη. Νά πῶς παριστάνεται μία τέλεια καὶ ἰδανικὴ τοπικὴ Ἐκκλησία: Ὁ λαός στήν ἐνορία νά εἶναι ἐνωμένος μέ τόν ἱερέα του, οἱ ἱερεῖς νά εἶναι ἐνωμένοι μεταξύ τους καὶ ὅλοι αὐτοὶ νά εἶναι ἐνωμένοι μέ τόν Ἐπίσκοπό τους, ὁ δέ Ἐπίσκοπος νά ἀναφέρει τὴν ποιμνὴ του αὐτῆ, τῆς ὁποίας προΐσταται, στόν Θεό.

Ὅλοι οἱ χριστιανοί, ἀδελφοί μου, πρέπει νά εἶναι ἀγαπημένοι, ἀλλά ἰδιαίτερα ἀγαπημένοι πρέπει νά εἶναι αὐτοὶ πού τό ὀρκίστηκαν αὐτό σέ ἱερό μυστήριο καὶ αὐτοὶ εἶναι οἱ σύζυγοι, τά ἀνδρόγυνα. Στήν ποιμαντικὴ μου μέριμνα θά εἶναι ἰδιαίτερη ἡ ἀγωνία μου γιά τὴν οἰκογένεια. Θά κηρύττω δέ ὅτι ἡ εὐτυχία τῆς οἰκογένειας εἶναι ἡ ἀγάπη τοῦ ἀνδρογύνου καὶ χωρὶς αὐτὴ δέν ἔχουν νόημα καὶ σημασία τά μεγαλόσπιτα καὶ τά «κομόφορ».

Πρῶτο μέλημά μου, λοιπόν, ὡς Ἐπισκόπου θέλω γενικά νά εἶναι ἡ φροντίδα μου γιά τὴν ἀγάπη μεταξύ μας ὡς χριστιανῶν καὶ γιά τὴν ἀγάπη στήν οἰκογένεια ἰδιαίτερα.

(β) Ἡ Ἐκκλησία ἔπειτα, τὴν ὁποία ἐκφράζει ὁ Ἐπίσκοπος, ἐπαναλαμβάνω, καλεῖται στά ἱερά κείμενά μας «Θυσιαστήριο»,² Ἁγία Τράπεζα δηλαδή. Καί καλεῖται ἔτσι γιατί πάνω στήν Ἁγία Τράπεζα τελεῖται ἡ Θεία Λειτουργία, ἡ ὁποία Θεία Λειτουργία ἐκφράζει τό Μυστήριο τῆς Ἐκκλησίας. Αὐτό εἶναι τό κύριο ἔργο τοῦ Ἐπισκόπου, ἀγαπητοί μου. Νά συγκαλεῖ τόν λαό γιά νά τελέσει τὴν Θεία Λειτουργία. Νά «ἐκκλησιάζει» τόν λαό τοῦ Θεοῦ, λέγεται αὐτό. Αὐτό, τό νά τελοῦμε τὴν Θεία Λειτουργία, εἶναι ἡ δευτέρη ἐντολή τοῦ Χριστοῦ. Καί ὅταν ἐμεῖς τελοῦμε τὴν Θεία Λειτουργία λέγουμε, «*μεμνημένοι τοίνυν τῆς σωτηρίου ταύτης ἐντολῆς*». ³ Καί ἡ Θεία Λειτουργία δέν εἶναι μία ἀπλὴ προσευχή, πού τὴν κάνει κανεὶς καὶ στό σπίτι του, ἀλλά εἶναι Τραπέζι, εἶναι ἅγιο Τραπέζι, γι' αὐτό καὶ λέγουμε «*Λάβετε, φάγετε*» καὶ «*Πίετε ἐξ αὐτοῦ*». Ὅλα στήν Θεία Λειτουργία γίνονται γιά τὴν Θεία Κοινωνία, γιά νά πεῖ ὁ ἱερεὺς στό τέλος τό «*μετά φόβου Θεοῦ, πίστεως καὶ ἀγάπης προσέλθετε*!» Καί αὐτό, ἡ Θεία Κοινωνία τοῦ Σώματος καὶ τοῦ Αἵματος τοῦ Χριστοῦ, εἶναι ἡ ἄλλη τρίτη σωτήρια ἐντολή τοῦ Χριστοῦ. Γιατί ὁ Ἰησοῦς Χριστός τό εἶπε προστακτικά καὶ καθαρὰ: «*Λάβετε, φάγετε*» καὶ «*πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες*» (Ματθ. 26,27)· καί, «*ἐάν μὴ φάγετε τὴν σάρκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ πίνετε αὐτοῦ τό αἷμα οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς*» (Ἰωάν. 6,53).

Τό μεγάλο μου, λοιπόν, ἔργο ὡς Ποιμενάρχου Ἐπισκόπου, ἀγαπητοί μου ἀδελφοί, εἶναι τό νά φροντίζω νά τελεῖται στήν Μητρόπολή μου ἡ Θεία Λειτουργία καὶ νά μετέχουν σ' αὐτὴν οἱ χριστιανοί. Θέλω ὁ λαός, τοῦ ὁποίου εἶμαι ὑπεύθυνος γιά τὴν σωτηρία του, νά τρέφεται μέ τό Σῶμα καὶ τό Αἷμα τοῦ Χριστοῦ.

Τί εἶναι ὁμως, χριστιανοί μου, τό κακό πού συμβαίνει εἰδικά σ' αὐτὴ τὴν Ἱερά Μητρόπολη; Ἑβδομήντα καὶ πέντε χωριὰ σ' αὐτὴν τὴν Μητρόπολη, τὴν Γόρτυνος καὶ Μεγαλοπόλεως, εἶναι ὀρφανά, δέν ἔχουν λειτουργό ἱερέα. Τί θά γίνεῖ μέ αὐτό τό πρόβλημα, ἀδελφοί; Ἡ ταπεινότη-
της μου, Σεβασμιώτατε ἅγιε Μονεμβασίας καὶ Σπάρτης κ. Εὐστάθιε, προσφέρεται ὀλόκαρδα νά πηγαίνω στά ἐστερημένα αὐτὰ ἀπὸ ἱερεῖς χωριὰ τῆς Μεγαλοπόλεως καὶ νά λειτουργῶ μόνος μου ἐκεῖ. Καί μάλιστα θέλω νά πηγαίνω σ' αὐτὰ καὶ τώρα τόν χειμῶνα, γιά νά βλέπω τούς ὀλίγους γέροντας τούς ἐναπομείναντας ἐκεῖ καὶ νά τούς ἐπαινῶ, γιατί αὐτοὶ οἱ λίγοι κρα-
τοῦν ἀκόμη τό χωριό σέ ζωὴ. Ὅμοίως, ὅπως μοῦ τό ἔχουν ὑποσχεθεῖ, ἔχω τὴν καλὴ ἐλπίδα νά

1. Ὁ ἅγιος Κλήμης Ρώμης λέγει στήν Α' Κορ. ἐπιστολή του: «*Οὐδὲν βάναισον ἐν ἀγάπῃ, οὐδὲν ὑπερήφανον· ἀγάπη σχί-
σμα οὐκ ἔχει, ἀγάπη οὐ στασιάζει, ἀγάπη πάντα ποιεῖ ἐν ὁμοιοῖα· δίχα ἀγάπης οὐδὲν εὐάρεστον ἐστὶν τῷ Θεῷ*» (49,5).

2. Ὁ ἅγιος Ἰγνάτιος Ἀντιοχείας λέγει: «*Μηδεὶς πλανᾶσθω· ἐάν μὴ τις ἦ ἐντός τοῦ Θυσιαστηρίου (δηλ. τῆς Ἐκκλησίας)
ὑστερεῖται τοῦ Ἄρτου τοῦ Θεοῦ*» (Ἐφεσ. 5,2). Βλ. ἐπίσης καὶ Ἐπιστολάς του Τραλ. 7,2. Φιλ. 4.

3. Κατὰ τὴν Θεία Λειτουργία τοῦ Μ. Βασιλείου.

ἔρχονται καί ἱερεῖς ἐξ Ἀθηνῶν καί ἄλλων πόλεων στήν Μητρόπολή μας ἐδῶ, γιά νά λειτουργοῦνται οἱ ὀρφανές ἀπό ἱερέα ἐνορίες.

Ἄλλά αὐτό, λέγω καί ἐδῶ, ὅπως εἶπα καί στήν Δημητσάνα τό προηγούμενο Σάββατο, δέν εἶναι λύση στό πρόβλημα, γιὰτί κάθε ἐνορία θέλει τόν δικό της μόνιμο ἱερέα. Γι' αὐτό παρακαλῶ, ἀγαπητοί μου χριστιανοί τῆς Μεγαλοπόλεως καί τῶν περιχώρων, προσευχηθεῖτε καί βοηθήστε νά βρεθοῦν καί ἀπό τόν ἁγιασμένο αὐτό τόπο νέοι πού θά θελήσουν νά γίνουν ἱερεῖς, νά λειτουργοῦν τά ἅγια Θυσιαστήριά μας καί νά ὀδηγοῦν τόν λαό μας στόν δρόμο του γιά τόν Θεό. Καί τό πιστεύω αὐτό, ὅτι, ἂν τό προσευχηθοῦμε καί δουλέψουμε, θά ἔχουμε τήν χαρά νά φυτρώσει καί ὁ τόπος αὐτός ἱερατικά λουλούδια, γιά νά μοσχοβολήσῃ ἡ Μεγαλόπολη καί ἡ Γορτυνία ἀπό εὐωδία Χριστοῦ.

(γ) Τό νά τελεῖται ἡ Θεία Λειτουργία, λοιπόν, ἀγαπητοί μου, αὐτό εἶναι τό κύριο ἔργο τοῦ Ἐπισκόπου, γιά νά τρέφεται ὁ λαός τοῦ Θεοῦ μέ θεία Τροφή. Καί σ' αὐτό τό ἔργο ἰδιαίτερα θά ἔχω ἀνύστακτη τήν φροντίδα μου.

Ἄλλά, γιά νά φέρεῖ ἡ Θεία Λειτουργία μέ τήν Θεία Κοινωνία, πού παίρνουμε σ' αὐτήν, γιά νά φέρεῖ, λέγω, τήν «κοινωνία» μας, τήν ἔνωσή μας δηλαδή μέ τόν Θεό, πρέπει νά εἶναι καθαρή ἡ καρδιά μας· γιὰτί οἱ ἅγιοι Πατέρες μᾶς λέγουν ὅτι εἶναι ἀδύνατο γιά τόν Θεό νά ἔνωθεῖ μέ ἀκάθαρο! Καί ὁ Κύριός μας εἶπε «οἱ καθαροί στήν καρδιά θά δοῦνε τόν Θεό» (Ματθ. 5,8)! Καί ποιό εἶναι αὐτό πού μολύνει τήν ψυχή; Αὐτό, ἀδελφοί, πού μολύνει ἢ, καλύτερα, αὐτό πού ἀρρωσταίνει τήν ψυχή μας εἶναι τά πάθη. Ἄλλά γι' αὐτό ἡ Ἐκκλησία λέγεται *θεραπευτήριο*, γιὰτί θεραπεύει τήν ψυχή ἀπό τά ἁμαρτωλά μας πάθη, γιά νά μποροῦμε νά γευθοῦμε τόν Θεό.

Ὅπως ἀρρωσταίνει τό σῶμα καί καταφεύγουμε στους ἰατρούς καί τά νοσοκομεῖα, ἔτσι ἀρρωσταίνει καί ἡ ψυχή μέ τά ψυχικά πάθη καί ἁμαρτήματα. Καί θεραπευτήριο γιά τά νοσήματα αὐτά εἶναι ἡ Ἐκκλησία, πού ἔχει τούς θεράποντας ἰατρούς της, τούς Ἐπισκόπους καί τούς ἱερεῖς, πού ξέρουν ἐννοεῖται – ἀπό τήν ἰδική τους πείρα – τόν τρόπο θεραπείας καί διαθέτουν τά κατάλληλα φάρμακα γιά τήν ψυχική ὑγεία.

Τό κήρυγμά μου, ἀγαπητοί μου, θά ἔχει περίπου αὐτό τό περιεχόμενο. Θά ἀποβλέπει στήν θεραπεία τῆς ψυχῆς ἀπό τά πάθη. Καί ἔτσι, ἀδελφοί μου, θά κάνουμε ὁμορφή τήν ζωή μας. Εἶναι ὠραία ἡ ζωή! Λάμπει ὁ ἥλιος, μοσχοβολᾶνε τά λουλούδια, τραγουδᾶνε τά πουλάκια! Ἄλλά φταῖνε τά πάθη μας, ἀδελφοί μου, ξαναλέγω. Αὐτά κάνουν ἄσχημη καί βαρετή τήν ζωή. Μπρός, λοιπόν, νά ξεριζώσουμε τά πάθη, γιά νά χαροῦμε ὁμορφή ζωή. Καί τόν τρόπο τῆς ἀπαλλαγῆς μας ἀπό τά πάθη καί τῆς θεραπείας τῆς ψυχῆς μας ἀπό αὐτά μᾶς τόν διδάσκει ἡ Ἐκκλησία, ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, γιὰτί μόνο αὐτή ἔχει θεραπευμένους. Εἶναι ἀλήθεια αὐτό; Καί βέβαια εἶναι ἀλήθεια, χριστιανοί μου. Καί γιά ἀπόδειξη κοιτάξτε τά ἅγια εἰκονίσματα, πού ἔχουμε στους ὀρθοδόξους Ναούς μας. Καί οἱ ἅγιοι, ἀγαπητοί μου, ἦταν ἄνθρωποι πεπτωκότες σάν κι ἐμᾶς. Ἄλλά μπήκαν στήν Ἐκκλησία, πῆραν τά φάρμακά τους, πῆραν δηλαδή τά σωστικά λόγια τοῦ Χριστοῦ, καί μέ τήν ἐνίσχυση τῆς Χάριτος τοῦ Θεοῦ, πού τήν ἐπικαλοῦνταν τακτικά στόν ἀγώνα τους, πέτυχαν τελικά τήν ὑγεία τους. Κοιτάξτε ἐδῶ στόν Ναό ὑγεία στά εἰκονίσματά τους! Κοιτάξτε ὁμορφιές καί φωτοστέφανα! Αὐτούς πρέπει νά ἔχουμε πρότυπα καί διδασκάλους. Καί ὅπως ἔλεγε ἀπό μικρός κάποιος ἅγιος πατέρας, καταγόμενος ἀπό τήν ἐδῶ Μητρόπολή μας, ὁ μέγας πνευματικός τῶν Πατρῶν, ὁ πατήρ Γερβάσιος Παρασκευόπουλος, μαθητής τοῦ ἁγίου Νεκταρίου, «θέλω – ἔλεγε ἀπό μικρός – νά μέ κολλήσουν στόν τοῖχο», ἐννοώντας ὅτι θέλει νά γίνει καί αὐτός ἅγιος καί νά τοῦ κάνουν ἁγιογραφία.

Τό κήρυγμά μου, λοιπόν, πρὸς Σᾶς, ἀδελφοί, ὡς Ἐπισκόπου Σας, θέλω νά εἶναι θεραπευτικό, νά δίνει φάρμακα γιά τήν θεραπεία τῶν παθῶν μας, γιά νά γιατρευθοῦμε στήν ψυχή ἀπό τά πάθη μας. Καί τέτοια φάρμακα τά ἔχει ἡ Φαρμακαποθήκη Ἐκκλησίας, γιὰτί αὐτή ἔχει τήν Ἁγία Γραφή καί τά βιβλία τῶν ἁγίων Πατέρων, πού δίνουν συνταγές γιά τήν καλή καί σίγουρη θεραπεία. Τό κήρυγμά μου θά ρεῖ μέσα ἀπό αὐτά τά ἀθάνατα βιβλία, τήν Ἁγία Γραφή καί τήν διδασκαλία τῶν ἁγίων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας μας.

4. Ὑπάρχει, ἀγαπητοί μου, ἐδῶ στήν ἐπαρχία Μεγαλοπόλεως καί στήν Μητρόπολή μας γενικά, ὑπάρχει, λέγω, μία τάξη ἀδελφῶν μας πού βιώνουν τά θεῖα καί πάσχουν τά θεῖα, γιά τά ὅποια Σᾶς μιλῶ. Καί αὐτοί εἶναι οἱ Μοναχοί καί οἱ Μοναχές. Σάν ἀγγέλους ἀνάμεσά μας πρέπει νά βλέπουμε τούς Μοναχοὺς καί νά τούς σεβόμαστε καί νά τούς φιλάμε ταπεινά τά χέρια. Ὅταν σέ ἓνα τόπο ὑπάρχουν Μοναστήρια εἶναι δείγμα αὐτό ὅτι ὑπάρχει Χάρι Θεοῦ στόν τόπο αὐτό. Ἀντίθετα, ἡ ἔλλειψη Μοναστηρίων ὑποδηλώνει κακό γιά τόν τόπο. Ρώτησαν κάποτε τόν ἅγιο Κοσμᾶ τόν Αἰτωλό, «πότε θάρθει τό τέλος τοῦ κόσμου;». Καί βουρκώσανε τά μάτια τοῦ ἁγίου Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ, ἀγνάντεψε τά βουνά ἀπέναντι καί εἶπε: «Χριστιανοί μου, φοβερό νά σᾶς τό πῶ, ἀλλά θά τό πῶ: Τό τέλος τοῦ κόσμου θά ἐρθει ὅταν ἀδειάσουν τά Μοναστήρια καί γεμίσουν οἱ φυλακές!» Ἀλλά ἡ δόξα καί ἡ εὐλογία τῆς ἐπαρχίας τῆς Μεγαλοπόλεως καί τῆς Μητροπόλεως μας ὅλης εἶναι τά φημισμένα Μοναστήρια τῆς, πού προστρέχουν σ' αὐτά καί ἀπό μακρυνά προσκυνητές. Εὐχαριστοῦμε γι' αὐτό τήν Κυρία μας Παναγία Θεοτόκο, τήν Ἡγουμένη καί προστάτιδα τοῦ Μοναχικοῦ βίου, καί τήν παρακαλοῦμε νά δίνει τήν Εὐλογία Τῆς στίς ἱερές μας Μονές, γιατί, ἀγαπητοί μου, ἔχουμε ἀνάγκη ἀπό τούς Μοναχοὺς νά προσεύχονται γιά ἡμᾶς. Ἐπισημαίνω ὅμως μέ λύπη, ἀδελφοί, ὅτι λείπει ἀπό τήν ἐπαρχία Μεγαλοπόλεως ἓνα ἀνδρῶο Μοναστήρι. Ἄς εὐχηθοῦμε ἡ Κυρία Θεοτόκος νά μᾶς δώσει καί τήν χαρά αὐτή, ἀφοῦ μάλιστα, ὅπως ἄκουσα, ὑπάρχει θερμὴ ἐπιθυμία γι' αὐτό καί ἔτοιμος πρὸς τοῦτο χῶρος.

5. Ἐδῶ στήν Μεγαλόπολη ὑπάρχει τό περίφημο ἐργοστάσιο τῆς ΔΕΗ, ὅπου ἐργάζονται χιλιάδες ἐργάτες. Τό θεωρῶ, ἐάν βέβαια μοῦ τό ἐπιτρέπουν οἱ ὑπεύθυνοι τοῦ ἔργου, ὡς ἔτοιμο πεδίο ἱεραποστολῆς. Θά ἐπισκέπτομαι συχνά τόν χῶρο αὐτό, γιά νά διδάσκομαι καί ἐγώ ἀπό τόν μόχθο τῶν ἀδελφῶν μας ἐργατῶν καί γιά νά φέρω σ' αὐτούς τήν εὐλογία τοῦ Χριστοῦ, πού καί Αὐτός ἐργάστηκε καί κουράστηκε ὡς «*υἱὸς τοῦ τέκτονος*» (Ματθ. 13,55).

6. Ναί, ἀγαπητοί μου χριστιανοί, θά εἶμαι κοντά στόν ἀνθρώπινο μόχθο, γιατί ἡ Ἐκκλησία δέν εἶναι ἀδιάφορη στόν κόπο καί τόν πόνο τῶν ἀνθρώπων, ἀφοῦ βλέπει τόν ἀνθρώπο ὡς ὅλο, ὄχι μόνο ὡς ψυχή ἀλλά καί ὡς σῶμα, καί γι' αὐτό εἶναι κοντά στήν ἀγωνία του καί στίς ἀνάγκες του.

Ἔτσι, ἐκφράζοντας καί ἐγώ, ὡς Ἐπίσκοπος, τήν τοπική Ἐκκλησία τῆς Μητροπόλεως αὐτῆς, δηλῶ ὅτι θά εἶμαι κοντά στόν ἀνθρώπινο πόνο καί τίς ἀνάγκες τοῦ λαοῦ, εἴτε αὐτές εἶναι φαγητό τοῦ πεινασμένου, εἴτε φάρμακο τοῦ ἀρρώστου, εἴτε παρηγορία τῶν θλιβομένων, εἴτε ἄλλη ἀνάγκη. Σᾶς παρακαλῶ, ἀδελφοί, νά εἰδοποιοῦμαι, γιά νά ἀνταποκρίνομαι, κατά τήν δύναμή μου, στίς ἀνάγκες σας, πού θέλω νά τίς κάνω καί δικές μου ἀνάγκες.

Ἰδιαιτέρως μέ συγκινοῦν καί μέ παρακινοῦν γιά προσφορά οἱ περιπτώσεις τῶν νέων παιδιῶν μας, τά μπλεξιμάτά τους σέ τεχνητοὺς παραδείσους καί οἱ ἀπογοητεύσεις τους. Θέλω νά εἶμαι φίλος μέ τήν νεολαία, νά διαλέγομαι μαζί τους στά προβλήματά τους καί θά εἶναι μεγάλη εὐτυχία γιά μένα νά τούς δώσω τήν μία καί μόνιμη λύση τῶν προβλημάτων τους, πού εἶναι ἡ γνωριμία τους μέ τό Πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ· τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, πού σαρκώθηκε καί ἦρθε ἀνάμεσά μας, στήν φτώχεια μας καί τήν μιζέρια μας.

Ναί, τέτοιο Θεό ἔχουμε, ἀδελφοί χριστιανοί! Ὅχι ἓνα Θεό πού κάθεται στήν ἄκρη τοῦ ἀπείρου σύμπαντος, φοβερός καί ἀπρόσιτος, ἀλλά ἓνα Θεό πού σαρκώθηκε παρθενικά στήν ἁγιασμένη Κοιλία τῆς Παρθένου Μαρίας καί ἔγινε ἀνθρώπος σάν καί μᾶς, ἀνθρώπος μέ κόκκαλα, μέ αἷμα, μέ σάρκα καί καρδιά, καί ἄς ἐτοιμαστοῦμε νά ἐορτάσουμε τήν ἔλευσή Του.

7. Αὐτά γενικά ἤθελα νά Σᾶς πῶ, ἀγαπητοί μου, χαιρετίζοντάς σας καί ἐγώ στήν πρώτη μου συνάντηση μαζί σας. Τά ἄλλα θέματα, πού θά μπορούσα νά θίξω, θά τά φέρει καί θά τά παρουσιάσει ἡ καυτή πραγματικότητα.

Σᾶς εὐχαριστῶ γιά τήν θερμὴ ὑποδοχή πού μοῦ κάνατε. Τήν ἰαχή σας «ἄξιος» παρακαλῶ νά τήν κάνετε προσευχή πρὸς τόν Θεό γιά νά γίνω πράγματι ἄξιος. Ἐγώ πάντως γνωρίζοντας

τήν ἀναξιότητά μου – γιατί λέγει ὁ ἀπόστολος Παῦλος ὅτι «τά τοῦ ἀνθρώπου οὐδεὶς οἶδε, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ οἰκοῦν ἐν αὐτῷ» (Α΄ Κορ. 2,11) – γνωρίζοντας, ἐπαναλαμβάνω, τήν ἀναξιότητά μου, δέν λέγω ὅτι ἀξιώθηκα, ἀλλά ὅτι ἐλεήθηκα ἀπό τόν Θεό καί ἔγινα Ἐπίσκοπος, σέ τέτοιο μάλιστα καλό λαό. Μέ εἰλικρινή ταπείνωση, ἀδελφοί μου, σᾶς λέγω ὅτι δέν εἶμαι ἄξιος νά εἶμαι Ἐπίσκοπός Σας. Ἐάν μάλιστα εἶχα τήν ταπείνωση τοῦ ἁγίου Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ θά ἔλεγα ὅτι «οὔτε καί τά πόδια σας δέν εἶμαι ἄξιος νά σᾶς τά φιλήσω»!

Σᾶς χαιρετίζω ὅλους, καλοί μου, μέ εἰλικρινή ἀγάπη Χριστοῦ, ὡς μέλη τῆς ἴδιας Μητροπολιτικῆς οἰκογένειας, οἰκογένειας, τῆς ἐνωμένης Μητροπόλεως Γόρτυνος καί Μεγαλοπόλεως. Χαιρετίζω τοὺς σεβαστοὺς καί ἀγαπητοὺς μου συμπρεσβυτέρους ἱερεῖς, μέ τήν βοήθεια τῶν ὁποίων θά ἀσκῶ τήν ποιμαντική στόν λαό τοῦ Θεοῦ. Χαιρετίζω τόν ἀξιότιμο κύριο Δήμαρχο καί τοὺς ἄλλους ἐντιμοτάτους ἄρχοντες τοῦ τόπου, τοὺς διδασκάλους καί καθηγητές τῶν παιδιῶν μας, τίς θλιμμένες χῆρες καί τά πονεμένα ὄρφανά, τόν τίμιο ἐργατικό λαό, πού ἰδρωκοπάει στήν δουλειά, τοὺς ἀρρώστους εὐχόμενος σ' αὐτούς ἡ Γιάτρισσα Παναγία μας νά τοὺς δώσει τήν θεραπεία τους. Χαιρετίζω καί ὅλους τοὺς καταγομένους ἀπό τόν τόπο αὐτό καί μακράν εὐρισκομένους καί ξενιτεμένους ἀδελφούς, γιατί καί αὐτοί, ὡς ἔχοντες ἐδῶ στήν πατρίδα τους τήν καρδιά τους ἀποτελοῦν ποιμνιό μας. Τέλος, ἰδιαίτερα χαιρετῶ τά χρυσά παιδιά τῆς Μεγαλοπόλεως, τοὺς νέους καί τίς νεάνιδες, τά χριστιανόπουλα καί τίς χριστιανοπούλες, τά ἑλληνόπουλα καί τίς ἑλληνοπούλες, στά ὁποῖα καί ἰδιαίτερα θά προσφερθῶ καί θά θυσιασθῶ ποιμαντικῶς. Γρήγορα, ἀγαπητά μου παιδιά, νέοι καί νεάνιδες, θά σᾶς καλέσω γιά νά συγκροτήσουμε μία χορωδία μέ βυζαντινοὺς ὕμνους καί δημοτικά τραγούδια καί μέ λεβέντικους ἑλληνικούς χορούς. Δέν θέλω νά μοῦ ἀρνηθεῖτε τήν ἐπιθυμία μου αὐτή.

Σᾶς χαιρετίζω ὅλους, ἀδελφοί. Εἶμαι δικός σας πιά! Σᾶς παραδίδομαι! Ἐάν σᾶς δέν θέλω τίποτε ἄλλο παρά μόνο νά ἀγαπᾶτε τόν Χριστό καί τήν καλή μας Παναγία, πού ξέρω ὅτι ἀγαπᾶτε. Καί ἐνωμένοι ὅλοι μέ τά χέρια καί τίς καρδιές μαζί ἅς κάνουμε μιά φιλότιμη προσπάθεια γιά νά βαδίζουμε τόν δρόμο τοῦ Θεοῦ, ὅσο μπορεῖ ὁ καθένας. Ὁ Θεός μας εἶναι πολὺ καλός, τόν λένε καί εἶναι ΑΓΑΠΗ. Καί ὁποῖος ἔχει ἀγάπη αὐτός εἶναι μέ τόν Θεό.

Ἐλᾶτε ὅλοι ἐνωμένοι νά ζήσουμε μιά κοινωνία νόστιμης καί ἀληθινῆς ἀγάπης στήν γλυκειά ἀγκαλιά τοῦ Θεοῦ, πού λέγεται Ἐκκλησία.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΕΙΣ ΣΥΓΧΑΡΗΤΗΡΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΑΣ

Ἀγαπητοί μου ἀδελφοί,

Χαίρετε τήν ἀγάπη τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, πού σαρκώθηκε γιά μᾶς.

Ἡ ἐπιστολή μου αὐτή ἅς θεωρηθεῖ, παρακαλῶ, μετά ἀπό τόσο καιρό, ὡς ἀπάντηση στά ἰδικά Σας πρὸς ἐμέ συγχαρητήρια, πού μοῦ ἐστείλατε γιά τήν ἐκλογή μου καί χειροτονία μου ὡς Ἐπισκόπου, Μητροπολίτου τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Γόρτυνος καί Μεγαλοπόλεως. Σᾶς ζητῶ συγγνώμη, γιατί τόσο πολὺ καθυστερημένα ἀπαντῶ στήν δική σας εὐγενική ἐκδήλωση, ἀλλά, ἂν θά ἤθελα νά δικαιολογηθῶ, θά ἔλεγα ὅτι ἦταν τόσα πολλὰ τά συγχαρητήρια γράμματα καί τηλεγραφήματα πού ἐλάμβανα καθημερινῶς, ὥστε μοῦ ἦταν ἀδύνατο νά ἀπαντῶ στόν καθένα χωριστά.

Ἐλεήθηκα ἀπό τόν Θεό, ἀγαπητοί μου, κι ἔγινα Ἐπίσκοπος. Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι τό ἤθελα αὐτό καί τό ἐπιθυμοῦσα καί μάλιστα ἐπὶ εἴκοσι ἀκριβῶς χρόνια, ἀπό τήν ἡλικία τῶν σαράντα πέντε ἐτῶν, ὅταν ἐγγράφηκα στόν κατάλογο τῶν ἐκλογίμων, μέχρι τά ἐξήντα πέντε μου, παρακαλοῦσα τήν Κυρία Θεοτόκο, νά κάνει τό θαῦμα στήν ταπεινότητά μου καί νά μέ κάνει Ἀρχιερέα Χριστοῦ. Γιατί πιστεύω ὅτι ἡ Κυρία Θεοτόκος ἀναδεικνύει τόν ἱερομόναχο Ἀρχιερέα, ὅπως τό δεικνύει ἡ προσφορά ἀπὸ Αὐτήν τοῦ Ὁμοφορίου στόν ἅγιο Νικόλαο. Εἴκοσι χρόνια, ὅσα, κατὰ τήν παρατήρηση τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ἦταν τά χρόνια κατὰ τά

όποια ἐδέετο ὁ Ἰσαάκ γιά τήν γυναίκα του Ρεβέκκα νά γεννήσει υἱό (βλ. συνδυασμό χωρίων Γεν. 25,20.21.26)!

Εὐχαριστῶ βαθεῖα ἀπό τήν καρδιά μου τόν Μακαριώτατο Ἀρχιεπίσκοπο Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κ. κ. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟ διὰ τήν εὐνοιά Του πρός ἐμέ καί τούς ἄλλους, τούς ἐκλέξαντάς με Ἀρχιερεῖς, καί ἄς φιλοτιμηθῶ νά φανῶ ἀντάξιος τῶν προσδοκιῶν τους πρός τό πρόσωπό μου. Εἶναι μεγίστη τιμή – μεγαλύτερη δέν ὑπάρχει – τό ὅτι ἡ Ἐκκλησία μέ ἔκανε Ἐπίσκοπο, ἀλλά, λέγει κάποιος πατήρ, *«ὅσο μείζονος ἡξιώθημεν τιμῆς, τοσοῦτον καί πλείονός ἐσμεν ἀρετῆς ὀφειλέται»!*

Τώρα εἶμαι ἤδη ἐγκατεστημένος στήν λαχοῦσα μοι Ἐπισκοπή καί ἔχω ἤδη ἀρχίσει τήν διακονία μου. Τόν πρῶτο καιρό ἰδιαίτερα αἰσθανόμουν τήν χάρη τῆς Ἀρχιερωσύνης στήν Θεία Λειτουργία καί πέρα ἀπό αὐτή, στήν καθημερινή μου ζωή, ἀλλά δέν ἐπρόσεξα καί πολύ γρήγορα ἔχασα τήν αἴσθησι αὐτή. Θέλω ὅμως νά ἀρχίσω πάλι μέ βίωμα μετανοίας γιά νά τήν ξαναποκτήσω, γιατί εἶναι πολύ γλυκεῖα, ἀφοῦ ἡ Ἀρχιερωσύνη ἐκφράζει ὅλη τήν ἱερωσύνη τοῦ Μεγάλου Ἀρχιερέως μας, Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Εἶμαι πολύ εὐχαριστημένος ἀπό τήν Μητρόπολη πού μοῦ ἔδωσε ἡ Ἐκκλησία νά ποιμάνω. Εἶναι μικρά μέν σέ πληθυσμό, ἀλλά αὐτό διευκολύνει περισσότερο τήν ποιμαντική, γιατί σέ μία μικρά ἐνορία καί ἐπισκοπή ὁ ποιμένας μπορεῖ νά ἐπικοινωνεῖ μέ τόν κάθε ἄνθρωπο χωριστά καί νά γίνε, ὅπως ἔλεγε ὁ μακαριστός καθηγητής Βασίλειος Βέλλας, *«ὁ ἀναζητητής ἐκάστης ψυχῆς»* καί νά σταθεῖ μπροστά σέ κάθε «κλῆμα», ὅπως τό ὑποδηλώνει ὁ περίφημος ἐκεῖνος λόγος τοῦ Θεοῦ πρός τόν προφήτη Ἰερεμία: *«Ξανατρύγησε, ξανατρύγησε, ὅπως στό ἀμπέλι (κάνουν). Ἄλλη μιά φορά βάλε τό χέρι σου, ὅπως ὁ τρυγητής στά κλήματα (κάνει)»* (Ἰερ. 6,9)!

Καί αὐτό προσπαθῶ νά κάνω, ἀγαπητοί μου. Ἐπικοινωνῶ μέ τούς ἄνθρώπους ἕναν - ἕναν χωριστά ἔχοντας καί κάτι τό πνευματικό νά τούς προσφέρω· τούς συναντῶ στόν δρόμο, τούς ἄνδρες στά καφενεῖα, τά παιδιά καί τούς νέους στά σχολεῖα τους ἢ καί στίς καφετέριές τους, ὅπως τό ἔκανα στήν Δημητσάνα καί στήν Μεγαλόπολη, καί τούς ἐργάτες στόν τόπο ἐργασίας τους. Περιφέρομαι στήν Μητρόπολή μου γιά νά συναντήσω τόν λαό της, «ἀλῶμαι» (=περιπλανῶμαι) σ' αὐτήν, ἐξ οὗ καί «ἀλήτης», ὅπως ἔτσι, «ἀλήτη Θεοῦ» ἔχουν ὀνομάσει τόν Ἀβραάμ, ὁ ὁποῖος περιπλανόταν πράγματι στήν γῆ τῆς Παλαιστίνης, κατά τήν ἐντολή τοῦ Θεοῦ πρός αὐτόν: *«ἀναστάς διόδευσον τήν γῆν εἰς τε τό μῆκος καί τό πλάτος»* (Γεν. 13,17· βλ. καί 12,6). Καί ἔτσι νομίζω ὅτι εἶναι καλύτερη ἡ ποιμαντική. Δέν μέ πειράζει πού δέν ἔχω πολύ πληθυσμό καί ἀκροατήριο. Θυμᾶμαι τόν πατέρα Αὐγουστῖνο πού εἶπε κάποτε, «δέν μέ νοιάζει τό σέ πόσους θά μιλήσω, ἀλλά τό τί θά μιλήσω!» Ἀλλά καί ἀκροατήριό μου χάρισε ὁ Χριστός. Κάθε Τετάρτη ἀπόγευμα κάνω γενικά κηρύγματα στήν Μεγαλόπολη καί ἔρχονται περί τούς διακοσίους (200) χριστιανούς. Τό θεωρῶ εὐλογία αὐτό, ἄν λάβω ὑπ' ὄψιν μου ὅτι σέ ἄλλες πολυπληθεῖς ἐνορίες μεγάλων Μητροπόλεων, ὅπου συνέβαινε νά κηρύττω, δέν εἶχα τόσο ἀκροατήριό.

Γνωρίζω ὅτι ὁ Ἐπίσκοπος ποιμαίνει τήν Ἐπισκοπή του διὰ τῶν ἱερέων τῆς Μητροπόλεώς του. Ἀλλά ὀλίγοι ἱερεῖς – καί οἱ περισσότεροι γέροντες – ὑπάρχουν ἐδῶ στήν Μητρόπολη Γόρτυνος καί Μεγαλοπόλεως, ἐάν σκεφθεῖ κανεῖς ὅτι ὑπάρχουν 75 ἱερατικά κενά σ' αὐτήν. Τούς σέβομαι ὅμως πολύ τούς ἱερεῖς αὐτούς, γιατί καί καλοί καί πολύ καλοί εἶναι, ἀλλά πρό παντός τούς σέβομαι γιατί σκέπτομαι ὅτι ἀσκοῦν μέ θυσία τήν ἱερατική τους διακονία, ἀφοῦ ὁ καθένας ἀπό αὐτούς ἔχει πέντε χωριά – «εἶστε “Πενταπόλεως”, πάτερ», εἶπα σέ ἕναν ἀπό αὐτούς – τά ὁποῖα, τό χειμῶνα ἰδιαίτερα, ἐπισκέπτονται μέ κίνδυνο τῆς ὑγείας τους. Καί ἤδη, σάν γέροντες, ἔχουν προβλήματα στήν ὑγεία τους. Αὐτοί οἱ ἱερεῖς εἶναι πράγματι ἄξιοι πολλῶν ἐπαίνων καί συγχαρητηρίων. Καί ἐπειδή τούς ἐπαίνους καί τά συγχαρητήρια αὐτά δέν τά ἐπιδιώκουν οἱ ἴδιοι μέ τό νά ἐκδίδουν περιοδικό διαφημίζοντας τό ἔργο τους (!...), καί δέν τά εἰσπράττουν ἀπό ἄνθρώπους – ποιός μιλάει γι' αὐτούς τούς ἥρωες;!... – θά τά λάβουν ὀλακερα ἀπό τόν Θεό. Μέ αὐτούς τούς ἱερεῖς, λοιπόν, κάνω ἐδῶ στήν Μητρόπολή μου τό ἔργο τῆς ποιμαντορίας· ἤδη, γιά γνωριμία μαζί τους καί γιά χάραξη πνευματικῆς καί ποιμαντικῆς

γραμμής, ἔκαμα μέ αὐτούς τήν πρώτη ἱερατική σύναξη καί στά δύο τμήματα τῆς Μητροπόλεως, τήν Γορτυνία καί τήν Μεγαλόπολη μέ τήν ἐπαρχία τῆς.

Ἐπί τῶν χωριῶν τῆς ἐπαρχίας μου, στόν μικρό χρόνο τῆς παραμονῆς μου σ' αὐτήν, ἔχω ἐπισκεφθεῖ ὀλίγα μόνο. Τά περιοδεύω ὅμως σιγά - σιγά καί τώρα τόν χειμῶνα, γιά νά δῶ τούς μονίμους κατοίκους σ' αὐτά καί νά τούς ἐπαινέσω, γιατί αὐτοί, οἱ μόνιμοι κάτοικοι, κρατοῦν ἀκόμη τό χωριό σέ ζωή.

Ἡ ἀγωνία μου εἶναι νά βρῶ χρόνο γιά μελέτη τῆς θεολογίας, γιατί, ἀγαπητοί μου, ἂν ἀποκοποῦμε ἀπό τήν προσευχή καί τό διάβασμα θά καταπέσουμε. Προσπαθῶ νά μήν πάθω αὐτή τήν ζημιά. Σ' αὐτό μέ βοηθεῖ πολύ καί ἡ πανεπιστημιακή μου διακονία, πού ἀπαιτεῖ τόν διδάσκοντα σέ πανεπιστημιακή ἔδρα νά εἶναι καλῶς προετοιμασμένος, ὅπως ἐπίσης μέ βοηθεῖ πρὸς τοῦτο καί τό ἔργο τοῦ ὑπομνηματισμοῦ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἐργασία πού ἔχω δεσμευθεῖ μέ ἐντολή ἀπό τήν Ἐκκλησία νά κάνω.

Καί πάλι Σᾶς εὐχαριστῶ, ἀγαπητοί μου, γιά τίς ἐνθερμες εὐχές σας πρὸς ἐμέ καί σᾶς παρακαλῶ νά προσεύχεσθε γιά μένα νά μοῦ δίνει ἡ Παναγία τήν Εὐχή Τῆς νά πηγαίνω ἐγώ πρῶτα πνευματικῶς καλά, νά εἶναι ζεστή ἡ καρδιά μου ἀπό ἀγάπη στόν Χριστό, καί ἔπειτα θά πάει καλά καί τό Ποίμνιο, πού μοῦ ἐμπιστευθῆκε ἡ Ἐκκλησία νά ποιμάνω. Εὐχομαι κι ἐγώ μέ τήν σειρά μου νά ζήσετε πολλά – πολλά ἔτη μέ δυνατή ὑγεία καί νά ἀπολαύσουμε ὅλοι μαζί τήν Βασιλεία τοῦ Θεοῦ τήν ἐπουράνιο, τόν γλυκό Παράδεισο, ΑΜΗΝ.

Καλά Χριστούγεννα καί εὐλογημένο ἀπό τόν Θεό τό νέο ἔτος.
Μέ πολλές εὐχές

† Ο ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΓΟΡΤΥΝΟΣ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΟΠΟΛΕΩΣ
ΙΕΡΕΜΙΑΣ

ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΙΩΝ 2006

Ἐπί τῶν Μητροπολίτης Γόρτυνος καί Μεγαλοπόλεως Ἱερεμίας
Πρὸς τόν Ἱερό Κλῆρο, τούς Μοναχοὺς καί τόν εὐσεβῆ λαό τῆς Μητροπόλεώς του

Ἀγαπητοί μου ἀδελφοί χριστιανοί,

Τά Χριστούγεννα πού γιορτάζουμε εἶναι ἡ μεγαλύτερη ἀπό ὅλες τίς ἄλλες ἑορτές, γιατί, ἂν δέν εἶχαμε Χριστούγεννα, δέν θά εἶχαμε οὔτε Βάπτισμα, οὔτε Σταύρωση, οὔτε Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ. Γι' αὐτό τά Χριστούγεννα τά λέγουν «Μητρόπολη» τῶν ἑορτῶν, Μητέρα δηλαδή ὅλων τῶν ἑορτῶν.

Μέ τά Χριστούγεννα γιορτάζουμε τό ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἦρθε κάτω στήν γῆ καί σαρκώθηκε, ὅτι δηλαδή ἔγινε ἄνθρωπος στήν Κοιλία τῆς Παναγίας. Ἔτσι, στό Πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ ἐνώθηκε ἡ θεία καί ἡ ἀνθρώπινη φύση μαζί. Αὐτό, ἀδελφοί μου, εἶναι μιὰ μεγάλη ἀλήθεια, πού τήν θυμόμαστε καί τήν ὁμολογοῦμε κάθε φορά πού κάνουμε τόν Σταυρό μας. Γιατί, ὅταν κάνουμε τόν Σταυρό μας, τό χέρι μας, μέ τά τρία δάκτυλα ἐνωμένα – μέ τά ὅποια συμβολίζουμε τήν Ἁγία Τριάδα – ἀπό τό μέτωπό μας, πού συμβολί-

ζει τόν οὐρανό, τό πηγαίνουμε στήν κοιλιά μας, γιά νά θυμηθοῦμε αὐτό ἀκριβῶς, πού γιορτάζουμε μέ τά Χριστούγεννα: "Ὅτι ὁ Χριστός ἀπό τόν οὐρανό κατέβηκε στήν Κοιλιά τῆς Παναγίας κι ἔγινε ἄνθρωπος.

Ἐμεῖς οἱ ἄνθρωποι, ἀγαπητοί μου ἀδελφοί, ἤρθαμε στόν κόσμο γιά νά βροῦμε τόν Θεό καί νά ἐνωθοῦμε μαζί Του. Ἡ ἀνθρώπινη φύση μας, δηλαδή, νά ἐνωθεῖ μέ τήν θεία φύση. «Θέωση», τό λέμε αὐτό. Καί ὅταν λέγομε νά σώσουμε τήν ψυχή μας, ἐννοοῦμε αὐτό ἀκριβῶς: τήν ἐνωσή μας μέ τόν Θεό. Ἀλλά θά ρωτήσῃ κάποιος: Εἶναι δυνατόν ἐμεῖς οἱ ἄνθρωποι νά ἐνωθοῦμε μέ τόν Θεό; Καί βέβαια εἶναι δυνατόν, ἀπαντοῦμε, γιατί μέ τά Χριστούγεννα ὁ Θεός ἐνώθηκε μέ τήν φύση μας! Δηλαδή, ὅπως τό λέγω, κι ἂν ἀκόμη δέν ἐρχόταν ἡ ἁμαρτία στόν κόσμο μέ τήν παράβαση τῶν πρωτοπλάστων, θά σαρκωνόταν ὁ Υἱός τοῦ Θεοῦ γιά νά δείξει τόν δρόμο πρὸς τήν θέωση. Γι' αὐτό, ἀπό τήν ἀρχή ὁ ἄνθρωπος ἦταν πλασμένος ὄχι κατά τήν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, ὅπως γενικά τό λέμε, ἀλλά κατά τήν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ. Λέγει κάπου τό βιβλίο τοῦ Θεοῦ, ἡ Ἁγία Γραφή, ἕναν περίεργο λόγο ὅτι «ὁ Θεός ἔκανε τόν ἄνθρωπο κατά τήν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ» (Γεν. 1,27). Καί ἐρωτᾶμε: Κατά τήν εἰκόνα ποίου Θεοῦ ὁ Θεός ἔπλασε τόν ἄνθρωπο; Τόν ἔπλασε κατά τήν εἰκόνα τοῦ Υἱοῦ Του, πού ἐπρόκειτο νά ἐνανθρωπήσῃ! Γι' αὐτό καί πανηγυρίζουμε τά Χριστούγεννα ὡς τήν μεγαλύτερη ἑορτή. Γιατί γιορτάζουμε τήν ἐνανθρώπηση τοῦ Υἱοῦ Του, τοῦ Χριστοῦ μας, καί αὐτό εἶναι βεβαίωση τῆς σωτηρίας μας.

Τήν πίστη μας στό μεγάλο γεγονός τῶν Χριστουγέννων τήν ἐκφράζουμε μέ μία ὠραία, σύντομη καί ἀπλή προσευχή, πού μπορεῖ νά τήν λέμε παντοῦ, ὅπου εἴμαστε, στό σπίτι, στό δρόμο ἢ στό χωράφι. Εἶναι ἡ προσευχή πού ἔχει πέντε λόγια. Καί αὐτή τήν προσευχή ἐννοοῦσε ἡ γιαγιά παλαιά, ὅταν ἔλεγε στό ἐγγονάκι της, «πές, παιδάκι μου, πέντε λογάκια στόν Θεό»! Εἶναι ἡ προσευχή «ΚΥΡΙΕ, ΙΗΣΟΥ, ΧΡΙΣΤΕ ΕΛΕΗΣΕ ΜΕ»! Λέγοντας τόν Χριστό «Κύριε» τόν ὁμολογοῦμε γιά Θεό. Λέγοντάς Τον ἔπειτα «Ἰησοῦ» ὁμολογοῦμε ὅτι αὐτός ὁ Θεός, πού τόν εἶπαμε Κύριο, ἔγινε ἄνθρωπος, γιατί αὐτό δηλώνει τό «Ἰησοῦς». Ἀναφέρεται στήν ἀνθρώπινη φύση τοῦ Χριστοῦ. Καί λέγοντας τέλος στήν προσευχή αὐτή τό «Χριστέ» δηλώνουμε τήν πίστη μας ὅτι ὁ Υἱός τοῦ Θεοῦ, ὁ Κύριος, ἂν καί ἔγινε ἄνθρωπος καί πῆρε τό ὄνομα Ἰησοῦς, ὅμως δέν ἔπαυσε νά εἶναι Θεός. Αὐτό σημαίνει ἡ ὀνομασία «Χριστός». Δηλώνει καί τήν θεία καί τήν ἀνθρώπινη φύση τοῦ Χριστοῦ, πού εἶναι καί οἱ δύο ἐνωμένες στό ἕνα Πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ. Ἔτσι, ἀγαπητοί μου, μέ τήν μικρή αὐτή, ἀλλά τόσο δυνατή προσευχή, τό «ΚΥΡΙΕ, ΙΗΣΟΥ, ΧΡΙΣΤΕ ΕΛΕΗΣΕ ΜΕ», θυμόμαστε καί ζοῦμε πάντοτε τά Χριστούγεννα καί ὄχι μόνο στίς 25 Δεκεμβρίου.

Ναί, ἀδελφοί μου χριστιανοί! Νά θυμόμαστε πάντοτε τά Χριστούγεννα, ὅτι δηλαδή ὁ Θεός μας ἔγινε ἄνθρωπος καί ἤρθε ἀνάμεσά μας. Τήν γῆ αὐτή πού πατοῦμε τήν πάτησε καί ὁ Χριστός καί τόν ἀέρα πού ἀναπνέουμε τόν ἀνέπνευσε καί ὁ Χριστός. Ἄρα δέν ἔχουμε ἕνα Θεό πέρα μακριά ἀπό μᾶς, ἀλλά ἕνα Θεό μεταξύ μας καί πολύ κοντά μας. Αὐτό σημαίνει καί τό ὄνομα τοῦ Χριστοῦ μας «Ἐμμανουήλ», δηλαδή «ὁ Θεός εἶναι μαζί μας»! Ναί, ἀδελφοί, ξαναλέγω! Ὁ Θεός μας σαρκώθηκε καί ἤρθε στήν φτώχεια μας καί τήν μιζέρια μας, γιά νά μᾶς γλυκάνει τόν πόνο καί νά μᾶς λυτρώσει. Ἄρα δέν εἴμαστε μόνοι. Ἔχουμε μαζί μας τόν Χριστό. Καί ὄχι μόνο μαζί μας, ἀλλά μέ τήν Θεία Κοινωνία μέσα

μας έχουμε τόν Χριστό. Σ' αυτόν τόν Χριστό πιστεύουμε. Στόν σαρκωθέντα για μᾶς, πού θά Τόν δοῦμε καί σταυρωθέντα καί ταφέντα καί ἀναστάντα καί ἀναληφθέντα στούς οὐρανοῦς για τήν σωτηρία μας.

Καί ἀκόμη, ὅπως ἦρθε στήν γῆ μας μέ τήν πρώτη Του παρουσία, δηλαδή μέ τά Χριστούγεννα πού γιορτάζουμε, ἔτσι πιστεύουμε, ἀδελφοί, ὅτι θά ἔρθει καί μέ τήν δεύτερή Του παρουσία, για νά πάρει τήν Ἐκκλησία Του, πού ἴδρυσε, στήν Βασιλεία Του τήν ἐπουράνιο. Τί εἶναι ἡ Ἐκκλησία; Εἶναι ἡ Οἰκογένεια τοῦ Χριστοῦ. Καί γι' αὐτό σαρκώθηκε ὁ Χριστός καί γιορτάζουμε τόσο λαμπρά τήν Γέννησή Του. Σαρκώθηκε για νά κάνει τήν Οἰκογένειά Του, τήν Ἐκκλησία Του, στήν Ὅποια ἀνήκουμε ὅλοι ἐμεῖς οἱ βαπτισμένοι στήν ἀγία Κολυμβήθρα χριστιανοί.

Χρόνια πολλά, ἀδελφοί, καί καλή πρωτοχρονιά.

Μέ πολλές εὐχές

† Ὁ Μητροπολίτης Γόρτυνος καί Μεγαλοπόλεως Ἱερεμίας

ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ ΠΡΩΤΟΧΡΟΝΙΑΣ 2007

Ὁ Μητροπολίτης Γόρτυνος καί Μεγαλοπόλεως Ἱερεμίας
Πρός τόν Ἱερό Κλῆρο, τούς Μοναχούς καί τόν εὐσεβῆ λαό τῆς Μητροπόλεώς του

Ἀγαπητοί μου ἀδελφοί Χριστιανοί,

Σήμερα εἶναι ἡ πρώτη τοῦ νέου ἔτους 2007. Βέβαια, σάν Ὁρθόδοξοι χριστιανοί, δέν πρέπει νά ξεχνᾶμε καί τό ἐκκλησιαστικό ἡμερολόγιο, κατά τό ὁποῖο ἡ πρώτη τοῦ ἔτους εἶναι ἡ 1η Σεπτεμβρίου. Ἡ 1η Ἰανουαρίου εἶναι ἡ ἀρχή τοῦ πολιτικοῦ ἔτους.

Ἄς εὐχαριστήσουμε τόν Θεό, ἀδελφοί, για τό ἔτος πού πέρασε καί ἄς ἱκετεύσουμε πάλι τόν Θεό για τό νέο ἔτος πού μᾶς ἦρθε, για νά εἶναι ἔτος χαρούμενο καί εὐτυχισμένο. Καί ὅταν λέγομε εὐτυχισμένο ἔτος, ἐννοοῦμε νά ζοῦμε μέ τόν Θεό καί ὅ,τι κάνουμε νά ἔχει τήν εὐλογία καί τήν Χάρη Του.

Πραγματικά, ἀδελφοί χριστιανοί, τό νά ζοῦμε μέ τόν Θεό αὐτό εἶναι ἀπέραντη εὐτυχία, γιατί ἔχουμε γίνει για τόν Θεό! Ὅπως τό ψάρι ἔγινε για νά κολυμπᾷ στήν θάλασσα, ἔτσι καί ἐμεῖς γενήκαμε για τόν Θεό. Φανταστεῖτε νά πάρουμε τό ψάρι ἀπό τό νερό καί νά τό βάλομε σέ μία χρυσαφένια ἀμμουδιά ἢ σέ ἕνα βελουδένιο κρεβάτι. Θά σπαρταράει. Τό ἴδιο συμβαίνει καί μέ τόν ἄνθρωπο μακριά ἀπό τόν Θεό. Σπαρταράει, γιατί «ἔχασε τά νερά του», πού λέμε. Ἐχασε τόν Θεό του. Καί τό κακό μέ τόν ἄνθρωπο σήμερα, ἀδελφοί, εἶναι ὅτι ἔπεσε στά χρυσάφια καί τά βελούδα, ἀλλά ἔχασε τόν Θεό του. Καί τό ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς ζημιᾶς εἶναι τό σπαρτάρισμά του. Τό δέ σπαρτάρισμα τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου λέγεται «ἄγχος».

Ναί! Τό πολύ ἄγχος τοῦ ἀνθρώπου σήμερα, πού εἶναι ἡ ἀρρώστια τῆς ἐποχῆς μας, ἔχει τήν αἰτία του στό ὅτι αὐτός ἔφυγε ἀπό τόν Θεό.

Γι' αὐτό, ἀδελφοί, τό νέο ἔτος ἄς κάνουμε ἀρχή νά ἐπιστρέψουμε μέ ὅλη μας τήν καρδιά στόν Κύριο τόν Θεό μας, πού ἔγινε ἄνθρωπος γιά μᾶς καί σταυρώθηκε γιά τήν ἄφεση τῶν ἁμαρτιῶν μας. Ἡ ἐπιστροφή αὐτή, γιά τήν ὁποία μιλοῦ, στήν ἐκκλησιαστική γλώσσα λέγεται «μετάνοια». Καί, ὅπως τό λέει ἡ λέξη, μετάνοια σημαίνει νά κάνουμε στροφή τοῦ νοῦ μας ἢ τῆς καρδιάς μας ἢ τῆς ψυχῆς μας, ὅπως λέγεται διαφορετικά ὁ νοῦς, πού δέν σημαίνει ἀπλᾶ τό μυαλό, ἀλλά ὅλο τό ἐσωτερικό μας εἶναι. Νά πάρουμε, λοιπόν, τό νοῦ μας ἀπό τά ἁμαρτωλά καί τά μάταια καί νά τόν στρέψουμε στόν Θεό. Καί ἄν τά καταφέρουμε μέ τόν ἀγώνα μας, νά στρέψουμε αὐτή τήν βελόνα τοῦ νοῦς μας σταθερά στόν Θεό, χωρίς νά κλίνει πιά ἐδῶ καί ἐκεῖ σέ ἁμαρτωλά ἐνδιαφέροντα, ἔ!, τότε, βρήκαμε τόν παράδεισό μας, βρήκαμε τήν εὐτυχία μας, γιατί βρήκαμε τόν Θεό μας, γιά τόν Ὅποιο εἴμαστε πλασμένοι.

Εὐκόλο εἶναι νά τό πετύχουμε αὐτό, χριστιανοί μου, ἀρκεῖ νά τό θελήσουμε. Καί ἄν τό θελήσουμε, ἔρχεται καί ἡ Εὐχή τῆς Παναγιᾶς μας πάνω μας καί πᾶμε γρήγορα τήν στρατά πρὸς τόν Θεό. Ἄς κάνουμε μιὰ καλή ἀρχή. Ἄς κάνουμε κάθε μέρα τήν προσευχή μας στόν Θεό, πρωί καί βράδυ, ἄς διαβάζουμε κάθε μέρα λίγο ἀπό τό ἅγιο Εὐαγγέλιο καί ἀπό τήν ζωὴ κάποιου ἁγίου τῆς Ἐκκλησίας μας καί ἄς προσπαθοῦμε νά τά ἔχουμε μέ ὅλους καλά. Καί τό σπουδαιότερο, ὅταν χτυπάει ἡ καμπάνα στό χωριό σας καί ἔχετε Θεία Λειτουργία, νά πηγαίνετε, γιά νά λειτουργίστε, γιά νά λιβανίζεστε ἀπό τόν παπᾶ καί νά παίρνετε ἀντίδωρο ἀπό τό χέρι του. Τήν Χάρη τοῦ Θεοῦ, πού μᾶς εἶναι ἀναγκαία στήν ζωὴ μας, τήν παίρνομε στήν Θεία Λειτουργία. Αὐτά τά λίγα εἶναι, ἀδέλφια μου, γιά νά εἴστε στοῦ Θεοῦ τήν στρατά. Προσπαθήστε νά τά κάνετε καί θά δεῖτε τί ὠραία πού θά νοιώθετε.

Σᾶς εὐχομαι τά χρόνια σας νά εἶναι πολλά, πάνω ἀπό τά ἑκατό. Νά εἴστε «κορακοζώητοι», ὅπως ἔλεγαν παλαιά. Γιατί ὁ κόρακας ζεῖ διακόσια χρόνια. Ἀλλά, ὅσα πολλά καί νά εἶναι τά χρόνια μας, καί διακόσια νά εἶναι, θά περάσουν. Γι' αὐτό ἐμεῖς οἱ χριστιανοί λέγομε τά χρόνια μας νά εἶναι ΑΙΩΝΙΑ στήν Βασιλεία τοῦ Χριστοῦ. Χρόνια, πού νά μήν τελειώνουν ποτέ, γιατί αὐτό σημαίνει τό αἰώνια.

Μαζί, λοιπόν, μέ τήν πρωτοχρονιάτικη εὐχή, χρόνια πολλά καί καλά, σᾶς εὐχομαι νά βρεθοῦμε μιὰ μέρα ὅλοι μαζί στήν Βασιλεία τοῦ Θεοῦ τήν ἐπουράνιο, στόν γλυκό Παράδεισο, ΑΜΗΝ.

Μέ πολλές εὐχές

† Ὁ Μητροπολίτης Γόρτυνος καί Μεγαλοπόλεως Ἱερεμίας

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΑΛΛΟΔΑΠΟΥΣ ΕΠΙΣΚΕΠΤΕΣ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ ΜΑΣ*

Dear visitors to our country

Greece is a very interesting country with beautiful landscapes and ancient civilization. However, the most worthy subject is ORTHODOXY, the religion of its people, which reveals the real God.

1. Our God is not simply a superior power, but Person and Love. Therefore God has communication with other Persons. GOD IS ONE in Essence and three in Persons: FATHER, SON and HOLY SPIRIT. This is called the HOLY TRINITY (ΑΓΙΑ ΤΡΙΑΣ). Father is God, Son is God and the Holy Spirit is God, but we haven't got three Gods; just ONE. This is a Mystery, the Mystery of the Holy Trinity.

We, people, have communication with God, but our communication is not the same with the one of the Three Persons of Divinity, because these Three Persons have a communication in Essence («κατ' οὐσίαν»). In God, dear brothers, orthodox theologians distinguish Essence (οὐσία) and energy (ἐνέργεια). Thus, our communication with God is not in Essence, but in energy.

2. Everything in the nature has come by God's creative energy, but man has a specific communication with God, because we are created in His own Image. This means that man has divine gifts and this makes him sovereign in the nature, while he is corporally weak

Saying that man is «*in God's Image*», we mean that he is a spiritual and immortal being, but we mainly mean that only man has the tendency towards God. Since God is Love, the God's Image of man is also love.

Man's purpose is exactly the communication with God, or better, his union with God. This is

Ἀγαπητοὶ ἐπισκέπτες τῆς χώρας μας

Ἡ Ἑλλάδα εἶναι μία σπουδαία χώρα με ὁμορφα τοπία καὶ ἀρχαῖο πολιτισμό. Ἐν τούτοις, τὸ πῶς σπουδαῖο τῆς εἶναι ἡ ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ, ἡ θρησκεία τοῦ λαοῦ τῆς, πού ἀποκαλύπτει τὸν ἀληθινὸ Θεό.

1. Ὁ Θεὸς μας δέν εἶναι ἀπλῶς μία ἀνώτερη δύναμη, ἀλλὰ Πρόσωπο καὶ Ἀγάπη. Συνεπῶς ὁ Θεὸς ἔχει κοινωνία καὶ με ἄλλα Πρόσωπα. Ὁ ΘΕΟΣ ΕΙΝΑΙ ΕΝΑΣ κατὰ τὴν Οὐσία καὶ τρεῖς κατὰ τὰ Πρόσωπα: Ο ΠΑΤΕΡΑΣ, Ο ΥΙΟΣ καὶ ΤΟ ΑΓΙΟ ΠΝΕΥΜΑ. Αὐτὴ εἶναι ἡ ΑΓΙΑ ΤΡΙΑΣ. Ὁ Πατὴρ εἶναι Θεός, ὁ Υἱὸς εἶναι Θεός καὶ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα εἶναι Θεός· δέν ἔχουμε ὁμῶς τρεῖς Θεούς, ἀλλὰ ΕΝΑ Θεό. Αὐτό εἶναι ἓνα μυστήριο, τὸ Μυστήριο τῆς Ἁγίας Τριάδος.

Ἐμεῖς, οἱ ἄνθρωποι, ἔχουμε κοινωνία με τὸν Θεό, ἀλλὰ ἡ κοινωνία μας αὐτὴ δέν εἶναι ἡ ἴδια με τὴν κοινωνία τῶν Τριῶν Προσώπων τῆς Θεότητος μεταξύ τους· διότι αὐτὰ τὰ Τρία Πρόσωπα ἔχουν κοινωνία κατὰ τὴν Οὐσία («κατ' οὐσίαν»). Στὸν Θεό, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, οἱ ὀρθόδοξοι θεολόγοι διακρίνουν Οὐσία καὶ Ἐνέργεια. Ἔτσι, ἡ κοινωνία μας με τὸν Θεό δέν εἶναι κατ' οὐσίαν, ἀλλὰ κατ' ἐνέργειαν.

2. Κάθε τί στὴν φύση ἔχει γίνεαι ἀπὸ τὴν δημιουργικὴ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ὁ ἄνθρωπος ἔχει μία ἰδιαίτερη κοινωνία με τὸν Θεό, ἐπειδὴ ἔμεῖς εἴμαστε δημιουργημένοι κατὰ τὴν Εἰκόνα Του. Αὐτό σημαίνει ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔχει θεῖα δῶρα καὶ αὐτό τὸν κάνει ἀνώτερο κατὰ τὴν φύση, ἐνῶ σωματικῶς εἶναι ἀδύνατος.

Λέγοντας ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι «κατ' Εἰκόνα Θεοῦ», ἐννοοῦμε ὅτι αὐτός εἶναι ἓνα πνευματικό καὶ ἀθάνατο ὄν· κυρίως ὁμῶς ἐννοοῦμε ὅτι μόνον ὁ ἄνθρωπος ρέπει πρὸς τὸν Θεό. Ἀφοῦ ὁ Θεός εἶναι Ἀγάπη, καὶ ὁ ἄνθρωπος, πού εἶναι Εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, εἶναι καὶ αὐτός ἀγάπη.

Ὁ σκοπὸς τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀκριβῶς ἡ κοινωνία του με τὸν Θεό, ἢ, καλύτερα, ἡ ἔνωσή

*Τὸ παρὸν κείμενο στὴν ἀγγλικὴ μόνον γλώσσα κυκλοφορεῖ καὶ ὡς ἰδιαίτερο περιοδικό γιὰ τοὺς ξένους, οἱ ὅποιοι ἐπισκέπτονται συχνὰ τὴν περιφέρειά μας, ὡς τουρίστες.

called the divinization (θέωσις). This notwithstanding, man failed in fulfilling his purpose, therefore God's Son became human, in order to achieve what man did not. God became man, in order to make man God!

3. The Son of God became human in his Mother's womb, the Virgin Mary (Θεοτόκος), where the great miracle of the two natures union – the divine and the human one – took place. For this reason the Holy womb of the Virgin Mary is named the «laboratory of the union of the two natures» («ἐργαστήριο ἐνώσεως τῶν δύο φύσεων»), the divine and the human one.

In Jesus Christ we have two natures, the divine and the human one, united in One Person. Christ is perfect God and perfect human, a man like us, but without sin. It is very important to believe correctly in the Person of Christ, that means to follow a correct Christology. The purpose of man, as we have already said, is to be united with God. We see this union in the one Person of Christ, where the perfect divine and the perfect human nature are united. Heretics, by underling only one nature of Christ, to the other's detriment, they abolish our salvation.

4. Jesus Christ came on Earth to make His Family, that is His Church (Ecclesia). Really, Church is the Family of God's children. In this Family, all persons are equal, because we all are children of the same Father: God. As we all have the same Father, God, so we all have the same Mother: Ecclesia. According to our theologians, we can not name God as our Father, if we do not have Ecclesia as our Mother.

Since God is one, his Family must be one as well, in which there is God. Yes! If we want to meet God, we must enter His Church. And if we want to achieve our destination – our divinization – we must live in His Church, because in Church is performed the Mystery of the Divine Eucharist, by the Bishops and Priests. This is THE MYSTERY of Church: the Divine Eucharist!

του μέ τον Θεό. Αὐτή ἡ ἔνωση καλεῖται θέωση. Αὐτόν τόν σκοπό ὁμως ἀπέτυχε ὁ ἄνθρωπος νά τόν ἐκπληρώσει, γι' αὐτό ὁ Υἱός τοῦ Θεοῦ ἔγινε ἄνθρωπος, γιά νά πετύχει αὐτό πού δέν πέτυχε ὁ ἄνθρωπος. Ὁ Θεός ἔγινε ἄνθρωπος γιά νά κάνει τόν ἄνθρωπο Θεό!

3. Ὁ Υἱός τοῦ Θεοῦ ἔγινε ἄνθρωπος στήν Κοιλία τῆς Μητέρας Του, τῆς Παρθένου Μαρίας, τῆς Θεοτόκου. Σ' αὐτήν ἔγινε τό μεγάλο θαῦμα τῆς ἐνώσεως τῶν δύο φύσεων, τῆς θείας καί τῆς ἀνθρώπινης φύσης. Γι' αὐτόν τόν λόγο ἡ ἅγια Κοιλία τῆς Παρθένου Μαρίας ὀνομάζεται «τό ἐργαστήριο ἐνώσεως τῶν δύο φύσεων», τῆς θείας καί τῆς ἀνθρώπινης φύσης.

Στόν Ἰησοῦ Χριστό ἔχουμε δύο φύσεις, τήν θεία καί τήν ἀνθρώπινη φύση, ἐνωμένες σέ Ἕνα Πρόσωπο. Ὁ Χριστός εἶναι τέλειος Θεός καί τέλειος ἄνθρωπος. Ἕνας ἄνθρωπος σάν κι ἐμᾶς, ἀλλά χωρίς ἁμαρτία. Εἶναι πολύ σημαντικό τό νά πιστεύουμε σωστά στό Πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ, δηλαδή νά ἔχουμε μία σωστή Χριστολογία. Ὁ σκοπός τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως εἶπαμε, εἶναι νά ἐνωθεῖ μέ τόν Θεό. Τήν ἔνωση αὐτή τήν βλέπουμε ἐμεῖς στό ἕνα Πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ, ὅπου εἶναι ἐνωμένες ἡ τέλεια θεία καί ἡ τέλεια ἀνθρώπινη φύση. Οἱ αἰρετικοί, μέ τό νά τονίζουν μόνο τήν μία φύση τοῦ Χριστοῦ σέ βάρος τῆς ἄλλης, καταργοῦν τήν σωτηρία μας.

4. Ὁ Ἰησοῦς Χριστός ἦλθε στήν γῆ γιά νά κάνει τήν οἰκογένειά Του, δηλαδή γιά νά κάνει τήν Ἐκκλησία Του. Πραγματικά, ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἡ οἰκογένεια τῶν παιδιῶν τοῦ Θεοῦ. Σέ αὐτήν τήν οἰκογένεια ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἴσοι, γιατί ὅλοι μας εἴμαστε παιδιά τοῦ ἴδιου Πατέρα: Τοῦ Θεοῦ. Ὅπως ὅλοι ἐμεῖς ἔχουμε τόν ἴδιο Πατέρα, τόν Θεό, ἔτσι ὅλοι μας ἔχουμε τήν ἴδια Μητέρα: Τήν Ἐκκλησία. Κατά τούς θεολόγους μας, δέν μποροῦμε νά λέμε τόν Θεό Πατέρα, ἐάν δέν ἔχουμε τήν Ἐκκλησία Μητέρα.

Ἀφοῦ ὁ Θεός εἶναι ἕνας καί ἡ Οἰκογένειά Του ἐπίσης, στήν ὁποία εἶναι ὁ Θεός, πρέπει νά εἶναι μία. Μάλιστα! Ἄν θέλουμε νά βροῦμε τόν Θεό, πρέπει νά μποῦμε στήν Ἐκκλησία Του. Καί ἐάν ἐπιθυμοῦμε νά πετύχουμε τόν προορισμό μας – τήν «θέωσή» μας – πρέπει νά ζοῦμε στήν Ἐκκλησία Του, γιατί στήν Ἐκκλησία Του τελεῖται τό Μυστήριο τῆς Θείας Εὐχαριστίας ἀπό τούς Ἐπισκόπους καί τούς Ἱερεῖς. Αὐτό

But, if we want to enter the Church and to participate in this Mystery, we must first receive Baptism and Chrismation. Therefore, Baptism and Chrismation are called the Introductory Sacraments of the Church, since they introduce us to God's family, the Church.

The Divine Eucharist is the Supper of God's children. It constitutes their divine food. We eat Christ's body and we drink his blood! Jesus Christ, during the Last Supper, took bread and blessed it, and brake it, and gave to the disciples, and said: «*Take, eat, this is My Body*». After that, he took the cup, and gave thanks, and gave to them, saying: «*Drink it, all of you; for this is My Blood of the New Testament*» (Matt. 26,26-28). What He said to His disciples, He says it to us too. Therefore, all of us who, having received Baptism and Chrismation, belong to Church, we participate in the Divine Eucharist, because Jesus Christ told us: «*Truly, truly, I say to you, unless you eat the flesh of the Son of man and drink his blood, you have no life in you*» (John 6,53); in order to have life, real life, eternal life, we participate in the Sacrament of the Divine Eucharist.

5. As in Virgin Mary's womb the divine and human nature was united in Christ, so in the «womb» of Church, is our nature united with God through the Sacrament of Divine Eucharist. For, through this Sacrament, it is true that we receive the Body and Blood of Christ, which means His human nature, but this nature is united with the divine one in His divine Person. Well, with our Communion with God, through our participation in the Divine Eucharist, we achieve the aim which the Son of God was incarnated for in the womb of the Virgin Mary: divinization. Therefore, theologians do not only refer to Theotocos Mary, but also to Theotocos Ecclesia (Church). We repeat: What occurred in the womb of Jesus Christ's Mother, happens in the womb of Church through the Divine Eucharist's

είναι ΤΟ ΜΥΣΤΗΡΙΟ τῆς Ἐκκλησίας: Ἡ Θεία Εὐχαριστία!

Ἄλλά, ἂν θέλουμε νά μπούμε στήν Ἐκκλησία καί νά λάβουμε μέρος σέ αὐτό τό Μυστήριο, πρέπει πρῶτα νά λάβουμε τό Βάπτισμα καί τό Χρῖσμα. Γι' αὐτό τό Βάπτισμα καί τό Χρῖσμα τά ὀνομάζουμε «τά Εἰσαγωγικά Μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας», ἀφοῦ αὐτά μᾶς εἰσάγουν στήν Οἰκογένεια τοῦ Θεοῦ, τήν Ἐκκλησία.

Ἡ Θεία Εὐχαριστία εἶναι τό Δεῖπνο τῶν παιδιῶν τοῦ Θεοῦ. Αὐτή εἶναι ἡ θεία τους τροφή. Τρώμε τό Σῶμα τοῦ Χριστοῦ καί πίνουμε τό Αἷμα Του! Ὁ Ἰησοῦς Χριστός, στό τελευταῖο Δεῖπνο, ἔλαβε τό ψωμί, τό εὐλόγησε, τό ἔκοψε καί τό ἔδωσε στούς μαθητές Του καί εἶπε: «*Λάβετε φάγετε, τοῦτό ἐστι τό σῶμά μου*». Καί μετά ἀπό αὐτό ἔλαβε τό ποτήριο, εὐχαρίστησε, τό ἔδωσε σ' αὐτούς καί εἶπε: «*Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες, τοῦτό ἐστι τό αἷμά μου, τό τῆς Καινῆς Διαθήκης*» (Ματθ. 26,26-28). Ὅτι εἶπε ὁ Χριστός στούς μαθητές Του, τό λέει ἐπίσης καί σ' ἐμᾶς. Λοιπόν: Ὅλοι ὅσοι εἴμαστε βαπτισμένοι καί χρισμένοι καί ἀνήκουμε στήν Ἐκκλησία, μετέχουμε στήν Θεία Εὐχαριστία, γιατί ὁ Ἰησοῦς Χριστός μᾶς εἶπε: «*Ἀλήθεια, ἀλήθεια σᾶς λέγω, ἂν δέν φάτε τό σῶμα μου καί δέν πιείτε τό αἷμα μου, δέν θά ἔχετε ζωή μέσα σας*» (Ἰωάν. 6,53)· γιά νά ἔχουμε ζωή, πραγματική ζωή, αἰώνια ζωή, μετέχουμε στό Μυστήριο τῆς Θείας Εὐχαριστίας.

5. Ὅπως στήν Κοιλία τῆς Παρθένου Μαρίας ἡ θεία καί ἡ ἀνθρώπινη φύση ἐνώθηκε στόν Χριστό, ἔτσι στήν «κοιλία» τῆς Ἐκκλησίας, ἡ φύση μας ἐνώνεται μέ τόν Θεό μέ τό Μυστήριο τῆς Θείας Εὐχαριστίας. Γιατί, μέ τό Μυστήριο αὐτό, εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἐμεῖς παίρνουμε Σῶμα καί Αἷμα Χριστοῦ, δηλαδή παίρνουμε τήν ἀνθρώπινη φύση Του, ἀλλά αὐτή ἡ φύση εἶναι ἐνωμένη μέ τήν θεία φύση στό θεῖο πρόσωπό Του. Λοιπόν, μέ τήν Κοινωνία μας μέ τόν Θεό, διά τῆς συμμετοχῆς μας στήν Θεία Εὐχαριστία, ἐμεῖς πετυχαίνουμε τόν σκοπό, γιά τόν ὁποῖο ὁ Υἱός τοῦ Θεοῦ σαρκώθηκε στήν κοιλία τῆς Παρθένου Μαρίας: Τήν Θέωση. Γι' αὐτό οἱ θεολόγοι δέν ὀμιλοῦν μόνο γιά Θεοτόκο Μαρία, ἀλλά καί γιά Θεοτόκο Ἐκκλησία ἐπίσης. Ἐπαναλαμβάνουμε: Ὅτι συνέβη στήν κοιλία τῆς Μητέρας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, συμβαίνει ἐπίσης καί στήν κοι-

Sacrament as well.

6. We have said that with the Divine Eucharist, we have the union with God; but theologians and the teachers of the Church say that it is impossible for God to get united with anything impure. Therefore, we must first purify our soul of the sin, in order to get our union with God through Divine Eucharist.

In greek, we call this effort of soul purification «askisi» (ΑΣΚΗΣΗ), that is exercise. If we want to learn a foreign language or an art, we must exercise it. If we want to have a strong body, we must do exercise. The same happens when we want to clear our soul of sin: we must do «askisi».

This exercise must not be done without the instructions of the Fathers of our Church, who know the correct way to clean the soul of sin. This art is an entire science, known by the Saints of our Church, who applied it in their lives. The Lives of the Saints of the Orthodox Church is written in a book, called the SYNAXARION. This is the Encyclopedia of the Church!

7. I wish you, my dear, to find God. This is happiness for man, because we are created for God. Like the fish, that has been created in order to live in the water, we have also been created for God. The fish writhes out of the water, even when it is on a golden beach or in a soft bed. In the same way, man writhes when he lives far from God, even when he swims in richness. This writhing is called anxiety (anhos).

I can tell you three things about knowledge of God:

a) To pray in God and to Virgin Mary. Pray to Virgin Mary, even when you follow a foreign dogma, because Virgin Mary is the Mother of all people and She helps everybody.

λία τῆς Ἐκκλησίας διὰ τῆς Θείας Εὐχαριστίας.

6. Εἶπαμε ὅτι μέ τήν Θεία Εὐχαριστία ἔχουμε ἔνωση μέ τόν Θεό· ἀλλά οἱ θεολόγοι καί διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας λέγουν ὅτι εἶναι ἀδύνατον γιά τόν Θεό νά ἐνωθεῖ μέ ἀκάθαρτο. Γι' αὐτό πρέπει πρῶτα νά καθαρίσουμε τήν ψυχή μας ἀπό τήν ἁμαρτία, γιά νά ἐνωθοῦμε μέ τόν Θεό διὰ τῆς Θείας Εὐχαριστίας.

Στήν ἑλληνική γλώσσα, αὐτήν τήν προσπάθεια τοῦ καθαροῦ τῆς ψυχῆς τήν ὀνομάζουμε «ΑΣΚΗΣΗ», δηλαδή ἐξάσκηση. Ἄν ἐπιθυμοῦμε νά μάθουμε μία ξένη γλώσσα ἢ μία τέχνη, πρέπει νά ἐξασκηθοῦμε σ' αὐτήν. Ἄν ἐπιθυμοῦμε νά ἀποκτήσουμε ἕνα γερό σῶμα, πρέπει νά ἐξασκηθοῦμε. Τό ἴδιο συμβαίνει, ὅταν θέλουμε νά καθαρίσουμε τήν ψυχή μας ἀπό τήν ἁμαρτία: Πρέπει νά κάνουμε «ἀσκηση».

Αὕτη ἡ ἀσκηση δέν πρέπει νά γίνεται χωρίς τήν καθοδήγηση τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας μας, πού γνωρίζουν τόν σωστό τρόπο τοῦ καθαροῦ τῆς ψυχῆς ἀπό τήν ἁμαρτία. Αὕτη ἡ τέχνη εἶναι μία ὀλόκληρη ἐπιστήμη, πού εἶναι γνωστή ἀπό τοὺς Ἁγίους τῆς Ἐκκλησίας μας, οἱ ὁποῖοι τήν ἐφάρμοσαν στήν ζωή τους. Οἱ βίοι τῶν Ἁγίων τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας εἶναι γραμμένοι σέ ἕνα βιβλίο πού καλεῖται ΣΥΝΑΞΑΡΙΟΝ. Αὕτη εἶναι ἡ Ἐγκυκλοπαίδεια τῆς Ἐκκλησίας!

7. Σοῦ εὐχομαι, ἀγαπητέ μου, νά βρεῖς τόν Θεό. Αὐτό εἶναι ἡ εὐτυχία τοῦ ἀνθρώπου, γιατί δημιουργηθήκαμε γιά τόν Θεό. Ὅπως τό ψάρι δημιουργήθηκε γιά νά ζεῖ στό νερό, ἔτσι ἐμεῖς δημιουργηθήκαμε γιά τόν Θεό. Τό ψάρι σπαρταράει ἔξω ἀπό τό νερό, ἀκόμη καί ὅταν εἶναι σέ μία χρυσαφένια ἀμμουδιά ἢ σέ ἕνα μαλακό κρεβάτι. Ἔτσι καί ὁ ἄνθρωπος σπαρταράει, ὅταν ζεῖ μακριά ἀπό τόν Θεό, ἀκόμη καί ὅταν κολυμπάει στά πλούτη. Αὐτό τό σπαρτάρισμα τό καλοῦμε «ἄγχος».

Θέλω νά σοῦ πῶ τρία πράγματα γιά νά γνωρίσεις τόν Θεό:

α) Νά προσεύχεσαι στόν Θεό καί στήν Παρθένο Μαρία. Προσευχῆσου στήν Παρθένο Μαρία, ἀκόμη κι ἂν ἀνήκεις σέ ἕνα ξένο δόγμα, γιατί ἡ Παρθένος Μαρία εἶναι Μητέρα ὄλων τῶν ἀνθρώπων καί τοὺς βοηθαίει ὅλους.

b) Study the Bible, the Old and the New Testament. The Bible presents to us the work of God that He has made for our salvation. It reveals to us His Will and It shows us the way and the method to achieve our salvation.

The New Testament includes the teachings of Jesus Christ. Jesus Christ, as a God, preached a divine and complete teaching, which being applied, we achieve our great predestination – that is divinization – and we create a perfect human society with love. Truly, the whole teaching of Jesus Christ is summarized in love, in loving each other («ἀγαπάτε ἀλλήλους»).

c) Love everybody and the whole Creation in general: animals, trees and everything in the Nature. The Saints feel happiness for the sea, the stars, the flowers, the mountains and for everything in the nature, and when they see all these, they glorify God.

Let's have love for all and forgive everybody, even our enemies, because so said Jesus Christ: «*Love your enemies and pray for those who persecute you*» (Matth. 5,44).

β) Νά μελετᾶς τήν ἙΑγία Γραφή, τήν Παλαιά καί τήν Καινή Διαθήκη. Ἡ ἙΑγία Γραφή μᾶς παρουσιάζει τό ἔργο τοῦ Θεοῦ ποῦ ἔκανε γιά τήν σωτηρία μας. Μᾶς ἀποκαλύπτει τό θέλημά Του καί μᾶς δείχνει τόν τρόπο καί τήν μέθοδο νά πετύχουμε τήν σωτηρία μας.

Ἡ Καινή Διαθήκη περιλαμβάνει τήν διδασκαλία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ὡς Θεός, κήρυξε μία θεία καί τέλεια διδασκαλία, μέ τήν ὁποία, ἂν ἐφαρμόσουμε, θά πετύχουμε τόν προορισμό μας – δηλαδή τήν θέωσή μας – καί θά φτιάξουμε μία τέλεια κοινωνία μέ ἀγάπη. Πραγματικά, ὅλη ἡ διδασκαλία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ συνοψίζεται στήν ἀγάπη, στήν ἀγάπη τοῦ ἑνός πρός τόν ἄλλον («ἀγαπάτε ἀλλήλους»).

γ) Ἀγάπα τόν κάθε ἕνα καί ὅλη τήν δημιουργία γενικά: Τά ζῶα, τά δέντρα καί κάθε τί στήν φύση. Οἱ ἅγιοι χαίρονται γιά τήν θάλασσα, τά ἀστέρια, τά λουλούδια, τά βουνά καί κάθε τί στήν φύση καί, ὅταν αὐτοί βλέπουν ὅλα αὐτά, δοξάζουν τόν Θεό.

Ἄς ἔχουμε ἀγάπη γιά ὅλους καί ἄς συγχωροῦμε ὅλους, ἀκόμη καί τούς ἐχθρούς μας, γιατί ἔτσι εἶπε ὁ Ἰησοῦς Χριστός: «*Νά ἀγαπάτε τούς ἐχθρούς καί νά προσεύχεσθε γιά ἐκείνους ποῦ σᾶς καταδιώκουν*» (Ματθ. 5,44).

Η ΖΩΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΚΟΥ ΙΣΡΑΗΛ

(Ὡς βοηθήματα γιά τίς ἐδῶ μελέτες χρησιμοποιοῦ διάφορα συγγράμματα Πανεπιστημιακῶν Διδασκάλων, στά ὁποῖα καί παραπέμπω, ἀλλά κυρίως, γιά τήν διαίρεση καί τό περιεχόμενο τῆς ὕλης τῶν μελετωμένων θεμάτων, χρησιμοποιοῦ ὡς πηγή τό περισσότερο ἀπό σπουδαῖο καί μοναδικό στό εἶδος του βιβλίο τοῦ Roland de Vaux, *Ancient Israel, Its Life and Institutions* (1961). Τό βιβλίο αὐτό ἔχουμε στήν ἀγγλική του μετάφραση ἀπό τόν John McHugh μέ τόν παραπάνω τίτλο, γιατί ἡ πρώτη ἔκδοση τοῦ ἔργου ἔγινε τό ἔτος 1958 στήν Γαλική μέ τόν τίτλο: *Les Institutions de l' Ancien Testament*. Ὁμολογοῦ ὅτι στήν σειρά τῶν θεμάτων αὐτῶν παραθέτω κυρίως τό ἔργο αὐτό. Γιά τόν ἐνδιαφερόμενο εἰδικῶς περί τῆς ζωῆς καί τῶν θεσμῶν τοῦ ἀρχαίου Ἰσραήλ συνιστοῦμε ὡς ἀναγκαῖα τήν ἀπόκτηση τοῦ ἔργου αὐτοῦ.)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΜΑΘΗΜΑ**Ο ΝΟΜΑΔΙΣΜΟΣ ΩΣ ΤΡΟΠΟΣ ΖΩΗΣ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΙΣΡΑΗΛ**

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Β. Βέλλα, *Ἑβραϊκή Ἀρχαιολογία*³, Ἐκδόσεις Ἀποστολικῆς Διακονίας, Ἀθήναι 1966, σελ. 92 ἔξ. F. Wüstenfeld, *Genealogische Tabellen der Arabischen Stämme und Familien*, Göttingen, 1852. W. Robertson Smith, *Kinship and Marriage in Early Arabia*, London, 1885, 3rd edition, 1903. (Th. Noldeke, *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*, XL, 1886, 148-187.) I. Goldziher, 'Das Arabische Stämmewesen und der Islam', *Muhammedanische Studien*, I, Halle, 1889, 40-100. A. Jaussen, *Coutumes Arabes au pays de Moab*, Paris, 1908, re-ed. 1948. A. Jaussen, 'Coutumes des Fuqara', εἰς A. Jaussen and R. Savignac, *Mission Archéologique en Arabie*, III, Paris, 1920. A. Musil, *The Manners and Customs of the Rwala Beduins*, New York, 1928. T. Ashkenazi, *Tribus semi-nomades de la Palestine du Nord*, Paris, 1938. H. Charles, *Tribus moutonnières du Moyen-Euphrate*, Damascus, 1939. H. Charles, *La sédentarisation entre Euphrate et Balik*, Beyrouth, 1942. M. von Oppenheim, *Die Beduinen*, Leipzig-Wiesbaden, 1939, 22-36 καί E. Braunlich, 'Beiträge zur Gesellschaftsordnung der arabischen Beduinenstämme', *Islamica*, VI, 1934, 68-111. 182-229. R. Montagne, *La civilisation du désert*, Paris, 1947. B. Couroyer, 'Histoire d' une tribu semi-nomade de Palestine', *Revue Biblique*, LVIII, 1951, 75-91. J. Sonnen, *Die Beduinen am See Genesareth*, Cologne, 1952. J. R. Kupper, *Les nomades en Mésopotamie au temps des rois de Mari*, Paris, 1957. F. Gabrieli κ.ἄ., *L' antica società beduina*, Roma, 1959. H. Charles, 'Nomadisme', *Dictionnaire de la Bible, Supplément*, VI, 1959, 541-550. J. Henninger, 'Die Familie bei den heutigen Beduinen Arabiens und seiner Randgebiete', *Internationales Archiv für Ethnologie*, XLII, 1943, 1-188. J. Pedersen, *Israel, its life and Culture*, I-II, London, re-ed. 1946, 46-60. I. Mendelsohn, 'The Family in the Ancient Near East', *Biblical Archaeologist*, XI, 1948, 24-40. R. Patai, *Sex and Family in the Bible and the Middle East*, Garden City, New York, 1959. Γιά τήν ἐξέλιξη τῶν οἰκογενειακῶν ἐθίμων (τῶν νομάδων): A. Causse, 'La crise de la solidarité de famille et de clan dans l' Ancien Israël', *Reveu d' Histoire et de Philosophie Religieuses*, X, 1930, 24-60. A. Causse, *Du groupe ethnique à la communauté religieuse*, Strasbourg, 1937, ch. II: 'L' évolution politique et culturelle et la déstintégration des anciens groupes'.

*Τά κείμενα αὐτά τῶν Βιβλικῶν Μελετῶν ἀποτελοῦν μαθήματα στοῦς φοιτητές τῆς Θεολογίας, στοῦς ὁποίους καί διανέμονται ἰδιαίτερος.

1. Βασικά στοιχεία

Ἀρχικά οἱ Ἰσραηλιῖτες, ὅπως καί οἱ πρόγονοί τους πρὶν ἀπὸ αὐτοῦ, ζοῦσαν σάν νομάδες καί ἡμινομάδες. Ἀκόμη καί ὅταν οἱ Ἰσραηλιῖτες ἦρθαν στήν Χαναάν γιά νά ἐγκατασταθοῦν σάν ἔθνος, διετήρησαν καί τότε τόν τρόπο τῆς νομαδικῆς ζωῆς. Θέλοντας λοιπόν νά σπουδάσουμε τούς θεσμούς τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, πρέπει πρῶτα νά γνωρίσουμε τήν νομαδική ζωή τοῦ Ἰσραήλ, ἔτσι ὅπως φαίνεται στήν Παλαιά Διαθήκη κατὰ τά πρῶτα βήματα τῆς ζωῆς του.

Πραγματικά ἀπό τήν Παλαιά Διαθήκη ἔχουμε πολλές ἀρχαῖες παραδόσεις σχετικές μέ τήν πρώτη ζωή τῶν Ἰσραηλιτῶν, μᾶς εἶναι δέ πολὺτιμες οἱ παραδόσεις αὐτές. Εἶναι ἀνάγκη ὁμως νά ποῦμε ὅτι χρειάζεται πολλή προσοχή στήν χρήση τῶν πληροφοριῶν αὐτῶν, γιατί αὐτές ἐγράφησαν ἀπὸ μετέπειτα ἐκδότες τῶν σχετικῶν βιβλίων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καί δέν γνωρίζουμε κατὰ πόσο αὐτές εἶναι πιστές καί ἀκριβεῖς. Γι' αὐτό πρέπει νά καταφύγουμε ἐπίσης καί σέ ἄλλα κείμενα, ὡς πηγές γιά τήν μελέτη μας. Τά κείμενα αὐτά εἶναι τά ὁμιλοῦντα γιά τήν ζωή τῶν Ἀράβων, γιατί πραγματικά ἡ νομαδική ζωή τῶν Ἀράβων μᾶς βοηθεῖ νά κατανοήσουμε καλύτερα τήν πρώτη ζωή τοῦ Ἰσραήλ. Λαμβάνουμε ὁμως ὑπ' ὄψιν καί τόν ἰδιάζοντα χαρακτήρα τοῦ Ἰσραήλ ὡς λαοῦ, τόν ὁποῖον ἐξεδήλωνε καί στήν νομαδική του ζωή. Παρά δηλαδή τίς ὁμοιότητες τῆς νομαδικῆς ζωῆς τῶν Ἀράβων καί τοῦ Ἰσραήλ, ὁμως ὑπάρχουν καί οὐσιαστικές διαφορές μεταξύ αὐτῶν.

Εἶναι γεγονός ὅτι καί σ' αὐτή τήν μικρή σχετικά περιοχὴ τῆς Μέσης Ἀνατολῆς ὑπῆρξαν πάντοτε διαφορετικοί τύποι νομάδων· ὅτι δέ ἰσχύει γιά τήν μία νομαδική φυλὴ δέν ἰσχύει ἀναγκαστικά καί γιά τήν ἄλλη. Στήν συνέχεια θά ἀναφέρουμε διαφόρους τύπους νομαδικῆς ζωῆς.

(α) Ὁ πραγματικός νομάς ἢ ὁ Βεδουΐνος (Βεδουΐνος σημαίνει «ἄνθρωπος τῆς ἐρήμου») εἶναι τροφεύς τῆς καμήλας. Ζεῖ ἢ διασχίζει περιοχές πού εἶναι αὐστηρά ἐρημικές, πράγμα πού σημαίνει ὅτι στίς περιοχές αὐτές ἡ ἐτήσια βροχόπτωση εἶναι λιγότερη ἀπὸ 4 Ἴντσες. Ὁ Βεδουΐνος λοιπόν διασχίζει μέ τά κοπάδια του τεράστιες ἀποστάσεις ψάχνοντας γιά βροχὴ καί δέν ἔχει σχεδόν καμμία ἐπαφὴ μέ τούς ἐγκατεστημένους λαούς.

(β) Ἀκόμη ἔχουμε καί τόν τύπο νομάδος πού τρέφει πρόβατα καί κατσίκες· ἡ ἐργασία του αὐτὴ δέν τοῦ εἶναι τόσο σκληρή. Χρειάζεται βέβαια τό ποιμνιό του νά ἔχει νερό νά πίνει καί γι' αὐτό δέν μπορεῖ νά ἐπιζήσει σέ ἄγρια βοσκοτόπια, πού ἀντίθετα εἶναι ἐπαρκῆ γιά καμήλες. Αὐτός ὁ τύπος τοῦ Βεδουΐνου ζεῖ κυρίως σέ ἡμι-ἐρημικές περιοχές – ὅπου ἡ βροχόπτωση εἶναι ἀπὸ 4-10 Ἴντσες ἐτησίως – καί οἱ ἀποστάσεις πού διανύει ταξιδεύοντας ἀπὸ τόν ἕνα βοσκοτόπο στόν ἄλλο εἶναι σίγουρα μικρότερες. Συμβαίνει ὁ Βεδουΐνος νά τρέφει τό ποιμνιό του σέ μιά μεγάλη ἐκταση γῆς, ἀλλά τότε αὐτός πρέπει νά ἀκολουθεῖ τέτοια πορεία, πού οἱ ὑδροτοποὶ δέν θά πρέπει νά ἔχουν μεγάλη ἀπόσταση μεταξύ τους. Ὁ Βεδουΐνος αὐτός ἔχει ἀκόμη μεγαλύτερη ἐπαφὴ μέ περιοχές, ὅπου ζοῦν μόνιμα ἐγκατεστημένοι πληθυσμοί, γιατί οἱ βοσκοτοποὶ του βρίσκονται μεταξύ τῶν συνόρων τῶν περιοχῶν αὐτῶν.

(γ) Ὁ βοσκός πού τρέφει κτήνη καί κοπάδια παύει πιά νά εἶναι πραγματικός νομάς· γιατί ἐγκαθίσταται σέ ἕνα τόπο καί ἀρχίζει νά καλλιεργεῖ τήν γῆ καί νά κτίζει σπίτια. Ὅμως συμβαίνει νομάδες αὐτοῦ τοῦ τύπου νά συνεχίζουν νά ζοῦν κατὰ τόν χειμῶνα ἢ τήν ἀνοιξὴ σέ σκηνές μέ τά ποιμνιά τους. Ἀνάλογα μέ τό πόσο αὐτός ὁ τύπος βοσκοῦ εἶναι δεμένος μέ τήν γῆ θεωρεῖται εἴτε ἡμι-νομάς εἴτε ἡμι-ἐγκατεστημένος.

Στούς παραπάνω τύπους ποιμένων ὑπάρχουν καί ἄλλοι ἐνδιάμεσοι ἀνάμεικτοι τύποι. Μία φυλὴ, γιά παράδειγμα, πού τρέφει καμήλες μπορεῖ νά ἔχει ἐπίσης καί κοπάδια ἀπὸ πρόβατα ἢ ἀκόμη νά ἔχει καί γῆ πού νά καλλιεργεῖται ἀπὸ δουλοπάροικους.

Οὔτε οἱ Ἰσραηλιῖτες οὔτε οἱ πρόγονοί τους ὑπῆρξαν ποτέ πραγματικοὶ Βεδουΐνοι, τροφεῖς δηλαδή καμήλων. Οἱ πατέρες τους ἔτρεφαν πρόβατα καί αἴγες καί ὅταν τούς συναντοῦμε κατὰ πρῶτον στήν ἱστορία, οἱ Πατριάρχες ἔχουν γίνει ἕνας μόνιμα ἐγκατεστημένος λαός. Αὐτά σχετικὰ μέ τούς Βεδουΐνους, πού μελετοῦν οἱ Ἐθνολόγοι.

Ἄλλά αὐτοὶ οἱ Ἐθνολόγοι ἐπιστήμονες ἔχουν σπουδάσει καὶ φυλές πού ἐκτρέφουν πρόβατα καὶ πού ἔχουν ἀρχίσει νά ἐγκαθίστανται κάπου. Αὐτές οἱ φυλές παρουσιάζουν τόν ἴδιο κοινωνικό τύπο μέ αὐτόν πού εἶχαν οἱ πρῶτες ομάδες τῶν Ἰσραηλιτῶν καὶ ἡ σύγκριση αὐτῶν τῶν δύο, τῶν ἐν λόγω φυλῶν καὶ τῶν πρῶτων Ἰσραηλιτικῶν ομάδων, εἶναι καλύτερη. Ὑπάρχει ὁμως καὶ διαφορά. Οἱ σημερινοὶ ἐκτροφεῖς προβάτων, ἡμι-νομάδες ἢ ἡμι-ἐγκατεστημένοι, ἦταν κάποτε πρῶτα ἐκτροφεῖς καμήλων. Ἐπειτα ὁμως δέν περιφέρονταν πιά μακριά γιὰ νά ἀναζητήσουν βοσκοτόπια καὶ ἔγιναν σιγά-σιγά ἐγκατεστημένος λαός, ἀλλά τοὺς παρέμεινε ἡ ἀνάμνηση κάποιων ἠθῶν τῆς ἐλεύθερης ζωῆς στήν ἀνοικτή ἔρημο. Οἱ Ἰσραηλίτες ὁμως δέν ἔχουν τέτοιες ἱστορικές ἀναμνήσεις, γιατί οὔτε αὐτοὶ οὔτε οἱ πρόγονοὶ τους γνώρισαν ποτέ τὴν ζωή τῆς ἐκτροφῆς καμήλων. Ἐξάλλου, στὰ χρόνια τους δέν ὑπῆρχε κανένας πραγματικός πολιτισμὸς τῆς ἐρήμου, πού νά ἔθετε κώδικες συμπεριφορᾶς· κατὰ τὴν ἄποψή τους ἡ ἔρημος ἦταν τό καταφύγιο τῶν παρανόμων, τό λημέρι τῶν ληστῶν, ἡ κατοικία τῶν δαιμόνων καὶ τῶν ἀγρίων θηρίων. Ἀλλά περὶ αὐτοῦ θά γίνει λόγος ὅταν θά μιλήσουμε περὶ τοῦ «νομαδικοῦ ιδεώδους» τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης.

Τό γεγονός πάντως εἶναι ὅτι οἱ Ἰσραηλίτες καὶ οἱ πρόγονοὶ τους ἔζησαν γιὰ κάποιο διάστημα στήν ἔρημο ὡς νομάδες καὶ ἡμι-νομάδες καὶ, ὅπως τό καταλαβαίνουμε, μία τέτοια ζωή ἀπαιτεῖ καὶ ἓνα διαφορετικὸ τρόπο ὀργάνωσης τῆς κοινωνίας καὶ θεσπίζει ἓνα κώδικα συμπεριφορᾶς ἐντελῶς ἰδιόρρυθμο. Συμπεραίνουμε λοιπὸν ὅτι δικαιολογούμεστε νά χρησιμοποιοῦμε ὡς μέσο σύγκρισης τοὺς Ἀραβες σέ ὅ,τι ἀφορᾶ τὴν ὀργάνωση καὶ τὴν ἐθιμοτυπία ἐκείνων τῶν πρῶτων Ἰσραηλιτῶν.

Στὴν ἔρημο ἡ κοινωνικὴ ομάδα πρέπει νά εἶναι ἀρκετὰ συμπαγῆς γιὰ νά εἶναι εὐκίνητη, καὶ γιὰ νά εἶναι πάλι πολὺ ἰσχυρὴ στό νά διασφαλίζει τόν ἑαυτό της· αὐτὴ ἡ ομάδα εἶναι ἡ φυλή. Στὴν ἔρημο ἓνα ἄτομο πού ἀποχωρίζεται ἀπὸ τὴν φυλή του πρέπει νά γνωρίζει ὅτι γίνεται δεκτὸ ἀπὸ τίς γύρω φυλές ἢ ἀπὸ αὐτές ἀπὸ τίς ὁποῖες περνᾷ, ὥστε νά μπορεῖ νά ἐνσωματωθεῖ σ' αὐτές. Ὁ καθένας μπορεῖ νά ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ αὐτὴ τὴν βοήθεια καὶ ὅταν κάπου τὴν ζητᾷ, πρέπει νά τοῦ τὴν δίνουν· αὐτὴ εἶναι ἡ βάση τοῦ νόμου τῆς φιλοξενίας καὶ τοῦ ἀσύλου. Τέλος, στὴν ἔρημο δέν ὑπάρχει καμμιά πολιτικὴ δύναμη καὶ κανένα δικαστικὸ σῶμα μέ ἐξουσία ἐπὶ τῶν φυλῶν. Συνεπῶς ἡ ἴδια ἡ φυλή θεωρεῖται ὑπεύθυνη γιὰ κάποιο ἔγκλημα πού ἔγινε καὶ αὐτὴ θά ἐπιβάλλει σ' αὐτόν πού τό διέπραξε τὴν τιμωρία κατὰ τὸν νόμο τοῦ αἵματος καὶ τῆς ἐκδίκησης. Αὐτὰ τὰ τρία κοινωνιολογικὰ στοιχεῖα, πού εἶναι τὰ πιὸ χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα τοῦ νομαδισμοῦ, θά πρέπει νά τὰ ἐξετάσουμε κάπως ἰδιαίτερα.

2. Φυλετικὴ Ὄργάνωση

(α) Ἡ σύνθεση μιᾶς φυλῆς

Μία φυλή εἶναι μία αὐτόνομη ομάδα ἀπὸ οἰκογένειες πού πιστεύουν ὅτι κατάγονται ἀπὸ κοινὸ πρόγονο. Κάθε φυλή καλεῖται ἀπὸ τό ὄνομα ἢ τό ἐπώνυμο τοῦ προγόνου της καὶ μερικὲς φορές προλογίζεται μέ τὴν ἔκφραση «υἱοὶ τοῦ». Τὰ ἀραβικὰ παραδείγματα εἶναι πολυάριθμα. Στὴν Βίβλο οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ἀμαλήκ, τοῦ Ἐδώμ καὶ τοῦ Μωάβ καλοῦνται πάλι Ἀμαλήκ, Ἐδώμ καὶ Μωάβ χωρὶς τὴν προσθήκη «υἱοὶ τοῦ». Ἀλλά συναντοῦμε καὶ τίς ἐκφράσεις «Ἰσραήλ» καὶ «υἱοὶ τοῦ Ἰσραήλ», ὅπως ἐπίσης «Ἰούδας» καὶ «υἱοὶ τοῦ Ἰούδα» κ.λπ. Οἱ ἀπόγονοι ὁμως τοῦ Ἀμμών δέν καλοῦνται Ἀμμών, ἀλλὰ πάντα «υἱοὶ τοῦ Ἀμμών», ἐκτός ἀπὸ δύο περιπτώσεις, μιᾶς μάλιστα πού εἶναι ἀμφιβόλου προελεύσεως ὡς πρὸς τό κείμενό της. Ἀντὶ τῆς ἐκφράσεως «υἱοὶ» συναντοῦμε τὴν ἔκφραση «οἶκος» μέ τὴν ἔννοια τῆς οἰκογενείας ἢ τῶν ἀπογόνων: «ὁ οἶκος τοῦ Ἰσραήλ», γιὰ παράδειγμα, καὶ ἰδιαίτερα «ὁ οἶκος τοῦ Ἰωσήφ». Ἀσσυριακὰ κείμενα ἀκολουθοῦν τὴν ἴδια χρῆση ὅταν ἀναφέρονται σέ ἀραμαϊκὲς ομάδες, πού ζοῦσαν σέ παρόμοιες συνθῆκες μέ τίς συνθῆκες τῶν πρῶτων Ἰσραηλιτῶν, γιὰ παράδειγμα: bit (οἶκος τοῦ) Yakin καὶ mar (υἱοὶ τοῦ) Yakin ἢ bit Adini καὶ mar Adini· οἱ ὄροι αὐτοὶ χρησιμο-

ποιούνται ακόμη και για τους Ἰσραηλίτες και πολύ μετά την ἐγκατάστασή τους· bit Humri και mar Humri.

Αὐτό πού ἐνώνει ὅλους τούς ἀνθρώπους μιᾶς φυλῆς εἶναι ἡ συγγένεια αἵματος, πραγματική ἢ ὑποτιθέμενη συγγένεια. Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι μιᾶς φυλῆς θεωροῦν τούς ἑαυτούς τους «ἀδελφούς» μέ τήν εὐρύτερη ἔννοια τῆς λέξεως. Ὁ Ἀβιμέλεχ λέγει σέ ὅλη τήν συγγένεια τῆς μητέρας του: «*Θυμηθεῖτε ὅτι ἐγώ εἶμαι σάρκα σας και αἷμα σας*» (Κριτ. 9,2). Ὅλα τά μέλη τῆς συγγένειας τοῦ Δαβίδ εἶναι γι' αὐτόν «ἀδελφοί» του (Α΄ Βασ. 20,29) και προχωρεῖ ακόμη περισσότερο και λέγει σέ ὅλους τούς πρεσβυτέρους τοῦ Ἰούδα: «*Εἴστε ἀδελφοί μου, εἴστε ὀστᾶ μου και σάρκα μου*» (Β΄ Βασ. 19,13). Κάθε φυλή ἔχει ἐπίσης τίς παραδόσεις τῆς γύρω ἀπό τόν πρόγονο ἀπό τόν ὁποῖο διατείνεται ὅτι κατάγεται. Αὐτές οἱ παραδόσεις δέν εἶναι πάντοτε ἱστορικά ἀληθινές, ἀλλά, ὁποιαδήποτε και ἄν εἶναι ἡ ἀξία τους, τό σημαντικό εἶναι ὅτι ὁ νομάς πιστεῦει ὅτι εἶναι ἀπό τό ἴδιο αἷμα, ὅπως και οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι τῆς φυλῆς του και ὅτι ἡ σχέση μεταξύ τῶν φυλῶν ἐξηγεῖται πάντοτε μέ ὄρους συγγένειας. Κατά τήν ἀποψη τῶν νομάδων, ὅλη ἡ κοινωνική ὀργάνωση τῆς ἐρήμου συνοψίζεται σέ μία γενεαλογία.

Αὐτή ἦταν ἡ ἰδέα γιά τήν ὁποία στίς πρῶτες μέρες τοῦ Ἰσλάμ συντέθηκαν οἱ γενεαλογίες, πού καταγράφηκαν ἀπό τόν Wüstenfeld. Κάθε φυλή κατάγεται ἀπό ἕνα πρόγονο και δύο συμμαχικές φυλές κατάγονται ἀπό δύο προγόνους, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ἀδελφοί μέ τήν στενή ἔννοια. Αὐτές οἱ γενεαλογίες, παρ' ὅλο ὅτι εἶναι πιθανόν ἀκριβεῖς γιά μία μικρή ὁμάδα, ὁμως καταλήγουν ἀναπόφευκτα νά γίνουν αὐθαίρετες στήν προσπάθειά τους νά ἐπεκταθοῦν τοπικά και χρονικά. Στήν Μέση περιοχή τοῦ Εὐφράτου ὑπάρχει μία ὁμάδα μικρῶν φυλῶν, πού ἀσχολεῖται μέ τήν κτηνοτροφία τῶν προβάτων και πού καλεῖται Ἀγέδατ, δηλαδή «συνομοσπονδίες», ὀνομασία πού σημαίνει ἀκριβῶς τόν τρόπο μέ τόν ὁποῖο δημιουργήθηκε ἡ ὁμάδα· αὐτή ὁμως ἡ πολιτική και ὀικονομική ἔνωση ἔχει ἀπό τότε ἐκφρασθεῖ σέ μορφή ἑνός γενεαλογικοῦ καταλόγου και αὐτή ἡ διαδικασία μᾶς ὀδηγεῖ στήν ἐφεύρεση ἐπωνύμων προγόνων. Γιά παράδειγμα: Γνωρίζουμε γιά μία φυλή πού καλεῖται Khoza'a, δηλαδή «χωρισμένη», ἐπειδή χωρίστηκε ἀπό τούς Azd στά χρόνια τῆς μεγάλης διασποράς τῶν Ἰεμενιτῶν· ἀλλά οἱ γενεαλόγοι ἔχουν καθορίσει ὅτι τό ὀνομα σημαίνει ἕνα πρόγονο, τόν ὁποῖον αὐτοί καλοῦν Khoza'a. Τό ἴδιο ἔχουμε νά ποῦμε γιά τούς Kholoj, δηλαδή, «τούς μεταφερθέντες», οἱ ὁποῖοι ὀνομάζονται ἔτσι ἐπειδή ὁ Omar I τούς μετέφερε ἀπό τήν Ἀδβαν στήν Al-Harith. Κατά τούς γενεαλόγους ὁμως Kholoj εἶναι ἕνα ἐπώνυμο τοῦ Qais, τοῦ υἱοῦ τοῦ Al-Harith.

Πρακτικά, ἐκτός ἀπό τήν κοινή καταγωγή και ἄλλοι παράγοντες μπορεῖ νά βοηθήσουν στήν σύσταση μιᾶς φυλῆς. Τό ἀπλό γεγονός τῆς συμβίωσης στήν ἴδια περιοχή ὀδηγεῖ τίς ὁμάδες τῶν ὀικογενειῶν νά ἐνωθοῦν μεταξύ τους. Ἀδύναμα στοιχεῖα ἀφομοιώνονται ἀπό ἰσχυρότερους γείτονες και διάφορες πάλι ἀδύναμες ὁμάδες ἐνώνονται, ὥστε νά σχηματίσουν ἕνα ἱκανό σῶμα γιά νά ἀντικρούσει τόν ἐχθρό. Και μεμονωμένα ἄτομα μποροῦν ἐπίσης νά ἐνσωματωθοῦν σέ μία φυλή εἴτε μέ υἰοθεσία ἀπό κάποια ὀικογένεια τῆς φυλῆς (ὅπως συχνά συνέβαινε μέ τούς ἀπελευθερωμένους σκλάβους) εἴτε μέ τήν ἀποδοχή τους ἀπό τόν σείχη ἢ ἀπό τούς πρεσβυτέρους τῆς φυλῆς.

Ἀλλά και στήν περίπτωση αὐτή διατηρεῖται ἡ ἀρχή πού εἴπαμε παραπάνω, γιατί οἱ νεοαφιχθέντες αὐτοί ἐνώνονται μέ τήν φυλή «κατά τό ὀνομα και τό αἷμα»· αὐτό σημαίνει ὅτι τά μεμονωμένα αὐτά ἄτομα ἀναγνωρίζουν τόν πρόγονο τῆς φυλῆς ὡς δικό τους πρόγονο ἐπίσης και ὅτι θέλουν νά κάνουν γάμους μέ ἀνθρώπους τῆς φυλῆς και νά δημιουργήσουν ὀικογένειες μέσα σ' αὐτήν. Οἱ Ἀραβες λέγουν γι' αὐτόν ὅτι ἔχει «γενεαλογηθεῖ» στήν φυλή (ρίζα: nasaba). Στήν περίπτωση μιᾶς ὀλόκληρης συγγένειας ἡ μίξη ἀπαιτεῖ περισσότερο χρόνο, ἀλλά τό ἀποτέλεσμα εἶναι τό ἴδιο και τά μέλη τῆς συγγένειας αὐτῆς θεωροῦνται τελικά ὡς ἔχοντα τό ἴδιο αἷμα. Τό κείμενο τοῦ Al-Bakri τό λέγει καθαρά: «Και ἡ συγγένεια τοῦ Nahd, υἱοῦ τοῦ Zaid, σχετίστηκε μέ τούς Bené al-Harith, ἔγινε ὀμοσπονδη μέ αὐτούς και ἐνώθηκε ἐντελῶς μέ αὐτούς· και ἡ συγγένεια τοῦ Jarm, υἱοῦ τοῦ Rabbân, ἐνώθηκε μέ τήν συγγένεια τοῦ Bené Zubaïd και ἔζησαν μαζί· και ὀλόκληρη ἡ φυλή μέ τούς ὀμοσπόνδους τῆς ἐνώθηκε κάτω ἀπό τόν ἴδιο πρόγονο (nusibat)».

Καί στίς φυλές τοῦ Ἰσραήλ συνέβαινε τό ἴδιο· καί αὐτές ἀπορροφοῦσαν ομάδες διαφόρου προελεύσεως. Ἔτσι, ἡ φυλή τοῦ Ἰούδα ὑποδέχθηκε τελικά στά σπλάγγνα της τά κατάλοιπα τῆς φυλῆς τοῦ Συμεών καί ἀκόμη ἐνσωμάτωσε καί ξένες ομάδες, ὅπως τούς Χαλεβίτες καί τούς Ἱεραμεηλίτες. Ἡ Βίβλος δίνει μία καθαρή εἰκόνα ὡς πρὸς τούς Χαλεβίτες. Αὐτοὶ ἀρχικά ἦταν ἔξω ἀπὸ τὴν Ἰσραηλιτικὴ συνομοσπονδία, γιατί ὁ Χάλεβ ἦταν υἱὸς τοῦ Ἱεφοννή τοῦ Κενεζίτου (Ἀριθμ. 32,12. Ἰησ. Ν. 14,6.14· σύγκρ. μέ Γεν. 15,19. 36,11), ἀλλὰ αὐτοὶ εἶχαν ἐπαφές μέ τό Ἰσραήλ ἀπὸ τόν καιρό τῆς διαμονῆς τους στήν Κάδης, ὅπου ὁ Χάλεβ ἔγινε ἀντιπρόσωπος τῆς φυλῆς τοῦ Ἰούδα γιά τὴν ἐξερεύνηση τῆς Χαναάν (Ἀριθμ. 13,6). Ἡ ἐνσωμάτωσή τους σ' αὐτὴ τὴν φυλὴ καταγράφεται στό Ἰησ. Ν. 15,13· βλ. καί Ἰησ. Ν. 14,6-15, καί στό τέλος ὁ Χάλεβ ἐνώνεται γενεαλογικά μέ τόν Ἰούδα. Ὁ υἱὸς τοῦ Ἱεφοννή γίνεται ὁ υἱὸς τοῦ Ἐσρών (Α΄ Παραλ. 2,9.18.24) καί ἀδελφός τοῦ Ἱεραμεήλ (Α΄ Παραλ. 2,42), μία ἄλλη ξένη ομάδα (Α΄ Βασ. 27,10) ἐπίσης, πού προσκολλήθηκε καί αὐτὴ στήν φυλὴ τοῦ Ἰούδα (Α΄ Βασ. 2,9). Δέν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι κατὰ τόν πρῶτο καιρό ἰδιαίτερα ἐλάμβαναν συχνά χώρα παρόμοιες προσμίξεις. Θά μπορούσαμε νά ποῦμε ὅτι καί αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ ἔννοια τῶν «Δώδεκα Φυλῶν» περιέχει κάποια στοιχεῖα αὐτοῦ τοῦ τρόπου διακανονισμοῦ. Συμβαίνει, ὁ ἀριθμὸς καί ἡ τάξη τῶν φυλῶν, ἀκόμη δέ καί τά ὀνόματά τους μερικὲς φορές νά διαφέρουν ἀπὸ κείμενο σέ κείμενο καί αὐτὸ ἀποδεικνύει ὅτι τό σύστημα τό ὁποῖο τελικά ἐπεκράτησε δέν ἦταν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τό ἴδιο.

(β) Ἡ ἔνωση, ἡ κατανομή καί ἡ ἐξαφάνιση τῶν φυλῶν

Οἱ δώδεκα φυλές τοῦ Ἰσραήλ ἦταν μία ὁμοσπονδία καί παράλληλα τέτοια παραδείγματα ἔχουμε καί μετὰξὺ τῶν Ἀραβικῶν φυλῶν. Μερικὲς φορές ἔχουμε μᾶλλον ἓνα σύνδεσμο μικρῶν φυλῶν, πού ἐνώνονται γιά νά ἀποτελέσουν ἓνα κοινὸ μέτωπο κατὰ τῶν ἰσχυρῶν γειτόνων, ὅπως ἡ ὁμοσπονδία τῶν Ἀγέδât στήν Μέση περιοχὴ τοῦ Εὐφράτου, πού μνημονεύσαμε. Σέ ἄλλες ἐποχές, ὅταν τά μέλη μιᾶς φυλῆς εἶναι ὑπεράριθμα, μπορεῖ ἡ φυλὴ αὐτὴ νά ἀναγκασθεῖ νά κατανεμηθεῖ σέ ἐπὶ μέρους ομάδες. Αὐτές οἱ νέες ομάδες, πού προέρχονται ἀπὸ μία κοινὴ καταγωγὴ, γίνονται αὐτόνομες, ἂν καί ποικίλλει ὁ βαθμὸς τῆς ἀνεξαρτησίας τους. Παρ' ὅλα αὐτὰ ὅμως οἱ ἀνεξάρτητες αὐτές φυλές διατηροῦν τό αἶσθημα τῆς οἰκογενειακῆς ἀλληλεγγύης καί ὅταν πρόκειται γιά κάποιο κοινὸ σκοπὸ, μετανάστευση ἢ πόλεμο, τότε αὐτές ἢ μερικὲς ἀπὸ αὐτές τίς ομάδες ἐνώνονται πάλι κάτω ἀπὸ ἓνα κοινὸ ἀρχηγό. Τέτοια δείγματα κοινωνίας μποροῦν νά μελετηθοῦν καί σήμερα ἀπὸ δύο μεγάλες καί ἀντίπαλες ὁμοσπονδίες τῆς ἐρήμου τῆς Συρίας, τῆς Ἀνεζέη καί τῆς Shammar. Κατὰ τόν καιρὸ τῆς περιπλανήσεώς του στήν ἐρημο καί τοῦ ἀγῶνος του γιά τὴν κατάκτηση τῆς Χαναάν ὁ Ἰσραήλ ζοῦσε σέ παρόμοιες καταστάσεις, καταστάσεις πού παρέμειναν καί μετὰ τὴν ἐγκατάστασή τους, στήν περίοδο τῶν Κριτῶν. Τό σύστημα τῶν δώδεκα φυλῶν τοῦ Ἰσραήλ ἔχει συγκριθεῖ μέ τίς ἀμφικτιονίες, πού ἔνωσαν ἓνα ἀριθμὸ ἐλληνικῶν πόλεων γύρω ἀπὸ ἓνα ἱερό. Ἡ σύγκριση, ἂν καί ἐνδιαφέρουσα, δέν θά πρέπει νά τονισθεῖ πολὺ, γιατί, ἀντίθετα ἀπὸ τίς ἀμφικτιονίες, οἱ Δώδεκα Φυλές δέν ἐκυβερνοῦντο ἀπὸ ἓνα σταθερὸ σῶμα καί στό σύστημά τους αὐτές δέν ὑπέκειντο στά ἴδια μέτρα τοῦ ἀποτελεσματικοῦ πολιτικοῦ ἐλέγχου. Ἡ σπουδαιότητα τῆς ἰσραηλιτικῆς ὁμοσπονδίας ἦταν πρωτίστως θρησκευτικὴ· δέν ἦταν μόνο τό αἶσθημα τῆς συγγένειας πού ἔνωσε τούς Ἰσραηλίτες, ἀλλὰ ἐπίσης καί ἡ κοινὴ πίστη στὸν Γιαχβέ, τόν Ὅποῖον συνεφώνησαν νά ἀκολουθοῦν (Ἰησ. Ν. 24) καί τό ἱερό τῆς Κιβωτοῦ, ὅπου συνεκεντρῶνοντο κατὰ τίς μεγάλες ἐορτές.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ, ὅταν μία νομαδικὴ ομάδα γίνεται μεγάλη, ὥστε τά μέλη της νά μὴ μποροῦν νά ζήσουν μαζί στά ἴδια βοσκοτόπια, κατ' ἀνάγκη χωρίζεται σέ δύο μικρότερες ομάδες, οἱ ὁποῖες ζοῦν ἐντελῶς ἀνεξάρτητα ἢ μία ἀπὸ τὴν ἄλλη. Αὐτὸς ἦταν ὁ λόγος πού χωρίστηκαν ὁ Ἀβραάμ καί ὁ Λῶτ (Γεν. 13,5-13). Οἱ δεσμοὶ ὅμως συγγένειας παραμένουν καί μετὰ τὸν χωρισμὸ δυνατοὶ καί ὅταν ὁ Λῶτ αἰχμαλωτίστηκε ἀπὸ τούς τέσσερις νικηφόρους βασιλεῖς, ὁ Ἀβραάμ ἔσπευσε πρὸς βοήθειά του (Γεν. 14,12-16).

Ὁ ἀριθμὸς μιᾶς φυλῆς μπορεῖ τελικά νά μειωθεῖ ἀντὶ νά αὐξηθεῖ καί τελικά νά ἐξαφανι-

σθεῖ ἡ φυλή αὐτή. Ἔτσι ἡ φυλή τοῦ Ρουβὴν μειώθηκε (Γεν. 49,3-4 καὶ Δευτ. 33,6) καὶ ἡ πολιτική φυλή τοῦ Λευὶ ἐξαφανίστηκε (Γεν. 34,25-30. 49,5-7), γιὰ νὰ ἀντικατασταθεῖ ἀπὸ τὴν ἱερατική φυλή «τὴν διασπαρείσαν σέ ὅλο τό Ἰσραήλ» (Γεν. 49,7). Ἡ φυλή τοῦ Συμεὼν ἐξαφανίζεται καὶ αὐτὴ καὶ σέ κάποια παλαιὰ ἐποχὴ τὰ κατάλοιπά της ἀπορροφήθηκαν ἀπὸ τὴν φυλή τοῦ Ἰούδα (Ἰησ. Ν. 19,1-9. Κριτ. 1, 3έξ.)· δὲν ἀναφέρεται πλέον στίς εὐλογίες τοῦ Μωυσῆ (Δευτ. 33), οἱ ὁποῖες ἐγράφησαν πιθανόν ἐνωρίτερα τῆς βασιλείας τοῦ Δαυῖδ.

(γ) Ἡ ὀργάνωση καὶ διακυβέρνηση μιᾶς φυλῆς

Μία φυλή, ἂν καὶ σχηματίζει μία ἀπλῆ μονάδα, ὅμως ἔχει μία ἐσωτερικὴ ὀργάνωση, ἡ ὁποία βασίζεται ἐπίσης σέ δεσμούς αἵματος. Μεταξὺ τῶν Ἀράβων νομάδων τὰ ὄρια καὶ τὰ ὀνόματα αὐτῶν τῶν ὑποδιαιρέσεων διακυμαίνονται. Ἡ βασικὴ μονάδα εἶναι φυσικὰ ἡ «οἰκογένεια» ('ahel), λέξη πού ἔχει ἐδῶ ἀρκετὰ εὐρεῖα ἔννοια. Διάφορες συγγενεῖς οἰκογένειες δημιουργοῦν μία «συγγένεια» («σὸῖ»), ἓνα τμῆμα τῆς φυλῆς, καλούμενο τοπικὰ εἴτε hamûleh εἴτε 'ashireh. Ἡ φυλή ἢ ἴδια καλεῖται μία qabileh, ἀλλὰ παλαιότερα ἐκαλεῖτο μία batn ἢ μία hayy, δύο λέξεις πού ἐκφράζουν τὴν ἐνότητα τοῦ αἵματος στὴν ὁποία στηρίζεται ἡ φυλή. Οἱ Ἰσραηλίτες εἶχαν μία ὁμοία ὀργάνωση. Τό **בֵּית אָב** («μπέθ ἄβ»), δηλαδή ὁ «οἶκος τοῦ πατρός», ἦταν ἡ οἰκογένεια ἢ ὁποία ἀπετελεῖτο ὄχι μόνο ἀπὸ τὸν πατέρα, τὴν γυναῖκα του ἢ τίς γυναῖκες του καὶ τὰ ἀνύπανδρα παιδιὰ του, ἀλλὰ ἐπίσης καὶ ἀπὸ τοὺς παντρεμένους υἱοὺς μὲ τίς γυναῖκες τους καὶ τὰ παιδιὰ τους καὶ τοὺς δούλους τους. Διάφορες οἰκογένειες ἀποτελοῦσαν μία «συγγένεια», τὴν **מִשְׁפָּחָה** («μισπαχά»). Ὁ ὄρος αὐτός ἐσήμαινε ὅτι οἱ οἰκογένειες αὐτές ζοῦσαν στὸν ἴδιο τόπο καὶ τὰ μέλη του συναντῶντο πάντα γιὰ τίς κοινές θρησκευτικὲς ἐορτές καὶ τὰ θυσιαστικά δεῖπνα (Α΄ Βασ. 20,6.29). Ἰδιαιτέρα, ἡ συγγένεια (τό σὸῖ) ἔπαιρνε τὴν εὐθύνη γιὰ τὴν ἐκδίκηση τοῦ αἵματος. Κάθε συγγένεια διοικεῖτο ἀπὸ τοὺς ἀρχηγούς τῶν οἰκογενειῶν της, τοὺς **שָׂרֵי מִשְׁפָּחָה** («ζεκενίμ») ἢ τοὺς «πρεσβυτέρους» καὶ σέ καιρὸ πολέμου ἐνώνοντο κατὰ χιλιάδες καὶ τοὺς διοικοῦσε ἓνας ἀρχηγός, ὁ **רֹאשׁ** («σάρ»). Στὸ Κριτ. 8,14 οἱ «ἀρχηγοί» τῆς Σοκκῶθ διακρίνονται ἀπὸ τοὺς «πρεσβυτέρους». Στὸ Γεν. 36,40-43 ὑπάρχει ἓνας κατάλογος ἀρχηγῶν τῶν συγγενειῶν τῆς Ἐδῶμ, πού δημιούργησε τὸ εἰδικὸ ὄνομα **הַיָּזְרָאֵל** («ἀλλούφ»), πού ἐτυμολογικὰ συνδέεται ἴσως μὲ τὸ **הֶלֶף** («ἐλέφ», «μία χιλιάς»). Μία ὁμάδα συγγενειῶν ἢ πατριῶν, τῶν **מִשְׁפָּחֹת** («μισπαχώθ»), σχηματίζουν μία φυλή, τὴν **שֵׁבֶט** («σεμπέτ») ἢ **מַטֵּה** («ματτέ»), δύο λέξεις μὲ τὴν ἴδια ἔννοια, πού δηλοῦν ἐπίσης τὸ βασιλικὸ προσωπικὸ καὶ τὸ βασιλικὸ σκῆπτρο. Ἡ φυλὴ λοιπόν περιελάμβανε ὅλους ἐκείνους πού εἶχαν τὸν ἴδιο ἀρχηγό.

Ἡ ἱεραρχία τῶν τριῶν ὄρων, **בֵּית אָב** («μπέθ ἄβ»), **מִשְׁפָּחָה** («μισπαχά») καὶ **שֵׁבֶט** («σεμπέτ»), ἐκφράζεται καθαρὰ στὴν περικοπὴ Ἰησ. Ν. 7,14-18, ἀλλὰ μερικὲς φορές ἓνας ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ὄρους χρησιμοποιεῖται γιὰ τὸν ἄλλο, ὅπως εἰς Ἀριθμ. 4,18 καὶ Κριτ. 20,12 (κατὰ τὸ Ἑβραϊκὸ κείμενο). Ὁμοίως, Μαχειρ καὶ Γαλαάδ, πού εἶναι πατριές τοῦ Ἐφραΐμ, μνημονεύονται στὸ Ἄσμα τῆς Δεβόρρας ὡς ἰσότιμες μὲ τίς ἄλλες φυλές (Κριτ. 5,14-17).

Μεταξὺ τῶν Ἀράβων μία φυλή κυβερνᾶται ἀπὸ ἓνα σείχη, ὁ ὁποῖος δρᾷ μαζί μὲ τοὺς ἀρχηγούς τῶν οἰκογενειῶν τῆς φυλῆς. Ἡ ἀρχὴ τοῦ σείχη δὲν περιέρχεται πάντοτε στὸν πρεσβύτερο υἱό του, γιὰτί οἱ Ἀραβες δίνουν μεγάλη σημασία στὴν προσωπικότητα καὶ τὸν χαρακτήρα· θέλουν δηλαδή τὸν σείχη τους συνετό, ἰσχυρό, εὐγενῆ καὶ πλούσιο καὶ ἂν δὲν εἶναι τοιοῦτος ὁ πρεσβύτερος υἱός δὲν τοῦ παρέχουν τοιαύτη ἐξουσία.

Στοὺς Ἰσραηλίτες εἶναι δύσκολο νὰ ποῦμε ποιός ἀνταποκρίνεται στὸν σείχη, ἢ ποιός εἶναι ὁ τίτλος πού αὐτός ἔφερε. Πιθανῶς ὁ τίτλος του ἦταν **נָשִׂיא** («νασί»). Αὐτὸ ἦταν τὸ ὄνομα τὸ διδόμενο στοὺς ἀρχηγούς τῶν Δώδεκα Φυλῶν κατὰ τὸν περίοδο τῆς ἐρήμου (Ἀριθμ. 7,2), μὲ τὴν περισσότερη λεπτομέρεια ὅτι αὐτοὶ ἦταν «ἀρχοντες τῶν φυλῶν κατὰ πατριᾶς αὐτῶν, χιλίαρχοι Ἰσραήλ» (Ἀριθμ. 1,16). Ἡ ἴδια λέξη δηλώνει καὶ τοὺς ἀρχηγούς τοῦ Ἰσμαήλ (Γεν. 17,20. 25,16)· καὶ οἱ Ἰσμαηλίτες εἶχαν δώδεκα **נָשִׂיא** («νασί»), ὅσες καὶ οἱ φυλές τους (ὁ παραλληλισμὸς μὲ τὸ Ἰσραήλ εἶναι φανερός). Ἡ ἴδια λέξη χρησιμοποιεῖται καὶ γιὰ τοὺς Μαδιανῖτες ἀρχηγούς εἰς Ἀριθμ. 25,18 καὶ Ἰησ. Ν. 13,21. Κάποιος ἐδῶ θὰ μποροῦσε νὰ φέρει ἀντίρρηση

καί νά πεί ὅτι αὐτά τά κείμενα ἀνήκουν στήν Ἱερατική παράδοση, πού θεωρεῖται γενικά ὅτι εἶναι πιό πρόσφατη ἀπό τίς ἄλλες παραδόσεις καί ὅτι ἡ ἴδια λέξη ἀπαντᾶται συχνά καί στόν Ἱεζεκιήλ· εὐρίσκεται ὁμως ἡ λέξη αὐτή καί σέ κείμενα πού χωρίς ἀμφιβολία εἶναι ἀρχαῖα (Γεν. 34,2. Ἔξ. 22,27). Ἐχει ὑποθεθεῖ ὅτι ἡ λέξη **נַשִׁי** («νασί») δηλώνει τόν ἀντιπρόσωπο μιᾶς φυλῆς γιά τήν ἰσραηλιτική ἀμφικτιονία, ἀλλά αὐτό προσδίδει σ' αὐτόν μία θρησκευτική ἔννοια, πού δέν φαίνεται στίς παραγράφους πού ἀναφέρονται σ' αὐτόν. Ἀπό τήν ἄλλη πλευρά πάλι, ἂν ὑπῆρχε μία τέτοια ὀργάνωση καί ὁ Ἰσραήλ διοικεῖτο ἀπό κάποιο εἶδος συμβουλίου, οἱ φυλές θά ἐκπροσωποῦντο πράγματι ἀπό τούς ἀρχηγούς τους. Θά πρέπει πάντως νά ἔχουμε ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ λέξη δέν ἐφαρμόζεται ἀποκλειστικά γιά τόν ἀρχηγό μιᾶς φυλῆς, ἀλλά ἐχρησιμοποιεῖτο ἐπίσης καί γιά τούς ἀρχηγούς μικροτέρων τομέων. Οἱ Ἀραβες χρησιμοποιοῦν τήν λέξη «σεΐχης» μέ τήν ἴδια ἐλευθερία.

(δ) Φυλετική ἐπικράτεια τῆς γῆς. Πόλεμος καί ἐπιδρομές

Κάθε φυλή ἔχει μία περιοχὴ γῆς, πού ἀναγνωρίζεται ὡς δική της· στήν φυλή ἢ καλλιεργησιμη γῆ εἶναι γενικά ἰδιόκτητη καί οἱ βοσκότοποι εἶναι κοινόχρηστοι. Τά ὄρια καθορίζονται δύσκολα καί ὁμάδες πού ἀνήκουν σέ διαφορετικές φυλές ζοῦν μερικές φορές σέ γόνιμες περιοχές ἢ μία δίπλα στήν ἄλλη, ἂν οἱ φυλές τους ἔχουν φιλικές σχέσεις μεταξύ τους. Ἡ φυλή ὁμως πού ἔχει τό πρῶτο δικαίωμα κατοχῆς τῆς γῆς μπορεῖ νά θέσει ὄρους καί νά ἀπαιτήσῃ κάποια πληρωμή γιά τά δικαιώματα τῆς βοσκῆς.

Ἡ ἔλλειψη ἀκριβοῦς νομοθεσίας γιά τήν βοσκή κατέληγε εὐκόλα σέ ἔξαρση διαφωνιῶν καί ἰδιαίτερα ὅταν ἐπρόκειτο γιά τήν χρήση πηγαδιῶν καί στερνῶν. Ὁ καθένας στήν ἔρημο πρέπει νά γνωρίζει ὅτι ὁ τάδε ἢ ὁ τάδε ὑδρότοπος ἀνήκει στήν τάδε ὁμάδα, ἀλλά ἀπό καιρό σέ καιρό ὁ τίτλος κατοχῆς ἑνός ὑδρότοπου μποροῦσε νά ἀποτελέσει αἰτία διαμάχης καί ἐρίδων μεταξύ τῶν βοσκῶν. Ἔτσι συνέβη καί μέ τούς ποιμένες τοῦ Ἀβραάμ καί τούς ποιμένες τοῦ Λώτ (Γεν. 13,7). Οἱ δοῦλοι τοῦ Ἀβιμέλεχ κατέλαβαν ἕνα πηγάδι, τό ὁποῖο ἀνήκε στόν Ἀβραάμ (Γεν. 21,25). Ὁ Ἰσαάκ πάλι ἀγωνιζόταν νά διατηρήσῃ τά δικαιώματά του στά πηγάδια πού ἔσκαψαν οἱ δοῦλοι του μεταξύ τῶν Γεράρων καί τῆς Βηρσαβεέ (Ὁ «Φρέαρ τοῦ ὄρκου») (Γεν. 26,19-22).

Ἄν οἱ διαμάχες γύρω ἀπό τίς διαδρομές τῆς μετανάστευσης, γύρω ἀπό τούς βοσκότοπους καί τούς ὑδρότοπους δέν κατέληγαν σέ φιλική λύση, ὅπως τό βλέπουμε σέ βιβλικά παραδείγματα, τότε αὐτές ὀδηγοῦσαν σέ πόλεμο. Τήν ἀπόφαση γιά πόλεμο τήν παίρνει ὁ σεΐχης καί ὄλοι οἱ ἄνδρες πρέπει νά τόν ἀκολουθήσουν. Σάν νόμος ἐπικρατοῦσε τά λάφυρα νά μοιράζονται μεταξύ τῶν ἀνδρῶν πού ἔλαβαν μέρος στήν μάχη, ὁ ἀρχηγός ὁμως εἶχε μία μεγαλύτερη μερίδα· ἡ μερίδα αὐτή ἀρχικά καθορίστηκε στό ἕνα τέταρτο τοῦ συνόλου τῶν λαφύρων, ἀργότερα ὁμως ἀφέθηκε στήν θέληση τοῦ ἀρχηγοῦ. Στό Ἰσραήλ, στά χρόνια τοῦ Δαβίδ, τά λάφυρα διαμοιράζονταν ἕξ ἴσου μεταξύ τῶν ἀγωνισθέντων καί ἐκείνων πού ἦταν στά μετόπισθεν, ἐφυλάσσετο δέ ἕνα μερίδιο γιά τόν ἀρχηγό (Α' Βασ. 30,20-25). Κατά τήν περικοπή Ἀριθμ. 31,25-30 αὐτός ὁ θεσμός ἀνάγεται στήν περίοδο τῆς ἐρήμου καί ἡ μερίδα τοῦ ἀρχηγοῦ ἐθεωρεῖτο τότε ὡς ἀφιέρωμα γιά τόν Γιαχβέ καί τούς Λευῖτες.

Κάθε ἀραβική φυλή εἶχε τόν δικό της πολεμικό ἀλαλαγμό καί τό δικό της λάβαρο. Ἀκόμη ἢ φυλή ἔφερε στήν μάχη ἕνα διακοσμημένο φορεῖο, τό ὁποῖο ὀνόμαζαν *utfa*, ἢ, πιό πρόσφατα, *merkab* ἢ *abu-Dhur*. Σήμερα τό φορεῖο αὐτό εἶναι κενό, ἀλλά ἐκεῖνο τόν καιρό πάνω στό φορεῖο, τό ὁποῖο ἐφέρετο στήν μάχη, ἦταν μία ὠραία κοπέλλα, πού εἶχε σάν σκοπό νά ἐνθαρρύνει τούς ἄνδρες. Τό Ἰσραήλ εἶχε ἐπίσης τήν δική του πολεμική κραυγή, τήν **נַשִׁי** («*τερου'ά*») (Ἀριθμ. 10,5.9. 31,6. Ἰησ. Ν. 6,5.20. Κριτ. 7,20-21. Α' Βασ. 17,20.52· βλ. καί Ἀμ. 1,14. 2,2. Σοφ. 1,14.16 κ.ἄ.). Αὐτή ἡ πολεμική κραυγή ἀποτελοῦσε τμήμα τοῦ τελετουργικοῦ τῆς Κιβωτοῦ τῆς Διαθήκης (Α' Βασ. 4,5. Β' Βασ. 6,15), πού ἦταν τό παλλάδιο τοῦ Ἰσραήλ· ἡ παρουσία της στήν μάχη (Α' Βασ. 4,3-11. Β' Βασ. 11,11) μᾶς ὑπενθυμίζει τό ἱερό διακοσμημένο φορεῖο τῶν Ἀράβων, πού ἔφεραν καί αὐτοί στήν μάχη. Ἴσως ἐπίσης οἱ φυλές νά ἀποτελοῦσαν ὁμά-

δες και κατά την στρατοπέδευσή τους ή κατά την πορεία τους να έφεραν λάβαρα έπονομαζόμενα **piš** («*ώθ*» Ἰαριθμ. 2,2).

Όταν διάφορες φυλές ένώνονταν μαζί για να σχηματίσουν μία όμοσπονδία, υίοθετοῦσαν ένα κοινό λάβαρο, σάν την σημαία του Μωάμεθ, πού ὕψωσε στην Μέκκα και στην Μεδίνα. Έδω πάλι μπορεί να έχουμε ένα παραλληλισμό με την Κιβωτό της Διαθήκης και τό όνομα **ῥῖ** **ῥῖ** («*Γιαχβέ - νισσί*», δηλαδή «*Ο Γιαχβέ είναι ή σημαία μου*»), πού δόθηκε στό θυσιαστήριο, τό όποιο έστησε ό Μωυσής μετά την νίκη του κατά των Ἀμαληκιτών (Ἐξ. 17,15).

Ἡ έπιδρομή είναι διαφορετική από τόν πόλεμο, γιατί ό σκοπός της δέν είναι ό φόνος τών ανθρώπων, αλλά ή άρπαγή λαφύρων. Ἡ έπιδρομή έθεωρείτο τότε ως ένα είδος «*βασιλικού άθλήματος της έρήμου*» και γινόταν με την χρήση δρομαίων καμηλών και καθαρόαιμων άλόγων και είχε τούς δικούς της κανονισμούς. Στόν άρχαιο Ἰσραήλ δέν ἦταν γνωστή ή έπιδρομή. Θα μπορούσαμε όμως να χαρακτηρίσουμε ως τοιαύτη την εισβολή τών Μαδιανιτών και τών Ἀμαληκιτών και τών «*υιών της Ἀνατολής*» στις ήμέρες τών Κριτών· αυτοί οί εισβολείς επέβαιναν σε καμήλες (Κριτ. 6,3-6). Σάν έπιδρομή, σε μικρότερη όμως κλίμακα, μπορούμε να χαρακτηρίσουμε και τίς άποστολές του Δαβίδ στην Νέγεβ κατά την παραμονή του στους Φιλισταίους (Α΄ Βασ. 27,8-11).

3. Ὁ νόμος τῆς φιλοξενίας και τοῦ ασύλου

Ἡ φιλοξενία είναι μία αναγκαιότητα της ζωής της έρήμου, αλλά μεταξύ τών νομάδων αυτή ή αναγκαιότητα γίνεται μία άρετή και μάλιστα ὕψιστης σημασίας άρετή. Ὁ ξένος θεωρεῖται ιερός και ανάγεται μάλιστα ή φιλοξενία του στόν σεΐχη. Ἡ φιλοξενία του διαρκεί τρεις ήμέρες, αλλά και μετά τό τριήμερο αυτό έχει για ένα δεδομένο χρόνο την προστασία της περιοχῆς πού τόν φιλοξένησε. Αὐτός ό χρόνος ποικίλλει από φυλή σε φυλή, αλλά γενικά καθορίζεται από αυτό τό λόγο: «*μέχρι τό άλάτι πού έχει φάει ό ξένος να έχει αποβληθεῖ από τό στομάχι του*!» Για μεγάλες φυλές, όπως ή Ruwalla της Συρίας, αυτή ή προστασία του ξένου είναι για τρεις ήμέρες περισσότερο και σε άκτίνα 100 μιλίων.

Στην Παλαιά Διαθήκη βλέπουμε επίσης δυνατό τό αίσθημα της φιλοξενίας. Ὁ Ἀβραάμ προσφέρει μία πλούσια φιλοξενία στους τρεις «*άνδρες*» της Μамβρη (Γεν. 18,1-8) και ό Λάβαν έπιθυμεί πολύ να φιλοξενήσει τόν ὕπηρέτη του Ἀβραάμ (Γεν. 24,28-32). Δύο ιστορίες μᾶς δείχνουν την ὕπερβολή του αίσθήματος της φιλοξενίας, πού μπορεί να φθάσει αυτό. Είναι πρῶτον ή ιστορία τών άγγέλων πού παρέμειναν στην οικία του Λώτ στά Σόδομα (Γεν. 19,1-8) και ή ιστορία του έγκλήματος στην Γαβαά (Κριτ. 19,16-24). Και οί δύο, και ό Λώτ και ό γέρον άνθρωπος της Γαβαά, ἦταν πρόθυμοι να θυσιάσουν την τιμή τών θυγατέρων τους για να προστατεύσουν τούς ξένους τους· και ό λόγος και στίς δύο περιπτώσεις ἦταν ότι οί ξένοι ἦταν ὕπό την στέγη τους (Γεν. 19,8. Κριτ. 19,23).

Ἡ νομαδική ζωή ὕποστηρίζει επίσης και τόν νόμο του ασύλου. Σ' αυτόν τόν τύπο της κοινωνίας είναι άδύνατο και άδιανόητο ένα μεμονωμένο άτομο να μπορεί να ζει μόνο του μή άνήκοντας σε κάποια φυλή. Ἔτσι, αν ένας άνδρας εκδιώκεται από μία φυλή για κάποιο έγκλημα του ή αν, για όποιοδήποτε λόγο, αυτός φεύγει με την θέλησή του από την φυλή, τότε ζητᾶ καταφύγιο σε κάποια άλλη φυλή. Ἔτσι αυτός γίνεται ό,τι οί σύγχρονοι Ἀραβες όνομάζουν *dahil*, δηλαδή «*έννας πού εισέρχεται (στην φυλή)*», και οί προπάτορές τους όνόμαζαν *jâr*. Ἡ νέα φυλή στην όποία κατέφυγε αυτός αναλαμβάνει να τόν προστατεύσει, να άμυνθεῖ έναντίον τών έχθρῶν του και άκόμη, αν είναι αναγκαίο, να εκδικηθεῖ για τό αίμα του. Τά ἦθη αυτά τά βλέπουμε και στην Παλαιά Διαθήκη σε δύο θεσμούς, στόν θεσμό του **ῥῖ** («*γκέρ*») (πού είναι ή ίδια λέξη με την άραβική *jâr*) και τόν θεσμό τών πόλεων της καταφυγῆς, για τίς όποίες θα μιλήσουμε άλλοῦ.

4. Φυλετική ἀλληλεγγύη καί ἐκδίκηση τοῦ αἵματος

Ὁ δεσμός τοῦ αἵματος, πραγματικός ἢ ὑποτιθέμενος, δημιουργεῖ μία ἀναπόφευκτη ἀλληλεγγύη ἀνάμεσα σέ ὅλα τά μέλη μιᾶς φυλῆς. Αὐτό εἶναι ἓνα πολύ βαθιά ριζωμένο συναίσθημα καί διατηρεῖται γιά μεγάλο διάστημα στήν συνείδηση τοῦ λαοῦ μετά τήν ἐγκατάσταση στήν Χαναάν. Ἡ τιμή ἢ ἡ ἀτιμία κάθε μέλους ἐπηρεάζει ὅλη τήν ομάδα. Μία κατάρα ἐκτείνεται σέ ὅλη τήν φυλή καί ὁ Θεός τιμωρεῖ τίς ἁμαρτίες τῶν πατέρων στά παιδιά μέχρι τήν τετάρτη γενεά (Ἐξ. 20,5). Μία ὁλόκληρη οἰκογένεια τιμᾶται ἐάν ὁ ἀρχηγός της εἶναι γενναῖος, ἐνῶ ἀντίθετα ἡ ομάδα τιμωρεῖται γιά ἓνα λάθος τοῦ ἀρχηγοῦ της (Β΄ Βασ. 21,1).

Αὐτή ἡ ἀλληλεγγύη φαίνεται ἐπάνω ἀπ' ὅλα στό καθήκον τῆς ομάδος νά προστατεύσει τά ἀδύνατα καί καταπιεσμένα μέλη της. Αὐτή εἶναι ἡ ὑποχρέωση, ἡ ὁποία εὐρίσκεται πίσω ἀπό τόν θεσμό τοῦ **לָמָּה** («γκω'έλ»)¹. Τό πιό σπουδαῖο ἔργο τοῦ **לָמָּה** («γκω'έλ») ἦταν νά ἀσκεῖ τήν ἐκδίκηση τοῦ αἵματος καί ἐδῶ συναντοῦμε ἓναν ἄλλο νόμο τῆς ἐρήμου, τό *tar* τῶν Ἀράβων. Γιά τό αἷμα ἑνός συγγενοῦς πρέπει νά λάβουν ἐκδίκηση μέ τόν θάνατο ἐκείνου πού τό ἔχυσε ἢ, ἐάν αὐτό δέν εἶναι δυνατόν, μέ τόν θάνατο ἑνός ἀπό τήν οἰκογένειά του. Ἡ ἐκδίκηση τοῦ αἵματος δέν ἀσκεῖται μέσα στήν ἴδια τήν ομάδα, δέν ἀσκεῖται δηλαδή ἐναντίον κάποιου ὁ ὁποῖος θά φονεύσει ἄτομο μέσα ἀπό τήν ἴδια του τήν οἰκογένεια, ἀλλά στήν περίπτωση αὐτή ὁ ἔνοχος τιμωρεῖται ἀπό τήν ομάδα του ἢ ἀπομακρύνεται ἀπό αὐτήν. Οἱ Ἀραβες ὅταν ἔχει φονευθεῖ κάποιο μέλος τῆς οἰκογενείας τους λέγουν τήν φράση «ἔχει χυθεῖ τό αἷμα μας». Στά ἀρχαῖα χρόνια τό καθήκον τοῦ **לָמָּה** («γκω'έλ») βάρυνε ὅλα τά μέλη τῆς φυλῆς καί ἡ ἔκταση στήν ὁποία αὐτό τό καθήκον ἐκτεινόταν προσδιόριζε τά ὅρια τῆς φυλετικῆς ομάδας. Σέ μεταγενέστερα χρόνια, ἐν τούτοις, ἡ ὑποχρέωση περιορίστηκε περισσότερο καί δέν ἐκτεινόταν πέραν ἀπό τόν κύκλο τῆς οἰκογενείας, μέ μία εὐρεία ἔννοια. Ἐπί πλέον, γιά νά ἀποφευχθεῖ μία σειρά δολοφονιῶν, οἱ Ἀραβες προσπαθοῦν νά ἀντικαταστήσουν τό *tar* μέ κάποια ἀποζημίωση, τήν ὁποία ἡ οἰκογένεια τοῦ θύματος ὑποχρεώνεται νά ἀποδεχθεῖ, παρὰ τά ὅποια συναίσθημά τους γιά τήν ἐκδίκηση τοῦ αἵματος.

Ὁ ἴδιος νόμος ὑπῆρχε στό Ἰσραήλ. Ἐκφράζεται μέ πρωτόγονη ἀγριότητα στό παλαιό ἄσμα τοῦ Λάμεχ, τό ὁποῖο διέσωσε ἡ ἰσραηλιτική παράδοση (Γεν. 4,23-24):

*«Ἄνδρα ἀπέκτεινα εἰς τραῦμα ἐμοί
καί νεανίσκον εἰς μῶλωπα ἐμοί·
ὅτι ἐπτάκις ἐκδεδίκηται ἐκ Κάιν,
ἐκ δέ Λάμεχ ἑβδομηκοντάκις ἐπτά».*

Ὁ Λάμεχ εἶναι ὁ ἀπόγονος τοῦ Κάιν, ὁ ὁποῖος καταδικάστηκε νά ζεῖ στήν ἐρημο. Καί ὁ Κάιν φέρει ἓνα «σημεῖο», τό ὁποῖο δέν εἶναι ἓνα στίγμα καταδίκης, ἀλλά ἓνα σημεῖο πού δείχνει ὅτι τό ἄτομο αὐτό ἀνήκει σέ μία ομάδα, στήν ὁποία ἡ ἐκδίκηση τοῦ αἵματος ἐξασκεῖται χωρίς οἶκτο. Αὐτή ἡ ἱστορία (Γεν. 4,13-16) δηλώνει σαφῶς τήν κοινωνική βάση γιά τόν θεσμό. Σκοπός τοῦ θεσμοῦ αὐτοῦ δέν εἶναι νά λάβουν μία ἀποζημίωση γιά τόν φόνο, «ἓναν ἄνδρα γιά ἓναν ἄνδρα, μία γυναῖκα γιά μία γυναῖκα», ὅπως ὀρίζει τό Κοράνιο, ἀλλά ἡ δημιουργία του φόβου πού θά συγκρατήσει τόν ἐπίδοξο δράστη ἀπό τήν πραγματοποίηση τοῦ φόνου. Ἐκεῖ ὅπου ἡ κοινωνία δέν ἔχει συγκεντρωθεῖ ὑπό μία κεντρική διοίκηση, τό γεγονός ὅτι θά πρέπει νά δοθεῖ «αἷμα ἀντί αἵματος» εἶναι ἓνα ἐμπόδιο πού περιορίζει τά ἄτομα καί τίς ομάδες ἀπό τήν διάπραξη ἐγκλημάτων.

Τό ἔθιμο ἦταν βαθιά ριζωμένο στόν λαό καί ἐπιβίωσε καί μετά τήν ἐγκατάσταση τῶν φυλῶν στήν

1. Ἡ Ἑβρ. λέξη **לָמָּה** («γκω'έλ»), ἡ ὁποία μεταφράζεται ἀπό τούς Ο΄ ὡς «ὁ ἀγχιστεύων» προέρχεται ἀπό ρίζα **לָמָּה** («γκα'άλ»), πού σημαίνει «λυτρῶνω, ἀπολυτρῶνω». Ἐτσι ἡ λέξη **לָמָּה** («γκω'έλ») κατὰ πρῶτο λόγο σημαίνει τόν «λυτρωτή» καί χρησιμοποιεῖται συχνά γιά τόν Θεό πού ἀπολυτρῶνει τούς ἀνθρώπους καί ιδιαίτερα τόν Ἰσραήλ ἀπό τήν δουλεία τῆς Αἰγύπτου (Ἐξ. 6,6) ἢ ἀπό τήν βαβυλώνια αἰχμαλωσία (Ἠσ. 43,1. 44,22 κ.ἄ.). Ἐπίσης δηλώνει τόν «πολύ στενό συγγενή», ἐκεῖνον δηλαδή πού ἔχει κάποιες ιδιαίτερες ὑποχρεώσεις ἀπέναντι στό ἄτομο αὐτό γιά τό ὁποῖο γίνεται λόγος. Περισσότερα γιά τόν **לָמָּה** («γκω'έλ») θά ποῦμε ὅταν θά ἀναφεροῦμε στόν θεσμό τῆς οἰκογενείας.

Χαναάν. Έτσι ο Ίωάβ σκοτώνει τον Άβεννήρ (Β΄ Βασ. 3,22-27 και 30) για να εκδικηθεί τον θάνατο του αδελφού του (Β΄ Βασ. 2,22-23). Η νομοθεσία, ωστόσο, προσπαθεί να μετριάσει αυτή την εκδίκηση με την εισαγωγή ενός συστήματος δικαιοσύνης. Ο φονεάς μπορεί να επιζήσει καταφεύγοντας, κατά τα αρχαιότερα χρόνια, στο θυσιαστήριο και στην συνέχεια σε όρισμένες πόλεις ασύλου, τις λεγόμενες «πόλεις καταφυγής». Παρά το ότι οι νόμοι για τις πόλεις καταφυγής (Αριθμ. 35,9-34. Δευτ. 19,1-13) αποδέχονται την εκδίκηση του αίματος, την κρατούν υπό έλεγχο σε κάποιο βαθμό ζητώντας μία προκαταρκτική κρίση για την ένοχη του κατηγορουμένου και αποκλείουν τον φόνο του ενόχου σε περιπτώσεις ακούσιας ανθρωποκτονίας. Αντιθέτως προς τον νόμο των Βεδουϊνων ή ισραηλιτική νομοθεσία δεν επιτρέπει την αποζημίωση με χρήματα, επικαλούμενη για αυτό ένα θρησκευτικό κίνητρο: Το αίμα τό όποιο έχει χυθεί μολύνει την χώρα στην όποία ό Γιαχβέ κατοικεί και πρέπει να γίνει έξιλασμός διά του αίματος αυτού, ό όποιος διέπραξε τον φόνο (Αριθμ. 35,31-34).

Ο νόμος της εκδίκησης του αίματος, όπως είπαμε, δεν λειτουργεί εντός της ίδιας της όμάδος. Φαίνεται να ύπάρχει μία μοναδική έξαιρέση στό Β΄ Βασ. 14,4-11. Για να επιτύχει την επανάκληση του Άβεσσαλώμ, ό όποιος είχε έξοριστεί μετά την δολοφονία του Άμνών, ή γυναίκα της Θεκωά προσποιείται ότι ένας από τούς υίους της έχει σκοτωθεί από τον αδελφό του και ότι οι άνδρες της φυλής θέλουν να σκοτώσουν τον φονέα· ή γυναίκα ίκετεύει τον Δαυίδ να μεσιτεύσει έτσι ώστε ό «εκδικητής του αίματος» να μή θανατώσει τον υίο της. Άλλά ή απόφαση της φυλής είναι φυσιολογική, εάν κατανοήσουμε αυτήν ως την τιμωρία του ενόχου, ακριβώς όπως και ή έξορία του Άβεσσαλώμ ήταν φυσιολογική: Αυτή είναι ή εκδίωξη του ενόχου από την οίκογένεια. Σέ αυτό τό τεμάχιο μόνο ό όρος «εκδικητής του αίματος» είναι μή φυσιολογικός και μπορεί να χρησιμοποιείται εδώ με μία ευρεία έννοια.

5. Η μεταγενέστερη εξέλιξη της φυλετικής όργανώσεως στό Ίσραήλ

Παρά τό ότι ή ζωή των Άράβων νομάδων μπορεί να ρίξει χρήσιμο φώς στην πρωτόγονη όργάνωση του Ίσραήλ, είναι σημαντικό να συνειδητοποιήσουμε ότι πουθενά στην Βίβλο δεν μάς δίδεται μία πλήρης εικόνα της ζωής των φυλών. Οι παραδόσεις για τούς Πατριάρχες άφορούν στίς οίκογένειες ή, τό πολύ-πολύ, στίς πατριές· και κανείς δεν μπορεί να άρνηθεί ότι στίς διηγήσεις των περιπλανήσεων στην έρημο και της κατακτήσεως τό χαρακτηριστικό ύφος κάθε φυλής έχει σε κάποια έκταση ύπαχθεί στό ευρύτερο ενδιαφέρον για «όλο τον Ίσραήλ». Η περίοδος πού άξίζει περισσότερο να έρευνήσει κανείς για τό θέμα αυτό είναι ή περίοδος των Κριτών, κατά την όποία μαθαίνουμε για φυλές πού ζούν και αναλαμβάνουν δράση, άλλοτε ανεξάρτητα και άλλοτε σε συνεργασία ή μία με την άλλη. Άλλά αυτή είναι ακριβώς ή έποχή κατά την όποία οι φυλές δεν έχουν ιδιαίτερους άρχηγούς· την έξουσία την έχουν οι πρεσβύτεροι και καταλαβαίνει κανείς ότι ή συγγένεια (= ύποφυλή), ή *πηξωπ* («μισπαχά»), γίνεται ή πιό σταθερή μονάδα της κοινωνίας. Εν συντομία, ή φυλετική όργάνωση άρχίζει να διαλύεται. Αυτό είναι τό τίμημα για τό ότι τώρα οι Ίσραηλίτες έχουν γίνει ένας έγκατεστημένος λαός· ή φυλή σταδιακώς μεταβάλλεται σε μία όμάδα σχετιζόμενη με μία συγκεκριμένη περιοχή, ή όποία συνεχίζει να ύποδιαιρείται.

Μία τέτοια εξέλιξη είναι πράγματι συνήθης. Ο χαλίφης Όμάρ Α΄ διαμαρτυρόταν ότι οι Άραβες, οι όποιοι είχαν έγκατασταθεί στό Ίράκ, είχαν άρχίσει να αυτοαποκαλούνται με τά όνόματα των χωριών τους αντί των προγόνων τους. Στίς ήμέρες μας, όρισμένοι ήμι-έγκατεστημένοι Βεδουϊνοι στην Παλαιστίνη όνομάζονται με βάση τις τωρινές τους διαμονές. Όμοίως στό Άσσια της Δεβώρας (Κριτ. 5,17), ή «φυλή της Πιλεάδ» λαμβάνει τό όνομά της από την πατρίδα της και μερικοί συγγραφείς αποδίδουν μία γεωγραφική έννοια στά όνόματα των άλλων ισραηλιτικών φυλών. Μπορούμε να σημειώσουμε, επίσης, ότι οι ευλογίες του Ίακώβ (Γεν. 49) και του Μωυσέως (Δευτ. 33) συχνά ύπαινίσσονται την περιοχή την όποία κατέχουν οι φυλές.

Αυτός ό χωρισμός των φυλών τροποποιήθηκε από την διοικητική όργάνωση υπό την μοναρχία. Στην πραγματικότητα, κάθε ένας θυμόταν σε ποιά φυλή ανήκε, αλλά ή μονάδα της κοινωνίας πού

ἐπεβίωνε καί ἡ ὁποία σέ κάποιο βαθμό διατηροῦσε τὰ ἀρχαῖα ἔθιμα, ἦταν ἡ συγγένεια. Στήν πραγματικότητα, μετά τήν ἐγκατάσταση στήν Χαναάν, τό χωριό ἀντικατέστησε τήν συγγένεια καί σέ πολλές γενεαλογίες τῶν Παραλειπομένων, ὀνόματα χωριῶν ἀντικαθιστοῦν ὀνόματα προγόνων.²

6. Κατάλοιπα τοῦ Νομαδισμοῦ

Σέ αὐτά τὰ νέα περιβάλλοντα τῶν χωριῶν, ὀρισμένα ἀρχαῖα ἰσραηλιτικά ἔθιμα, ὅπως αὐτά τὰ ἔθιμα τῶν Ἀράβων νομάδων, τὰ ὁποία ἐπισημάναμε, ἐπεβίωσαν. Αὐτά συχνά διατηροῦντο ἐπί μακρόν μετά ἀπό τήν μόνιμη ἐγκατάσταση στίς περιοχές αὐτές. Ἡ ἐκδίκηση τοῦ αἵματος ἦταν ἕνας νόμος τῆς ἐρήμου, ἀλλά ἔγινε ἕνας μόνιμος θεσμός καί στήν ζωή τῆς μόνιμης ἐγκατάστασης καί ἡ ἀλληλεγγύη τῆς πατριᾶς δέν χάθηκε ποτέ.

Ἡ γλῶσσα εἶναι περισσότερο συντηρητική ἀπό τὰ ἔθιμα καί ἡ Ἑβραϊκή γλῶσσα διατήρησε πολλά ἴχνη αὐτῆς τῆς ζωῆς τῶν περασμένων χρόνων. Γιά παράδειγμα, ἀρχαῖες γενεές μετά τήν κατάκτηση, ἕνα σπίτι ὀνομαζόταν «σκηνή» καί ὄχι μόνο στήν ποίηση (ὄπου ἀπαντᾶται συχνά), ἀλλά ἐπίσης στόν καθημερινό λόγο (Κριτ. 19,9. 20,8. Α΄ Βασ. 13,2. Γ΄ Βασ. 8,66). Ἀποστρατευμένοι στρατιῶτες ἐπιστρέφουν «κάθε ἄνδρας στήν σκηνή του» (Α΄ Βασ. 4,10. Β΄ Βασ. 18,17). «Ἀνὴρ εἰς τὰ σκηνώματά σου, Ἰσραήλ», ἦταν ἡ κραυγή τῆς ἐπαναστάσεως ἐπί Δαυΐδ (Β΄ Βασ. 20,1) καί μετά τόν θάνατο τοῦ Σολομῶντος (Γ΄ Βασ. 12,16). Ὅμως αὐτή ἡ ἔκφραση δέν διήρκεσε, διότι πολύ σύντομα διαβάζουμε πῶς κάθε ἄνδρας ἐπέστρεψε «εἰς τόν οἶκον αὐτοῦ» (Γ΄ Βασ. 22,17) ἢ «εἰς τήν ἑαυτοῦ πόλιν» (Γ΄ Βασ. 22,36). Ἀκόμη, γιά νά ποῦν «φεύγω νωρίς τό πρωί», χρησιμοποιοῦν συχνά ἕνα ρῆμα πού σημαίνει «φορτώνω τὰ ζῶα» (Κριτ. 19,9. Α΄ Βασ. 17,20 κ.λπ.). Αὐτές οἱ ἐκφράσεις συνεχίστηκαν νά χρησιμοποιοῦνται γιά μεγάλο διάστημα ἀφ' ὅτου ὁ Ἰσραήλ εἶχε ἐγκατασταθεῖ στήν Χαναάν καί ὅταν τό ἰδανικό τους ἦταν νά ζήσουν μία ἡσυχὴ ζωή «κάθε ἀνθρώπου ὑπό τό ἀμπέλι του καί τήν σικιά του».

Ἐπίσης ἡ συχνή χρήση τῶν μεταφορῶν, οἱ ὁποῖες ἦλθαν ὡς δάνειο ἀπό τήν νομαδική ζωή, στήν ποίηση τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης δέν πρέπει νά περάσει ἀπαράτηρη. Ὁ θάνατος, γιά παράδειγμα, εἶναι τό κομμένο σχοινί τῆς σκηνῆς ἢ ὁ πάσσαλος πού τραβιέται ἔξω (Ἰώβ 4,21) ἢ ἡ σκηνή ἢ ἡ ἴδια πού μεταφέρεται (Ἠσ. 38,12). Ἡ ἐρήμωση παρουσιάζεται μέ σπασμένα σχοινιά, μέ σκηνή πού κατέπεσε (Ἰερ. 10,20), ἐνῶ ἡ ἀσφάλεια εἶναι ἡ σκηνή μέ γερά σχοινιά καί σταθεροῦς πασσάλους (Ἠσ. 33,20). Ἕνα ἔθνος τοῦ ὁποίου ὁ πληθυσμός αὐξάνεται εἶναι μία σκηνή πού μεγαλώνει (Ἠσ. 54,2). Τέλος, ὑπάρχουν ἀναρίθμητες νύξεις στήν ποιμενική ζωή καί ὁ Γιαχβέ ἢ ὁ Μεσσίας παρουσιάζονται συχνά ὡς ὁ Καλός Ποιμὴν (Ψαλμ. 22. Ἠσ. 40,11. Ἰερ. 23,1-6. Ἰεζ. 34 κ.λπ.).

7. Τό «Νομαδικό Ἰδανικό» τῶν Προφητῶν

Παρά τὰ ἴχνη αὐτά πού ἐπιβιώνουν, τὰ παλαιότερα βιβλικά μας κείμενα δέν δείχνουν ιδιαίτερο θαυμασμό γιά τήν νομαδική ζωή. Ἡ ἱστορία τοῦ Κάιν (Γεν. 4,11-16) εἶναι μία καταδίκη τοῦ καθαρῶν νομαδισμοῦ. Ὁ Κάιν ὀδηγεῖται στήν ἔρημο γιά νά τιμωρηθεῖ γιά τόν φόνο τοῦ Ἄβελ· θά εἶναι ἕνας πλάνητας καί φυγᾶς, σημαδεμένος μέ ἕνα σημάδι, τό *wasm* τοῦ νομάδος τῆς ἐρήμου. Ἀναμφισβήτητα, ὁ Ἄβελ ἦταν ἕνας ποιμένας (Γεν. 4,2) καί ἔχει ὅλη τήν συμπάθεια τοῦ ἀφηγητοῦ, ἀλλά τό κείμενο κάνει σαφές ὅτι αὐτός φρόντιζε αἰγοπρόβατα· μέ ἄλλα λόγια, αὐτός δέν εἶναι καθαρὸς νομάς, ἀλλά ἔχει τούς ἴδιους πόρους γιά τήν ἐπιβίωσή του μέ τούς Ἑβραίους Πατριάρχες, στίς παρυφές τῆς πραγματικῆς ἐρήμου. Πρὶν ἀπό τό ἐγκλημά του ὁ Κάιν ἦταν ἕνας γεωργός (Γεν. 4,2). Ἔτσι, σέ αὐτήν τήν ἱστορία, ἡ ἔρημος παρουσιάζεται ὡς τό καταφύγιο τῶν μὴ εὐνοημένων ἐγκατε-

2. Στό σημεῖο αὐτό δέν μποροῦμε νά μὴ θυμηθοῦμε καί τήν ἑλληνική ἐπαρχία, ὅπου πράγματι, κατ' ἀναλογία φυσικά πρὸς τὰ παραπάνω, σέ μικρὰ ἢ μεγαλύτερα χωριά ὅλος ὁ πληθυσμός ἀποτελεῖται στήν πραγματικότητα ἀπὸ δύο ἢ τρεῖς μεγάλες οἰκογένειες, τὰ «σόγια», ὅπως τὰ ἀποκαλοῦμε. Πολλοὶ δὲ ἀκόμη «θυμοῦνται» μέσω τῶν παραδόσεων τῶν παλποῦδων τους πῶς καί ἀπὸ πού οἱ παλαιότερες ἀπὸ αὐτοὺς γενεές (οἱ δικοὶ τους πατέρες καί παλποῦδες) ἐγκαταστάθηκαν στὰ μέρη αὐτά.

στημένων ατόμων και τῶν παρανόμων, ὅπως πράγματι ἦταν πρὶν ἀπὸ τὴν ἐμφάνιση τῶν μεγάλων φυλῶν πού ἐξέτρεφαν καμήλες. Αὐτές ἴδρυσαν ἕναν πολιτισμὸ τῆς ἐρήμου, ὁ ὁποῖος εἶχε πράγματι μεγαλεῖο, ἀλλὰ τὸν ὁποῖο οἱ Ἰσραηλίτες δὲν γνῶρισαν ποτέ.

Ἡ ἴδια μὴ εὐνοϊκὴ κρίση γιὰ τοὺς νομάδες ἀπαντᾷ στὴν ἱστορία τοῦ Ἰσμαήλ: «*Αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἐπὶ πάντα, καὶ αἱ χεῖρες πάντων ἐπ' αὐτόν, καὶ κατὰ πρόσωπον πάντων τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ κατοικήσει*» (Γεν. 16,12). Ἡ ἐρημος εἶναι ἡ κατοικία τῶν ἀγρίων θηρίων, τῶν τεράτων καὶ τῶν δαιμόνων (Ἦσ. 13,21-22. 34,11-15), καὶ ὁ ἀποδιοπομπαῖος τράγος ὁδηγεῖται ἐκεῖ, φορτωμένος μὲ ὅλες τίς ἁμαρτίες τοῦ λαοῦ (Λευϊτ. 16).

Συναντοῦμε ὁμως καὶ αὐτὸ πού ἔχει ὀνομαστῆ «νομαδικὸ ἰδανικὸ» τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Οἱ Προφῆτες κοιτάζουν πίσω στὸ παρελθόν, στὸν καιρὸ τῆς νεότητος τοῦ Ἰσραήλ στὴν ἐρημο, ὅταν αὐτὸς ἦταν στὴν πρώτη του ἀγάπη μὲ τὸν Γιαχβέ (Ἰερ. 2,2. Ὡσ. 13,5. Ἄμ. 2,10). Αὐτοὶ καταδικάζουν τὴν ἄνεση καὶ τὴν πολυτέλεια τῆς ἀστικῆς ζωῆς τῶν ἡμερῶν τους (Ἄμ. 3,15. 6,8 κ.λπ.) καὶ βλέπουν τὴν σωτηρία σὲ μία ἐπιστροφή στὸ μέλλον στὴν ζωὴ τῆς ἐρήμου, ἡ ὁποία θεωρεῖται ὡς μία χρυσὴ ἐποχὴ (Ὡσ. 2,16-17. 12,10).

Ἐπάρχει σὲ αὐτὴν τὴν στάση μία ἀντίδραση κατὰ τοῦ πολιτισμοῦ τῆς μονίμου ἐγκαταστάσεως στὴν Χαναάν, μὲ ὅλους τοὺς κινδύνους τῆς ἠθικῆς καὶ θρησκευτικῆς διαστροφῆς. Ἐπάρχει ἐπίσης μία ἀνάμνηση καὶ μία νοσταλγία γιὰ τὴν ἐποχὴ πού ὁ Θεὸς ἔκανε τὴν διαθήκη μὲ τὸν Ἰσραήλ στὴν ἐρημο, ὅταν ὁ Ἰσραήλ ἦταν πιστὸς στὸν Θεό του. Ἀλλὰ τὸ ἰδανικὸ τους δὲν εἶναι ὁ ἴδιος ὁ νομαδισμὸς, ἀλλὰ μᾶλλον ἡ ἀγνότητα τῆς θρησκευτικῆς ζωῆς καὶ ἡ πιστότητα στὴν διαθήκη, πού σχετιζόταν στὸν νοῦ τοῦ Ἰσραήλ μὲ τὴν προηγούμενη ζωὴ του στὴν ἐρημο. Ἐάν οἱ Προφῆτες ὁμιλοῦν γιὰ μία ἐπιστροφή στὴν ἐρημο, αὐτὸ δὲν συμβαίνει ἐπειδὴ αὐτοὶ ἀναπολοῦν κάποια δόξα τῆς νομαδικῆς ζωῆς τῶν προγόνων τους, ἀλλὰ ἐπειδὴ θεωροῦν τὴν ἐρημο ὡς ἕνα τρόπο φυγῆς ἀπὸ τὴν ἐπιρροὴ τῆς διαφθορᾶς τοῦ δικοῦ τους ἀστικοῦ πολιτισμοῦ. Θὰ συναντήσουμε αὐτὴν τὴν ἐπιθυμία γιὰ ἐπιστροφή στὴν ἐρημο πάλι στὶς τελευταῖες ἡμέρες τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, ἀνάμεσα στὶς αἰρέσεις τοῦ Κουμράν, πρὶν ἀπὸ τὴν ἐμφάνιση τοῦ χριστιανικοῦ μοναχισμοῦ.

8. Οἱ Ρεχαβίτες

Τὸ ἰδανικὸ τῆς ζωῆς στὴν ἐρημο πού πρόβαλαν οἱ Προφῆτες ἀκολουθοῦσε μία ἀκραία ὁμάδα, οἱ Ρεχαβίτες. Γνωρίζουμε γι' αὐτοὺς κυρίως ἀπὸ τὸν προφήτη Ἰερεμία. Γιὰ νὰ δώσει ἕνα μάθημα στὸν λαό, ὁ προφήτης κάλεσε τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας τοῦ Ρεχάβ στὸν ναὸ καὶ τοὺς προσέφερε νὰ πιοῦν κρασί. Αὐτοὶ ἀρνήθηκαν, λέγοντας ὅτι ὁ πρόγονός τους ὁ Ἰωναδάβ, ὁ υἱὸς τοῦ Ρεχάβ, τοὺς εἶχε δώσει αὐτὴν τὴν ἐντολή: «*Οὔτε ἐσεῖς οὔτε τὰ παιδιὰ σας θὰ πιοῦν ποτέ κρασί καὶ ἐσεῖς δὲν πρέπει νὰ κτίσετε σπίτια ἢ νὰ φυτέψετε καρπὸ ἢ ἀμπέλια ἢ νὰ ἀποκτήσετε περιουσία. Ἀντίθετα, θὰ κατοικήτε σὲ σκηνές γιὰ ὅλη σας τὴν ζωὴ, γιὰ νὰ μακροημερεύσετε στὴν χώρα πού ζεῖτε ὡς ξένοι (gerim)*». Αὐτὴ ἡ παμπάλαια πίστη στὶς ἐντολές τοῦ προγόνου τους δίδεται ὡς ἕνα παράδειγμα στοὺς Ἰουδαίους, οἱ ὁποῖοι δὲν ὑπακούουν στὸν λόγο τοῦ Γιαχβέ (Ἰερ. 42 [Ἐβρ. 35]).

Εἶναι ἐνδιαφέρον νὰ συγκρίνουμε αὐτὸ τὸ τεμάχιο μὲ μία σημείωση τοῦ Ἰερωνύμου τῆς Κάρις γιὰ τοὺς Ναβαταίους κατὰ τὸ τέλος τοῦ 4ου αἰ. π.Χ. «Εἶναι νόμος ἀνάμεσά τους νὰ μὴ φυτεύουν καρπούς ἢ ὀπωροφόρα δένδρα, οὔτε νὰ πίνουν κρασί ἢ νὰ κτίζουν σπίτια· ὅποιος τὸ κάνει αὐτὸ τιμωρεῖται μὲ θάνατο» (ἀπὸ τὸν Diodorus Siculus XIX, 94). Σὲ αὐτὰ τὰ δύο τεμάχια, τὰ ὁποῖα ὁμοιάζουν τόσο πολὺ, ἔχουμε τὴν οὐσιαστικὴ ἀντίθεση ἀνάμεσα στὴν νομαδικὴ ζωὴ καὶ τὴν ζωὴ ἑνὸς ἐγκατεστημένου ἀγρότη. Οἱ Ρεχαβίτες εἶχαν ἐκλέξει νὰ ζοῦν μακριὰ ἀπὸ τὸν ἀστικὸ πολιτισμὸ καὶ μόνον ἰδιαίτερες περιστάσεις ἐξηγοῦν τὴν παρουσία τους στὴν Ἱερουσαλήμ· αὐτοὶ εἶχαν καταφύγει ἐκεῖ γιὰ νὰ διαφύγουν ἀπὸ τοὺς Χαλδαίους (Ἰερ. 42[35],11).

Κανονικὰ αὐτοὶ ζοῦσαν σάν νομάδες, χωρὶς νὰ ἔχουν προσκολληθεῖ στὴν γῆ. Ἀλλὰ τὴν ἴδια στιγμή αὐτοὶ ἦταν θερμοὶ λάτρεις τοῦ Γιαχβέ: «Ὅλα τὰ ρεχαβιτικὰ ὀνόματα τὰ ὁποῖα γνωρίζουμε εἶναι γιαχβικά ὀνόματα (Ἰερ. 42[35],3). Ὁ Ἰερεμίας παρουσιάζει αὐτοὺς ὡς παραδείγματα καὶ ὁ Γιαχβέ ὑπόσχεται σὲ αὐτοὺς τὴν εὐλογία Του (Ἰερ. 42[35],19). Ὅπως οἱ νομάδες, ἔτσι καὶ αὐτοὶ

δοργανώνονται ως μία πατριαρχική οικογένεια· αυτοί είναι οι *bene Rekab* και διαμορφώνουν τον *beth Rekab*, αλλά αυτοί επίσης συνιστούν μία θρησκευτική αίρεση και ο πρόγονός τους ο Ίωναδάβ είναι ένας θρησκευτικός νομοθέτης.

Αυτός ο Ίωναδάβ, υιός Ρηχάβ, είναι γνωστός σέ μᾶς για τήν συμμετοχή του στην επανάσταση του Jehu (Δ΄ Βασ. 10,15-24). Ο Jehu, θέλοντας νά εξολοθρεύσει τήν λατρεία του Βάαλ στην Σαμάρεια, παίρνει μαζί του τον Ίωναδάβ για νά μαρτυρήσει τόν «ζήλο του για τόν Γιαχβέ» (στίχ. 16). Ο Ίωναδάβ, συνεπώς, πρέπει νά ἦταν ἕνας δεδηλωμένος Γιαχβιστής και ἡ ἀσυμβίβαστη πίστη του πρέπει νά ἦταν γνωστή σέ ὅλους. Αυτό τό γεγονός μᾶς ἐπιτρέπει νά χρονολογήσουμε τήν καταγωγή τῶν Ρεχαβιτῶν περί τό 840 π.Χ. και, σύμφωνα μέ τόν Ίερεμία, αυτοί ἦταν ἀκόμη πιστοί στόν ἴδιο τρόπο ζωῆς 250 χρόνια ἀργότερα.

Ὅρισμένοι πηγαίνουν ἀκόμη μακρύτερα, συνδέοντας τούς Ρεχαβίτες μέ τούς Κενίτες, αὐτή τήν ομάδα μή ἰσραηλιτικῆς καταγωγῆς πού ζοῦσε μία ἡμινομαδική ζωή στά σύνορα τοῦ Ἰσραήλ ἢ μέσα σ' αὐτόν (Κριτ. 1,16. 4,11. 5,24. Α΄ Βασ. 15,4-6. 27,10) και ἀπό τούς ὁποίους Κενίτες, οἱ Ἰσραηλίτες, σύμφωνα μέ ὁρισμένους συγγραφεῖς, πρωτογνώρισαν τό ὄνομα τοῦ Γιαχβέ. Αὐτή ἡ σύνδεση ἀνάμεσα στούς Ρεχαβίτες και τούς Κενίτες ἐξάγεται ἀπό δύο κείμενα τῶν Παραλειπομένων (Α΄ Παραλ. 2,55 και 4,12). Ἀπό τήν ἔποψη τῆς κριτικῆς αὐτά τά κείμενα εἶναι ἀβέβαια, ὁμως εἶναι παράδοξο ὅτι αὐτά μνημονεύουν τόν Ρηχάβ ἢ τό *beth Rekab*, ἀλλά ὄχι τόν Ίωναδάβ. Στήν καλύτερη περίπτωση, αὐτά σημαίνουν ὅτι ὁ Χρονικογράφος ἔχει χρησιμοποιήσει τό πλαίσιο ἑνός γενεαλογικοῦ δεσμοῦ για νά συνδέσει δύο κοινωνίες πού ζοῦσαν περισσότερο ἢ λιγώτερο τό ἴδιο εἶδος ζωῆς.

Ἡ ἱστορία τῶν Ρεχαβιτῶν ξεκινᾶ μέ τόν Γεχού και τελειώνει τήν ἐποχή τοῦ Ίερεμία. Δέν μποροῦμε μέ βεβαιότητα νά θεωρήσουμε ὅτι αυτοί προέρχονται ἀπό μία ἐποχή κατά τήν ὁποία ὁ Ἰσραήλ διῆγε μία νομαδική ζωή και ἡ Βίβλος δηλώνει σαφῶς ὅτι ἡ παρουσία τους ξεκινᾶ μέ τόν Ίωναδάβ κατά τόν 9ο αἰ. π.Χ. Οἱ Ρεχαβίτες δέν ἦταν μία ομάδα πού ἐπεβίωσε ἀπό τό μακρυνό παρελθόν, ἀλλά μία κίνηση ἀντιδράσεως.